Het beleid van den Gouverneur-Generaal Idenburg aan de feiten getoetst.

OVERDRUK UIT „DE NEDERLANDER",
vermeerderd met artikelen over de Indische Partij.

AKAAN NASIONAL RI
VES DEKKER
6

UITGAVE VAN
D. A. DAAMEN, 's-GRAVENHAGE.
1913

Pp 297, 300

E 337

KSATRIAN INSTITUUT

Het beleid van den Gouverneur-Generaal Idenburg aan de feiten getoetst.

Overdruk uit „De Nederlander", vermeerderd met artikelen over de Indische Partij.

UITGAVE VAN
D. A. DAAMEN, 's-GRAVENHAGE.
1913.

INLEIDING.

Nog was, in den jongsten stembusstrijd, de rook van het slagveld niet opgetrokken, toen reeds zij, die zich overwinnaars meenden, aanstonds uittogen op buit. Niet om kleine voordeelen, niet om burgemeesters- en andere Rijksbetrekkingen was het hun te doen, neen maar onmiddellijk werd het oog geslagen op dien eenen hoogen en belangrijken post, die verandering kan brengen in het koloniaal beleid onzer Oost-Indische bezitting: het ambt van Gouverneur-Generaal.

Het vrijzinnig-demokratisch weekblad „De Wereld", dat waar het mogelijk bleek zijnen geestverwant dr. Van Deventer ten koste van het vigeerend bewind omhoog te steken, nimmer in gebreke bleef, liet al dadelijk geen onzeker geluid hooren. Mogelijk dat het door de openhartigheid der Indische pers, die naar men zich herinneren zal, een eventueel Van Deventer-régime een „nationale ramp" noemde, een oogenblik tot bezinning komt. Maar vóór dit nog geschied kon zijn, stak ook de „Nieuwe Rotterdammer" van wal, en onder pretext, dat „het Nederlandsche volk" „zekere richting" van de Indische politiek heeft veroordeeld, riep dit blad om „verandering in de wijze van bewindvoering", — en nog vóór dat de vrijzinnigheid getoond had in staat te wezen in Nederland zelf iets tot stand te brengen, dat den naam van „bewind" dragen mocht, eischte zij op hoogen toon het aftreden van den heer Idenburg, als zijnde diens aanblijven „strijdig met den uitgesproken volkswil".

Het komt niet in ons op eene aanmatiging, op dezen grondslag gebouwd, ernstig te bestrijden. De gedachte, dat de Nederlandsche kiezer-in-doorsnée, die precies zooveel weet van

Islamisme en van Indische politiek als van de ademhalingsfunctiën van den oester, zich met te stemmen op een vrij-liberaal hier op een socialist ginds, over het beleid van den Gouverneur-Generaal zou hebben uitgesproken, is absurd.

Maar tegen de beschuldigingen zelve, hier en ginds tegen den Gouverneur-Generaal ingebracht, tegen aanvallen op zijn beleid als herhaaldelijk, o.a. in het „Soer. Handelsblad" ten aanzien van zijn houding in zake „de werkvolk-kwestie", in zake de Indische renaissance, zich uitend in de Sarekat Islam-beweging, en ook ten aanzien van de school-politiek, zijn gedaan, wenschen wij de feiten te stellen, die het volkomen-valsche dier beschuldigingen zullen aantoonen. Tot ons leedwezen gedoogt de omvang van dit geschrift niet hierin ook de onderwijs-politiek te behandelen. Wij stellen ons voor dit nader elders te doen.

DE SCHRIJVER.

Dit boek is in goede conditie
Vouw het niet om. Het kan je f 0.30 kosten,
als het beschadigd terugkomt. Maak het niet vuil;
dat zou je f 0.05 kosten.
Het Ksatrian Instituut.

I.

De werkvolk-quaestie.

Allereerst dan iets over de *werkvolkquaestie*, waaraan de welbekende heer Van Geuns in het *Soer. Handelsblad* van 16 Mei l.l. een artikel wijdde.

„Nog altijd blijft hulp van den Landvoogd aan onze planters uit," zoo vangt de heer Van Geuns aan. „In de jongste vergadering van de Malangsche Landbouwvereeniging heeft een ervaren cultuurman, de heer Witsen Elias, zijn hart weer eens lucht gegeven en gesproken van den Javaan, zooals de heeren van de Tweede Kamer en zooals de planters hem kennen: de laatste grillig, wispelturig, zonder plichtsbesef en in brutaliteit schoone vorderingen makende.

De landvoogd echter, die verzuimd heeft een paar weken op een erfpachtsperceel of een suikerondernemer te logeeren om den werkenden Javaan eens wezenlijk, — onttrokken aan de belichting die de heeren van de huilerige ethiek op hem projecteeren, — te zien; de landvoogd worstelt nog altijd met de bezwaren zijner concientie en wacht op de aantooning van den „noodstand." Aan de woorden der landbouwondernemers, die klagen en klagen; aan de vertoogen van de voormannen van het Ned. Ind. Landbouwsyndicaat, die hameren en weer hameren op de noodzakelijkheid van steun van overheidswege, wordt ternauwernood aandacht geschonken: het is alles overdrijving! Het feit is geconstateerd dat het bedrijf bepaald leed en lijdt

onder de huidige stelselloosheid in zake het arbeidersvraagstuk op Java — de Landvoogd stoort er zich niet aan!

De heer Van Geuns wordt dan ironisch en erkent „dat de benoeming van een zendeling en de vestiging van eenige abc. schooltjes op Soemba en Flores *bijna* zoo gewichtig is als de werkvolk-quaestie . . ." „Maar toch," zoo zegt hij, „mag ik den eenmaal aangevangen strijd niet opgeven." En de heer Van Geuns noemt het een schandaal, niets meer en niets minder, dat wij op Java, een dichtbevolkt eiland, arbeidstoestanden hebben waaronder een aanzienlijk deel der cultures eenvoudig gebukt gaat.

Het is uit den treuren gezegd dat alles wat zweemt naar een wetgeving die den werkgever beschermt tegen de grilligheid en moreele-beseffloosheid van zijn werkvolk, hier te lande afwezig is; dat de koeli onmiddellijk na het ontvangen van zijn voorschot zijn meester den rug kan toedraaien; dat hij in 't algemeen kan wegloopen als 't hem behaagt: dat hij, zelfs notarieel-contractueel verbonden, dezen band zonder gevaar kan verbreken omdat hij civielrechtelijk al evenmin te grijpen is als strafrechtelijk — in 't kort, het is een algemeen feit dat de Javaansche werkman hier een vrijheid geniet die in geen ander koloniaal rijk bestaat.

Tot den Landvoogd is in alle toonaarden geroepen om hulp; op 't stuk eener strafrechtelijke sanctie in de arbeidsregeling is tot het uiterste getransigeerd — er is niets gebeurd en er gebeurt niets. De conscientiebezwaren van den G.-G. wegen blijkbaar zoo zwaar, dat de belangen van kostbare ondernemingen, waarin millioenen guldens gestoken zijn, daaraan mogen worden opgeofferd.

Tot den huidigen dag heb ik het nog niet zoo ver gebracht, dat ik die landvoogdelijke gemoedsbezwaren

kan eerbiedigen. Zij ontspruiten eensdeels aan zekere weekelijkheid, anderdeels aan een — herhaaldelijk aan 't licht tredende — besluiteloosheid. De heer Idenburg is geen heerscher. Hij is bang voor de daad. Hij mist moed en hij mist kracht.

En de planters zuchten: Hoe lang nog?"

Hoe de heer Van Geuns, de tolk en vertrouwensman der planters, in zijn aandoenlijke zorg voor het kapitaal der kostbare ondernemingen, over den *arbeider* op die ondernemingen denkt, blijkt merkwaardig uit hetzelfde nummer van zijn blad, waarin, in een correspondentie uit Batavia, gewag wordt gemaakt van het besluit van eenige Chineesche groothandelaren, om de inlandsche werkkrachten door Chineesche koelies te vervangen. De correspondent zegt niet te begrijpen, waarom dit besluit niet veel eerder genomen is:

„Chineesche werklui werken beslist beter dan inlandsche, ... dit is bekend genoeg. Chineesche koelies vragen bovendien veel minder werkloon. Een Chineesche koelie is met tien gulden 's maands zeer tevreden, als met hem maar eens per dag een bordje pap met *sajoer asien* — een zeer goedkoope en haast oneetbare soort salade — verstrekt. Een inlander daarentegen eischt minstens drie kwartjes daags en..... stáákt! Dat scheelt een stuk."

Dit ter illustratie.

Wat nu is er waar van de beschuldiging, dat de Landvoogd ter zake van de werkvolk-quaestie „zich aan de bezwaren der planters niet stoort"?

Er is niets van waar.

Hetgeen wij zullen aantoonen.

* * *

Het is een feit, dat in sommige zeer slecht bevolkte deelen van het eiland Java (met name Zuid-Preanger en Banjoewangi) in de laatste jaren zeer groote uitgestrektheden woesten grond in cultuur zijn gebracht, zonder dat men er zich behoorlijk rekenschap van heeft gegeven, of in de daarvoor noodige arbeidskrachten was te voorzien. Inderdaad zijn daardoor in die streken groote moeilijkheden op arbeids-gebied ontstaan; de arbeidsovereenkomsten worden door de schaarsch te bekomen koelies gemakkelijk ontdoken, en de planters weten niet wat tegen het euvel van het „wegloopen" der arbeiders te doen zij.

Planters-verzuim. — Of liever, datgene wat zij *zelf* zouden kunnen doen tot verbetering der arbeidsverhoudingen, laten zij na, en een aantal hunner drijft naar een Overheidsbemoeiïng, die den arbeider op straffe van . . . gevangenis natuurlijk — want geldboeten kunnen hier niet baten — verplicht tot het naleven van zijn contract. *Poenale sanctie* is leus en wachtwoord geworden van een deel der planters en van hun spreekbuis, den heer Van Geuns.

Intusschen wordt door de planters zelven dit gevoelen volstrekt niet algemeen gedeeld. Op het Landbouw-Congres te Bandoeng in 1909 gehouden, bracht de heer Paets tot Gansoyen over deze zaak een praeadvies uit [1]) doch men kon op die vergadering niet tot overeenstemming komen, ofschoon, blijkens een enquete, ingesteld door het Ned. Ind. Landbouw-Syndicaat in verschillende vereenigingen (Kediri, Djember e. a.) voor het denbeeld-Paets een meerderheid was te vinden; in Malang daarentegen was men er aanvankelijk unaniem tegen.

Na het aftreden van den heer Paets van Gansoyen, had diens opvolger, de heer Ottolander, een onderhoud met den Gouverneur-Generaal, die zich, tenzij noodstand kon worden aangetoond, beslist *tegen* poenale sanctie verklaarde, en dus niet bereid was bij de Tweede Kamer op een dergelijken

---

[1]) Men zie de Congresverslagen van 27 en 28 Aug. 1909.

maatregel aan te dringen, o. a. ook omdat de Kamer er stellig tegen zou zijn.

Deze verklaring kon de heer Idenburg niet zonder reden afleggen. Zoo vaak als, o. a. ter zake van de toestanden in Deli, de koeli-contracten in de Tweede Kamer ter sprake zijn geweest, werd de poenale sanctie in beginsel door niemand verdedigd, ja van meer dan een zijde op hare afschaffing aangedrongen, ofschoon Minister Fock in het najaar van 1905 nog verklaarde, „dat alle Indische autoriteiten poenale sanctie noodig" achtten.

De heer Idenburg zelf had als Minister daarentegen reeds uitgesproken, dat de Regeering wilde werkzaam zijn in de richting van haar afschaffing, weshalve hij de bekende motie-Troelstra (tot afschaffing van de dwang-contracten) zelfs overtollig noemde. Het toenmalig Kamerlid voor Breukelen, thans Minister De Waal Malefijt, was van eenzelfde gevoelen.

Dat dus de heer Idenburg als Landvoogd niet maar zonder meer voor den aandrang van een deel der planters zou zwichten, kon gereedelijk worden aangenomen, en dat zijn weigering, om aan hun wenschen te voldoen, slechts gevolg van te veroordeelen besluiteloosheid, instede van uitvloeisel eener weloverwogen opinie zou zijn, is dan ook een van die vriendelijke insinuaties, waarvan Indische bladen ten aanzien van bestuurders, die niet het geluk hebben in haren smaak te vallen, zulk een ruim gebruik maken. Eene insinuatie die bovendien ook hierom zulk een zonderlingen indruk maake, wijl zij werd neergeschreven in het voorjaar van 1913, terwijl in Augustus 1912 door het Hoofdbestuur van het Landbouw-Syndicaat, naar aanleiding van het onderhoud van den Voorzitter met den Gouverneur-Generaal, besloten is *niet meer op de poenale sanctie aan te dringen.* [1])

De beslissing werd genomen, nadat het voor en tegen in de vergadering zelve uitvoerig besproken was. Terwijl men eenerzijds meende dat een wettelijke regeling van het

---

[1]) Publicatie N. I. L. Syndicaat, Ve jaarg. afl. 1 pag. 5.

arbeidscontract met poenale sanctie tegen verbreking daarvan zeer goed mogelijk was en dat juridische bezwaren daartegen geen beletsel behoefden te zijn, werd er anderzijds op gewezen, dat zulk eene regeling lijnrecht in strijd zou wezen mot het streven, dat zich in de Westersche maatschappij baan breekt, om het lot van den arbeider te verbeteren, en zijn rechten tegenover de werkgevers te vergrooten en te bevestigen. Eene regeling, die den arbeider geheel in de macht van den werkgever stelt, en hem straft, wanneer hij den opgedragen arbeid niet volvoert of den dienst verlaat, zou niet alleen aanleiding geven tot critiek, maar bij de Javaansche bevolking ook op grooten tegenstand stuiten. De lust tot arbeiden zou er zeker niet door aangewakkerd worden. Men begreep ook dat men den toestand op Java niet bij die van de Buitenbezittingen kan vergelijken, waar de arbeidskrachten met groote kosten van elders worden aangevoerd, en ook daardoor in bijzondere omstandigheden verkeeren. Wat in de Buitenbezittingen mogelijk is, zou op Java onbestaanbaar wezen. Op deze gronden werd het besluit, om *niet* op poenale sanctie aan te dringen, *met algemeene stemmen* genomen.

Bovendien bleek onder de planters het gevoelen levendig, dat alvorens de hulp der Overheid zou worden ingeroepen, door de planters zelve datgene behoorde te worden gedaan, wat zij tot nog toe hadden verzuimd ten aanzien der behandeling van het werkvolk. Goede kampongs, goede bejegening, betere huisvesting en geregelde betaling, werden als zoovele middelen ter verbetering aangeprezen. Op de onderneming van den heer Van Lennep, in het hartje van de kota Blitar, waar 150 arbeiders werken, was met deze middelen reeds veel bereikt. Reinheid, goede huizen en goede verlichting werden aanbevolen; dan zou men niet noodig hebben bij de Regeering aan te kloppen. En doet men dat toch, dan zou de Regeering niet kunnen nalaten een onderzoek vooraf te doen gaan, hetwelk, — aldus een der sprekers — „vele slechte toestanden aan het licht zou brengen."

Dit alles geschiedde in den zomer van 1912. Het spreekt toch wel van zelf, dat waar de zaken zóó staan, de Landvoogd niet geneigd is een maatregel in te voeren, die — afgezien van de practische bezwaren — in ons recht niet normaal moet worden geacht. Alleen bij uitzondering (bij het scheepsvolk) is terugbrenging van deserteurs met den sterken arm der Overheid, bekend. In 1879 reeds is de op Java bestaande regeling met poenale sanctie, op aandringen uit het moederland afgeschaft, en sedert hebben tal van Kamerleden ook aangedrongen op wijziging van de koelieordonnantie in Deli, alwaar zij nòg bestaat. Wij hebben hierboven er reeds op gewezen, dat onder hen ook de heeren Idenburg en De Waal Malefijt hebben behoord.

Het is dan ook begrijpelijk dat de Landvoogd zich niet gemakkelijk wil laten bekeeren tot het inzicht dergenen, die voor hunne ondernemingen dezen averechtschen steun der Overheid begeeren.

Het is ter motiveering van dit inzicht trouwens niet voldoende eenige cijfers over te leggen, waaruit blijkt dat op een bepaalde onderneming na zekeren tijd een deel der aangevoerde arbeiders verdwenen was; men zou er bij moeten zeggen hoe lang die arbeiders voor hun gering voorschot gearbeid hebben, en ook *waar zij gebleven zijn*. Want men vergete niet dat òòk algemeen de klacht is, dat aangevoerde arbeiders door naburige ondernemingen *worden geronseld*.

Oorzaak der klachten. — Dàarin ligt de hoofdoorzaak van de klachten. En daarom zou, afgezien van andere bezwaren, van poenale sanctie volstrekt geen verbetering te wachten zijn. Maar bovendien, indien de Overheid er toe besluiten mocht zelve niet alleen *regelend* maar ook *dwingend* op te treden inzake het arbeidscontract, dan zouden de planters zich ook de *contrôle* op de naleving van het contract moeten laten welgevallen.

Het meerendeel der planters bedankt daarvoor; zelfs de noodzakelijke Overheids-bemoeiïng in 't geval het *ronselen* strafbaar zou worden gesteld (waartoe de Landvoogd zich

bereid moet verklaard hebben) wenschen de planters in meerderheid niet. Zij meenen — terecht — dat zij daarvoor zelf kunnen zorgen. Maar dan is het aandringen enkel op poenale sanctie der arbeids-overeenkomst ook onverdedigbaar.

Heel de klacht laat zich ten slotte dus terugbrengen tot een geldquaestie. Wanneer de planters goede loonen betalen, de menschen goed behandelen en het ronselen nalaten, dan krijgen de planters niet alleen werkvolk, maar behouden het ook.

Een deel der planters echter houdt vast aan eene eenzijdige regeling, eene regeling, die de planters beschermt, maar de positie der arbeiders drukt, en — als in Deli — ergerlijke toestanden in het leven dreigt te roepen. Daartegenover staat de meening van den Gouverneur-Generaal, dat *niet* op deze, maar op de bovengeschetste wijze door de betrokkenen zelve, de puzzle moet worden opgelost.

Nu kan men in dezen van den Gouverneur-Generaal van meening verschillen, maar men heeft niet het recht hem, gelijk de heer Van Geuns deed, voor te stellen als een besluiteloozen zwakkeling, die voor een *daad* terugdeinst.

Onwaar en onwaardig. — Zulk een beschuldiging moge liggen in de lijn van den heer Van Geuns, die met dergelijke verwijten aan het adres van den heer Idenburg niet voor de eerste maal komt, voor elk die de feiten en de toestanden kent, is zij als *onwaar* en *onwaardig* te signaleeren.

II.

De Indische Renaissance.

Ook Java beleeft zijne Renaissance. Er komt leven in de brouwerij. Alom gist het. En natuurlijk, zulk eene beweging gaat niet om buiten de Regeering.

Zoo is dan ook het *tweede* voorname punt, waarop

het beleid van den Gouverneur-Generaal, niet zoozeer tot voorwerp van serieuze critiek, als wel tot motief van anti-clericale stembusagitatie werd gemaakt, zijn gedragslijn tegenover de maatschappelijke openbaringen dezer Javaansche Sturm und Drang.

Deze geestelijk-economische opleving heeft zich, — parallel loopend aan de drie voornaamste geestelijke stroomingen, welke de Javaansche maatschappij vormend en hervormend beïnvloeden, — in drie verschillende corporaties geopenbaard: A. de Sarekat Islam: de nationale organisatie van den moslimschen inlander; B. de Indische Partij: de organisatie van humanistisch-vrijzinnige Europeeërs, Sinjo's en, in hunne denkbeelden opgekweekte, en van hun volk geestelijk-vervreemde inlanders; C. de kleine organisatie der inlandsche Christenen, onder leiding der zendelingen: de Mardipratjaja.

Nu is het, vooral na al de valsche voorstellingen, die omtrent deze ingewikkelde questies reeds zijn verspreid, niet wel doenlijk in weinige woorden een helder inzicht in deze zaak te verschaffen, en onze lezers zullen dus eenige uitvoerigheid moeten gedoogen.

We stellen ons dan voor, *allereerst* van den oorsprong en 't karakter van elk dezer organisaties een kort, op de feiten berustend, beeld te geven; *vervolgens* het door de vrijzinnigheid verspreide oordeel met die feiten te vergelijken; om *tenslotte* aan het zoo verkregen inzicht het Regeeringsbeleid des heeren Idenburg te toetsen.

Vangen we aan met de belangrijkste beweging.

A. DE SAREKAT ISLAM.

Ontstaan en uitbreiding. — De uiterlijke aanleiding tot het ontstaan van den Sarekat Islam is een hoogst onbeduidende. Reeds geruimen tijd bestond er te Lawéan — een bedrijvige voorstad van Soerakarta, — zekere handelsnaijver tusschen Chineesche en Javaansche kooplieden, een

allesbehalve singulier verschijnsel. Kort na de Chineezen-opstootjes te Soerabaya begonnen de in trusts verbonden langstaarten van Lawéan, wellicht wat overprikkeld door de broodkruimels der Chineesche emancipatie, den Javaan het vel wel wat al te zeer over de ooren te halen.

Waarop de Javanen, de eeuwig-lijdzamen — hetgeen wèl een singulier verschijnsel is — besloten een boycott tegen de Chineezen op touw te zetten.

Verbazing onder de Europeanen. Verbouwereerdheid onder de Chineezen. Grooter verbazing en grooter verbouwereerdheid toen aan deze tijdelijke verbinding van gelijke-belangenhebbenden een duurzaam karakter gegeven werd onder den naam van Sarekat Islam, een naam die gewoonlijk met „Mohammedaansch Genootschap" vertaald wordt, maar o.i. beter met „Vennootschap" of „Maatschappij *van* Islamieten" wordt weergegeven, in welk verband het woord Islam dan de beteekenis van „Inlanders", „Inlandsch" heeft. [1])

Wat was er gebeurd? Iets waarin niets verwonderlijk is dan dit ééne: dat het reeds niet veel vroeger gebeurd was: het spreekwoord „goed voorgaan doet goed volgen" was in de Javaansche praktijk vertaald. Een paar mannen, onder wie een hadji, die de macht en de beteekenis van het vereenigingsleven in eene Chineesche vereeniging, die ook voor Javaansche leden toegankelijk was, hadden leeren kennen, waren op het lumineuze idee gekomen, de machtige Chineesche economische strijdmiddelen, kongsi en boycott te imiteeren en *tegen* de Chineezen-zelf toe te passen. Een verschijnsel, dat zich in de cultuurgeschiedenis telkens weer herhaalt.

---

[1]) *Niet* Sarékat *Dagang* Islamijah-Mohammedaansche *Handels*compagnie: eerst *later* werd door een oplichter, R. M. Sirta adi Soerja, gepoogd, zonder succès echter, ten eigen bate een genootschap van dien naam zooals door hem reeds pl.m. 1909 opgericht, doch sedert wegens finantieele moeilijkheden opgegeven was, aan den Sarekat Islam te onderschuiven. De *oorspronkelijke* vereeniging heet dus *Sarekat Islam:* dit is van beteekenis wijl het in vrijzinnige bladen meestal omgekeerd wordt voorgesteld, en daaruit de gevolgtrekking wordt gemaakt, dat de vereeniging *oorspronkelijk* een meer zuiver economisch karakter droeg.

De Sarekat Islam had te Solo spoedig een reusachtig succes, vooral onder de lagere volksklassen; aanraking werd gezocht en verkregen met andere elders spontaan ontstaande soortgelijke vereenigingen; en toen de resident, begrijpelijkerwijze een weinigje bekommerd door dit ongewone en onverklaarbare verschijnsel, en verstoring der openbare orde constateerende, de vereeniging schorste, werd goed zoo als zeker vanuit Soerakarta, een dochtervereeniging te Soerabaya gesticht en de centrale leiding naar die plaats overgebracht.

Om kort te gaan, nog een ommezien en half Java was in rep en roer.

In dit stadium kwam de Sarekat Islam onder leiding van den tegenwoordigen hoofdbestuurder Oemar Saïd Tjokro Aminoto te Soerabaya — een ongeveer 33-jarig *self made*-, intelligent en zeer fatsoenlijk man, — die inzag dat eene beweging, die zoo snel om zich heen greep, een goede kans bood, om den Javaan te verheffen. Op zijn initiatief werden de eerste statuten ontworpen, die, in overeenstemming met het karakter der oorspronkelijke Solo'sche Sarekat Islam, als doel der vereeniging aanwezen: 1e. bevordering van den inlandschen handel; 2e. onderling hulpbetoon; 3e. bevordering van de welvaart der inlanders; en 4e. een stipte opvolging der Islamitische voorschriften.

Het behoeft wel geen nader betoog, dat, wanneer eene uit zoo nietige uiterlijke oorzaken geboren beweging, zonder veel leiding of propaganda, zulke verrassende vorderingen maakt, de oorzaak van dit succes iets *algemeeners* moet zijn dan locale broodnijd.

Inderdaad is de Lawéansche historie niets dan een toevallige aanleiding geweest.

De Sarekat Islam — (en in zooverre is zijn geboorte juist te Soerakarta, het oude middelpunt der nationalistische strevingen, misschien méér dan een bloot toeval) is niets anders dan een spontane uiting van *Javanisme*.

Dat is het *grondkarakter* der beweging tegenover hetwelk

alle andere trekken secundair en zelfs min of meer toevallig moeten worden geacht.

De aanleiding: de Javaan een overheerscht ras. — De Javaan is een *overheerscht*, en daardoor, hoe men 't wendt of keert, veelal *onderdrukt* volk. Niet in dien zin alsof het *politiek* zou worden onderdrukt: de Javaan zou, politiek, thans nog niet mondig *kunnen* worden verklaard, en onze administratie is voor hem een zegen. Evenmin in dien zin, als zou de Nederlandsche regeering hem „uitzuigen": integendeel — maar de talrijke pogingen, hem zelfstandiger te maken, zijn grootendeels afgestuit op zijn eigen, schijnbaar onverbeterlijke, inertie.

Daardoor *moest* natuurlijk het volk ten slotte economisch geheel worden overheerscht door de economisch sterkere rassen; Chineezen, Arabieren, Europeanen — en deels ook zijn eigen aristocratie exploiteeren den Javaan elk op hun eigen manier, en behandelen hem, — de gunstige uitzonderingen niet te na gesproken, — op den koop toe nog met verachting.

Jaren lang heeft de Javaan dezen toestand als natuurlijk erkend. Deels ook *niet* erkend — voortdroomen als hij deed over de legende van eigen vroegere grootheid. Het intensiever verkeer eenerzijds, maar vooral ook de Chineesche emancipatie, en het dientengevolge arroganter optreden der Chineezen heeft het volk echter wakker geschrikt: het beste deel heeft zich de vraag voorgelegd, wat de oorzaak van deze lagere positie van het Javaansche volk — de eigen landskinderen, — vergeleken met die der vreemdelingen mocht zijn.

Ziehier hoe de *Oetoesan Hindia* den toestand beschrijft:

„... De inlander is arm, hij legt het bij den vreemdeling af in slimheid, in aansluiting bij zijns gelijken, en in volharding.

„De Hollanders zijn hier al 300 jaar; waarom zijn er zoo weinigen van ons, die hen in hunne wetenschap navolgen?

„De Chineezen zijn slimmer in den handel, ijverig, eensgezind. Waarom kunnen wij ons hunne kennis niet eigen maken?

„Zoo ook wat de Arabieren betreft.

„En waarom leeren wij van dezen niet?

„Javanen zijn dom; Javanen zijn lui; Javanen zijn niet eensgezind; Javanen kennen de waarde van het geld niet; Javanen kennen de waarde van den tijd niet; Javanen zijn onverschillig; Javanen zijn niet trouw; enz., enz., enz.

„Dat zijn de eigenschappen, die wij volgens de vreemdelingen bezitten. Het is om er bij te huilen, wanneer men al die verwijten hoort.

„Maar er ligt veel waars in die verwijten en daarom moeten wij ons zoo inspannen, dat wij die verwijten niet meer verdienen."

En dat is, volgens den schrijver, juist het doel van den S. I.

Met ziet: de oorsprong is eene gemoedsbeweging: het sentiment van vernederd-zijn, dat resulteert in een democratisch streven om tot economische verheffing te komen, door „bewustmaking" — evengoed als ten onzent door de arbeidersbeweging geschiedt, met *dit* verschil echter, dat de S. I. niet, zooals de S. D. A. P. ten onzent, voornamelijk heil ziet in bewustmaking van *anderer slechtheid*, maar verbetering zoekt in bewustmaking van *eigen zwakheid en tekortkoming*. [1])

Het religieuze grondkarakter. — De oorsprong van de S. I., — zoo zagen we, — is dus eene gemoedsontroering van het Javaansche volk over zijn vernedering, en een tasten vooral naar de ethische oorzaken dier vernedering.

Echter — het is niet déze trek die de S. I. als *Javanistische* beweging onderscheidt, en die oorzaak is van haar verbluffend succès.

Ook vóór het ontstaan der S. I. toch heeft men, meer dan eens, zoowel van bestuurszijde, als uit de Javaansche

[1]) Deze melioristische tendenz openbaart zich op verschillende manieren. Zoo werd op één plaats een dertigtal inlanders niet tot het lidmaatschap toegelaten wijl zij dobbelaars waren. Elders werden bordeelhouders geweerd. In de dessa werden herhaaldelijk overspelers door een soort S. I. veemgericht afgerost etc. etc. Ook in geschriften wordt voortdurend tegen deze ondeugden, benevens tegen opiumschuiven en oneerlijkheid in den handel gewaarschuwd.

maatschappij zelf, gepoogd dergelijke, ietwat moralistisch getinte „opheffings"-bewegingen op gang te brengen, — die echter alle, bij gebrek aan ware en duurzame belangstelling van de zijde der inlanders, spoedig op niets zijn uitgeloopen.

Wat het succès van de S. I. verzekerd heeft is iets *gansch* anders.

Wanneer een volk (of volksgroep) ontwaakt, en zich tot hooger peil van ontwikkeling wil verheffen, vindt het daartoe twee verschillende wegen open.

Tweëerlei beginsel van opvoeding. — De *eerste* is die van *associatie* of *assimilatie*; het zich aanpassen en gelijkmaken aan de beschaving der „hooger" staande rassen, die als leermeesters fungeeren.

De *tweede* is die van *zelf-assertie*: het ontwikkelen van datgene, wat, in onderscheiding met andere volken, de eigen speciale gave, het bijzonder oorspronkelijk genie van zulk een volk uitmaakt.

In het oordeel over de wenschelijkste van deze beide richtingen resumeert zich de gansche tegenstelling tusschen het sociologisch inzicht, en het op dat inzicht gebaseerde politieke beleid van „links" en van „rechts", zoowel in ons land als in onze koloniën.

De linkerzijde heeft, zooals men weet, van oudsher het beginsel der *assimilatie* als richtsnoer aanvaard.

Niet waar: is het niet het uit-den-treure herhaald verwijt der vrijzinnigen aan de rechtsche volksgroepen, die er op staan „zich-zelf" te zijn, die geen heil zien in eene geestelijke vermenging, maar de kracht der natie zoeken in de samenwerking van elkaar aanvullende, zoo hoog mogelijk geïndividualiseerde volksgroepen, — dat zij *scheurmakers* zijn die de „eenheid der natie", die de eenparige „ontwikkeling" in gevaar brengen? En *was* en *is* speciaal het *aanvaarden* van de in de werkelijkheid nu eenmaal *gegeven* godsdienstige verschillen als criterium van groepeering den vrijzinnigen niet tot eene voortdurende ergernis?

De waarde van het individueele miskennende leerden zij,

dat men àl wat scheidt — en dus speciaal den godsdienst — zoo veel mogelijk op den achtergrond moest houden, en dat de eenheid moest worden gezocht in hetgeen allen verbindt: in hetgeen dus allen *gemeen* is. Daardoor werd juist aan het kostbaarste in den menschelijken aanleg, de *persoonlijkheid* van individu en groep, het recht van inwerking op het maatschappelijk leven ontzegd: de beste burger was voortaan ... de neutraalste. Men weet dat (en met welk heerlijk gevolg!) de vrijzinnigheid heeft gepoogd, dit ideaal in de openbare school te verwerkelijken.

Welnu — *datzelfde* ideaal, is ook het paedagogisch ideaal dat de vrijzinnigheid ten opzichte van Indië heeft trachten door te voeren.

Het is dr. C. Snouck Hurgronje, die dit ideaal in zijn bekend geschriftje „Nederland en de Islam' heeft verdedigd en toegelicht.

„De eenige ware oplossing van het (Islam) probleem," zegt hij, ligt in de *associatie* der Mohammedaansche onderdanen van den Nederlandschen staat aan de Nederlanders. Gelukt deze, dan bestaat er geen Islamquaestie meer; dan is er genoeg eenheid van cultuur ... *om aan het verschil in godsdienstige belijdenis zijne politieke en sociale beteekenis te ontnemen.*"

Dit dus: het Mohammedanisme zijn beteekenis voor den Javaan te ontnemen, is het doel der „associatie"-politiek.

En het middel dat daartoe gebezigd moet worden is hetzelfde middel tot *vervorming* en *neutraliseering*, (onder het masker van *eerbiediging*), van den Mohammedaanschen godsdienst, als dat in ons land tegenover het Christendom is toegepast: de neutrale school. [1])

[1]) En laat ons er aanstonds bijvoegen, met hetzelfde resultaat. Zoo goed als alle inlandsche jongelui die in de *Indische partij* (waarover later) een rol van beteekenis hebben gespeeld, zijn volgens het recept van Dr. Snouck Hourgronje door het neutraal gouvernementsonderwijs aan de Nederlandsche cultuur „geassocieerden". Terecht heeft een der vrijzinnige Indische bladen geschreven, dat men in Holland niet begreep hoeveel kwaad „droomers" (bedoeld werd intellectualistische dogmatici) als Mr. van Deventer en Dr. Hazeu en hun rationalistische verlichtersmanie uitrichten.

„Opvoeding en onderwijs zijn de middelen, waarmede dat doel kan worden bereikt. Zelfs in landen van veel oudere Moslimsche cultuur dan onze Archipel zien wij die met goeden uitslag aan het werk, om de Mohammedanen te verlossen van een deel van den middeleeuwschen rommel, dien de Islam reeds al te lang achter zich aansleept . . .

„Als opvoeders en onderwijzers van de Oost-Indische Mohammedanen vinden wij nu tal van factoren in ons voordeel, die men in andere landen niet of in mindere mate aantreft. De betrekkelijk korte tijd, waarin het stelsel van den Islam hier gewerkt heeft, ... *vergemakkelijkt de opname van nieuwe cultuur-elementen*, wanneer maar *theoretische* bestrijding van de godsdienstige basis achterwege blijft. [1])

Het voorloopig resultaat van deze vrijzinnige assimilatieproeven vond men in de bekende Boedi Oetomo, eene soort tamme verlichtersvereeniging, waarvan de weinig talrijke leden vooral geworven werden en worden, onder de, door het Westersch onderwijs van hun volksgeloof en volkszeden vervreemde, [2]) door de kweekscholen-voor-onderwijzer, de

---

1) Uit deze woorden blijkt wel *zeer duidelijk*, hoe weinig er van te gelooven valt, indien men van vrijzinnige zijde beweert, het monopolie van de neutrale openbare school te begeeren, en de christelijke school te bestrijden uit „eerbied voor de gewetensvrijheid van den Mohammedaan". Integendeel blijkt uit de aangehaalde woorden van den gezaghebbenden Schrijver weer eens een keer te meer, dat men bedoelt met staatshulp een heimelijke zending ten gunste van de denkbeelden van den heer S. H. en zijne geestverwanten te drijven, en den Islam te vervormen naar het model van de „vrijzinnigheid".

Wanneer maar de *theoretische* bestrijding van de godsdienstige basis achterwege blijft, kan de *practische* ondermijning van die basis des te doeltreffender plaats vinden. Een typisch staal van „achtergevelpolitiek", zooals de *N. R. Crt.* dat noemt.

2) Merkwaardig dat ook in andere deelen van den Archipel uit dien hoofde bij de bevolking bezwaren tegen het neutraal gouvernementsonderwijs blijken te bestaan. In het zeer mohammedaansche Atjeh — waar Mr. Van Deventer dan ook de Christelijke zending absoluut uitgesloten zien wil — heeft men een proef genomen met het doen opvoeden van een aantal hoofden-zonen op de kweekschool van Fort-de-Kock en elders. Echter luidt, volgens het laatste Kol. Verslag, pag. 13, „de opinie van de

dokter-djawa-school en andere dergelijke inrichtingen gekweekte, half-geleerde en half-gemoderniseerde klasse van uit hun geestelijk evenwicht gebrachte lieden, die — evenals onze voor een aanzienlijk deel geestelijk onrijpe openbare-onderwijzersgroep, maar in dit half-cultuurland in véél hoogere mate, een *danger primaire* voor de maatschappij vormen.

De Boedi Oetomo heeft weinig succes gehad. Men heeft dit vrijwel uitsluitend geweten aan het feit, dat deze vereeniging door het Gouvernement te veel onder leiding van de Indische bestuurs-aristocratie was geplaatst.

Zulks is ook het oordeel van *de Wereld*. „De regeering", zegt het blad, „zocht en vond de hulp van een Inlandsch regent; „Boedi Oetomo" geraakte onder het beheer van Inlandsche grooten, en het natuurlijk gevolg was dat deze beweging doodliep".

Wellicht is in deze beschouwing een deel waarheid. [1])

Doch het is niet de *gansche* waarheid.

Wat o. i. voornamelijk de „Boedi Oetomo" verhinderd heeft eene volksbeweging in den waren zin des woords te worden, is dit, dat men, volgens de vrijzinnige assimilatie-

---

hoofden over deze opleiding nog niet zeer gunstig, aangezien, naar hun oordeel, de kinderen van de vaderlandsche adat vervreemden, en allures aannemen, welke in de Atjehsche maatschappij weinig appreciatie vinden."

Moet hier nu, volgens Mr. v. D., ook de, blijkbaar voor de Atjehers heel niet „neutrale" school worden uitgesloten?

1) Hoewel de invloed dezer bestuursinmenging ons zeer overdreven voorkomt. De regenten-commissarissen toch bezochten zoo goed als nooit de vergaderingen, en zullen dus de gestie wel niet sterk belemmerd hebben. Overigens, de S. I. heeft op een der landdagen besloten, om *niet meer* dan één bestuursambtenaar in elk locaal bestuur te doen opnemen; uit welk besluit blijkt, dat men niet bepaald vijandig tegenover het bestuur staat, doch slechts een overwicht van den bestuursinvloed vermijden wil. Met genoegen vernemen we daarom van welingelichte zijde, dat de Gouverneur-Generaal den Bestuursambtenaren den wenk heeft gegeven, zich te onthouden van het „opdringen van ongevraagden steun en raad" — zoodat ditmaal de beschuldiging van „onderdrukking" der volksopleving *niet* tegen hem zal kunnen worden uitgespeeld.

theorie van dr. Snouck Hurgronje c. s. juist datgene geelimineerd heeft, wat overal en ten allen tijde, de kern en het wezen van een volksbeweging heeft gevormd. De beweging toch was — evenals de *oudere* Chineesche, evenals de Jong-Turksche beweging, — *kosmopolitisch:* a-nationaal; a-religieus.

Hare inlandsche leiders waren, als gezegd, „geassimileerden", d. i. op de neutrale Europeesche scholen *gedéjavaniseerden.*

Zoozéér was — komisch détail — het „neutralisme" in die kringen reeds dwingend dogma geworden, dat *het* motief, waarom een der bestuursleden van de „Boedi Oetomo" later weigerde aan de S. I. deel te nemen, was, dat deze vereeniging een religieus cachet droeg; terwijl op het congres der S. I. te Soerabaya slechts één wanklank werd vernomen en ook deze was van een neutralist, den thans wegens opruiïng geinterneerden Raden Mas Soewardi, corrector bij de *Expres* — een man die zoowel lid van de Boedi Oetomo als van de Indische Partij was, — en die, zonder het minste succes bij de vergadering trouwens, beweerde „dat de S. I. den godsdienst te veel op den voorgrond deed treden."

De S. I. contra de assimilatiepolitiek. En nu is *dit* het groote, essentiëel-nieuwe in de volksbeweging der Sarekat-Islam, dat zij, spontaan en onweerstaanbaar, den weg der „associatie" door de wijze en verlichte Indische „deskundigheid" voor haar afgebakend, den rug heeft toegekeerd.

Niet in den weg der *afslijping* van het nationale; het opgeven van eigen taal voor het Maleisch of het Nederlandsch; het omvormen van den Islam door de openbare school tot een soort „Islam boven geloofsverdeeldheid" oftewel ongeloof, zoekt de nieuwe volksbeweging de verheffing des volks.

Maar zij doet dit, evenals alle groote volksbewegingen, door *terug te grijpen* in den schat van het verleden; door „renaissance".

Niet door *zelfverloochening* in assimilatie: het hun al ons door de vrijzinnigen aanbevolen *„wegcijferen"* van datgene

wat scheidt; maar door *zelfassertie:* door juist datgene, wat hen van hunne overheerschers onderscheidt te zoeken en te cultiveeren.

En nu moge dit voor de ijdelheid der verlichte voogden, die hunne raadgevingen in den wind geslagen zien, niet bepaald aangenaam zijn, en sommigen hunner buiten zich zelven brengen;[1]) het is niet bepaald waarschijnlijk, dat de Javanen daar heel veel meer waarde aan zullen hechten, dan ten onzent Roomschen en Calvinisten.

Ten spijt van wie 't benijdt — de Javaansche renaissance zal niet *verlicht-kosmopolitisch*, maar *conservatief-Javanistisch* zijn.

Ras, taal, religie. — Welk kenmerk ter onderscheiding zou nu de intuitie van het Javaansche volk kiezen? (Want nogmaals: het spontane overheerscht het intellectueel-bedachte in de wording dezer beweging op zeer duidelijk waarneembare wijze).

Drieërlei kenmerk kwam hier bijzonderlijk in aanmerking: 1e. ras, 2e. taal, 3e. religie — en alle drie zijn aanstonds aangegrepen. Indien ten slotte het 3e kenmerk tot het eigenlijk criterium is geworden, is dit een resultaat der praktijk: het bleek 't meest bruikbare.

Van alle drie bleek het rasgevoel al gauw 't minst bruikbare. Vooreerst is, in 't algemeen, het rasgevoel bij landbouwvolken, vooral bij de weinig energieke tropische, weinig ontwikkeld: het is meer speciaal kenmerkend voor jagers- en herdersvolken. Bovendien zijn de Javaansche volken niet van één stock zooals men weet, en bovendien zijn, op dit van ouds aan allerlei immigratie en invasie blootstaand eiland een betrekkelijk zeer groot aantal vertegenwoordigers van allerleid vreemde rassen in de

---

1) Het blad van den heer Van Geuns schreef b.v. zoodra het Moslimsch karakter der S. I. duidelijk werd, dat *nu* zijn sympathie voor de beweging gedaan was: van al dat gedweep had men in Indië nu reeds meer dan genoeg.

Javaansche maatschappij ingeburgerd, welke ondanks hun nog erkend vreemdelingschap, toch in levensgevoel met de Javaansche samenleving één zijn. Het rasonderscheid, hoewel bij tijd en wijle *bruikbaar* (en ook inderdaad tegenover Europeeërs en Chineezen *gebruikt*) zou dus, als vast criterium gesteld, tot gevolg hebben, dat een aanzienlijk aantal met de inlandsche maatschappij saamhoorende, waaronder zeer voorname en gegoede, personen zoude zijn moeten worden uitsloten.

Iets beter voldeed, vooral in den aanvang der beweging, het taal-criterium.

In Solo, het oude middelpunt der Javaansche dramatische litteratuurbeweging ontstaan, moest juist het nationaalbindende element der eigen taal sterk worden gevoeld. Kenmerkend dan ook, dat de eerste courant der Sarekat Islam geheel in 't Javaansche (zonder Maleisch) gedrukt werd; en dat de Sarekat Islam-afgevaardigden (hóógst typeerend!) bij hunne audientie bij den Gouverneur-Generaal (ondanks de ook in de Sarekat Islam-kringen sterke afkeer voor overdreven hormat,) verzochten op den grond in stede op de aangeboden stoelen te mogen gaan zitten, en, hoewel ze zéér goed Hollandsch spraken, er op stonden, zich in het Javaansch te mogen uitdrukken, — daarmede op curieus diplomatieke wijze hunne anti-modernistische neigingen manifesteerend. [1])

Een geassocieerde Javaan, naar het hart van dr. Snouck Hurgronje of mr. Van Deventer; een man van de Boedi Oetomo, zou zich juist andersom hebben gedragen.

Toch kon, waar een zóó groot deel van Java's bevolking Soendaneesch spreekt, ook dit criterium op den duur niet voldoen. Het zou, aanvaard, ten slotte evenééns het geheel-Java-omvattende der beweging hebben schade gedaan.

---

1) In dezelfde lijn ligt de boetpredikatie, door een der sprekers op het Congrès te Soerabaja gehouden tegen het zich op Europeesche wijze kleeden der „jonge-lui."

Toen bleef slechts één kenmerk over: het religieuze onderscheid.

En dat voldeed ten volle: de Islam omvatte *allen*, die zich, hoe ook, inlander *voelden*; de zelfde ellenden als hij deelden; de zelfde idealen koesterden. En het sloot *allen* buiten, of zij al dan niet van eigen ras en taal waren, die door andersgeaardheid of ontaarding *buiten* zijn levensgevoel stonden.

Vraagt men nu of er, waar toch de *bedoeling* van den aanvang af *economische verheffing* was, geen ander bindmiddel ware te vinden geweest, dan moet *tweeërlei* worden geantwoord.

Aan *alle* economische verheffing moet een *solidariteitsbewustzijn* ten grondslag liggen. En nu is bij de Inlanders die, over het algemeen genomen, *géén* economische en politieke idealen hebben, het alleen de godsdienst, die de massa in beweging kan brengen: gegroepeerd om het vaandel van den Islam, voelt men zich broeders.

En waar nu — bij Islamieten — alles één is: godsdienst en recht, staatkunde en economie, ligt, in die godsdienstige opwekking tevens de *basis* van een economische herleving, ook in dien zin, dat men slechts van die religieuze herleving de verbetering der moreele gebreken — oneerlijkheid, gebrek aan volharding, verkwisting, etc., — meent te mogen verwachten, welke thans het economisch welvaren van den inlander in zoo hooge mate belemmeren.

Zoo ziet men in de Sarekat Islam *van den aanvang af eene religieus getinte coöperatie.*

Zij is *niet* — zooals in de Tweede Kamer is beweerd en door de vrijzinnige pers uit den treure is herhaald —, oorspronkelijk eene *economische* vereeniging tot bereiking van *economische* doeleinden, die, later, door uitwendige oorzaken is *verworden* tot een *religieuze* vereeniging tot religieuze en fanatische *reactie* op de „gedwongen kerstening", maar zij is, van den aanvang af, *een religieuze vereeniging tot bereiking van economische doelen*, en de religie is meer, zij het onbewust, *middel*, dan *zelfdoel*.

In dit opzicht herinneren zij aan de middeleeuwsche gilden — (die echter sterker gelocaliseerd waren).

Fanatisme — in den zin van *religieuze antithese* — is echter in dit Moslimsche karakter der S. I., in overeenstemming met het Javaansche karakter, niet te zoeken.

Ten bewijze van deze stelling veroorloven wij ons ten slotte een Maleisch kreupelrijmpje uit Tangerang — gedicht door R. M. Abdoel-kadir, een doker-djawa, die veel gedaan heeft tot bevordering van de Sarekat Islam-beweging —, te vertalen. Het luidt:

„Het vereenigingsleven is noodig, en alleen de *godsdienst* is in staat om de Inlanders in hunne verschillende schakeeringen bij elkaar te brengen.

„Maar laat de godsdienst slechts *bindmiddel* zijn, en niet het economisch streven op den achtergrond dringen.

„En bezorgt de politie geene moeilijkheden; anders wordt de vereeniging verboden.

„Moge God en de Gezant dit alles toestaan, dan leven wij gelukkig onder Hollandsche vlag."

En, duidelijker nog, werd het uitgesproken door Raden Adriwinata, lid van de commissie voor de Volkslectuur op het S. I.-congres te Soerabaya, in antwoord op een vraag uit het publiek: of „De godsdienst ijdelijk als lokmiddel werd aangewend?"

„Neen," antwoordde de spreker, „met den godsdienst *is het meenens, aangezien zulks de basis van allen vooruitgang vormt.*"

Zoo toont zich dus het religieus karakter der S. I. niet als iets abnormaals en accidenteels, maar als iets *oorspronkelijks* en *wezenlijks*.

En in dit religieus grondkarakter stemt de S. I. — hoe onbegrijpelijk dit voor de vrijzinnigheid nog steeds moge zijn — overeen met àl de groote, waarlijk *vruchtdragende* volksbewegingen, waarvan de cultuurgeschiedenis ons meldt.

Het vrijzinnig oordeel getoetst. — Vergelijken wij thans met het tot hiertoe medegedeelde het oordeel der

vrijzinnige pers, zooals dit in de vrijz. dem. *Wereld* wordt geresumeerd.

„De Sarekat Islam," schrijft het blad in zijn nummer van 4 Juli van dit jaar, „was oorspronkelijk eene *zuiver economische* beweging, die zich, naar onze meening, door *toevallige* omstandigheden, *aanvankelijk* richtte tegen aanmatigingen der Chineezen. Onder den invloed van het averechtsch beleid van den Gouverneur-Generaal", (uit de dagbladen weet men tot welke gistingen en woelingen de roekelooze kersteningspolitiek op Java reeds heeft geleid") „echter is zij van karakter veranderd, reageert op het Bestuursbeleid en keert zich daardoor vanzelf tegen het Europeesch element in Indië... Bij handhaving van een vrijzinnig beleid zou die beweging haar oorspronkelijk oeconomisch karakter hebben behouden, en niet zooals thans het geval is, onder den invloed zijn gekomen van Islamietische geestdrijverij, eene reactie tegen het door de kerstenings-politiek opgedrongen Christendom."

Korter samengevat wordt dus beweerd:

1e. dat de S. I. eene oorspronkelijk zuiver economische vereeniging is;

2e. dat de S. I. eerst later als reactie op de kerstenings-politiek het karakter van „gevaarlijke godsdienstige woeling" heeft gekregen, en

3e. dat dit fanatisme zich wendt tegen de Europeanen en het Nederlandsche gezag.

Wat de *eerste* stelling betreft, kunnen wij, na al het medegedeelde, ons van verdere bestrijding onthouden. Zij is *absoluut* onjuist, en met de feiten in flagranten strijd: en daarmede vervallen de andere stellingen vanzelf in zóóverre, dat een eventueel anti-christelijk en anti-gouvernementeel karakter der beweging niet aan het averechtsch beleid van den Gouverneur-Generaal zou behoeven te worden geweten.

Doch.... *bezit* inderdaad de S. I. dit voorgewende anti-christelijk en anti-gouvernementeel karakter?

Ook op deze vraag moet, na onderzoek der feiten, *volstrekt ontkennend* worden geantwoord.

Werpen wij daartoe een blik op de actie der S. I. Deze kunnen wij leeren kennen *vooreerst* uit de litteratuur der S. I. bladen etc., benevens de officieele uitlatingen der leiders; *vervolgens* uit de eigenlijke volksactie.

Wij voor ons hechten aan deze laatste bron de meeste waarde voor de kennis van de eigenlijke drijfveeren van de beweging. In officieele uitlatingen toch, is het, vooral bij het uiterst diplomatieke karakter der Javanen, verre van onmogelijk, dat de zaken onschuldiger worden voorgesteld dan zij in werkelijkheid zijn; dat er gevoelens en sentimenten voorloopig verborgen worden, om niet met de Regeering in ontijdig conflict te komen. Met „volksoploopjes", — ongecontroleerd en ongewild door de intellectueele leiders der beweging — is dit echter anders.

Daar is geen geveinsdheid mogelijk; daar openbaart zich spontaan en eerlijk, wat de ware oorzaken zijn, die het Javaansche volksgemoed zoo in ontroering hebben gebracht.

Zooals wij reeds zagen, beoogt de S. I. in de eerste plaats eene *economische* actie en in overeenstemming daarmee wordt, in de allereerste plaats oppositie gevoerd tegen de *economische* onderdrukkers. Wij noemden er een viertal: Chineezen, Arabieren, Europeanen, en de eigen aristocratie.

Tegen *alle* vier dezer categorieën nu zijn teekenen van ontstemming waar te nemen: zij het dan ook zeer verschillend in hevigheid.

Het best komen er, zoowel bij de S. I. „pers", als bij de eigenlijke volksbeweging, de Arabieren en inlandsche hoofden af. Hier werkt het feit, dat ook deze categorieën van personen eveneens tot den Islam behooren, verzachtend en vermilderend in, terwijl voor de Arabieren geldt dat zij betrekkelijk weinig talrijk zijn, en dus een minder groot gevaar voor overheersching der Javaansche samenleving opleveren.

Tegen de Chineezen. — Erger, veel erger hebben de Chineezen het te verduren.... en dit is grootendeels hun eigen schuld.

In vroeger tijden was de verhouding tusschen Chineezen en Inlanders vrij vertrouwelijk en kameraadschappelijk. Wel werden de Inlanders ook toen, en wellicht nog erger dan thans, door de Chineezen geëxploiteerd, maar de Chineezen stelden zich oneindig veel minder ver boven den inlander dan thans. Zelf getolereerd, en aan allerlei beperkende bepalingen onderworpen, stonden Chineezen en Inlanders op vele punten in een zelfde verhouding van onderworpenheid tot het heerschende ras, en dit kweekte zeker gemeenschapsgevoel.

De emanicipatie der Chineezen, de beweging door de uitroeping der republiek plotseling ontstaan, liet haar werking ook in de Javaansche maatschappij gevoelen. De Chineezen stelden zich plotseling op het niveau der Europeanen, en traden aanmatigend op. Tot in de binnenlanden toe werd de houding der Chineezen tegenover de inlanders hoe langer hoe meer onduldbaar. Daarbij kwam nog, dat de Chineezen nu ook toegang tot de dessa's kregen, en alras dáár, als weinig scrupuleuze geldschieters etc. optraden: wat aanleiding gaf tot herhaalde „uitplunderingen" dier heeren, door de „economisch-onnoozelen", die van hunne verleidelijke voorschotten — en elk voorschot is verleidelijk voor den Javaanschen landbouwer — te veel hadden geprofiteerd.

De Javaansche aristocratie, de opkomende Javaansche intellectueelen-stand, begon te vreezen voor overvleugeling door den Chinees, iets wat voor de Javanen oneindig veel onduldbaarder is, wijl hun aantal zoo veel grooter is, en hunne aanraking met de bevolking zooveel veelvuldiger en intiemer dan die met den Europeaan, die als vertegenwoordiger van het overheerschende ras, waaruit de overheid voortkomt, nog steeds in een eenigszins ander licht gezien wordt.

Trouwens — Europeanen hebben altoos veel minder dan Chineezen den nijd en de afgunst der Inlanders opgewekt. De positie der Chineezen in Indië is veelal te vergelijken met die van de Joden in Rusland (en elders): eenmaal tot

aanzien gekomen, kunnen zij niet nalaten, den gebraden haan uit te hangen, wat den Inlander natuurlijk afgunstig maakt.

Zoo zien wij dan de Sarekat Islam in actie voornamelijk tegen de Chineezen gericht, en dit is niet, zooals de *Wereld* wil doen gelooven, alleen „door toevallige omstandigheden" slechts *aanvankelijk* zoo geweest, doch heeft de *geheele* beweging van de oprichting te Lawéan af, tot op dit oogenblik toe, standvastig gekarakteriseerd, zelfs in die mate, dat sedert den aanvang der beweging eene niet onaanzienlijke stagnatie in de Chineesche immigratie is ingetreden. [1])

Behalve tegen de Chineezen, richt zich de economische reactie, zij het in veel mildere mate, echter eveneens tegen de .... Europeanen.

Tegen de zending? — De zendelingen! de kerstening! zal wellicht iemand onzer lezers, die zich het boven geciteerde oordeel van de *Wereld* herinnert, uitroepen ...

Toch niet...

In de S. I. pers, bij de volksoploopjes is daarvan *niets* te bespeuren.

Niets. Wij hebben ons, om deze uitspraak met *stelligheid* te kunnen doen, eene niet geringe moeite getroost, in het zoeken naar ook maar één enkel relletje tegen de zendelingen of tegen de christelijke scholen. En toch — wanneer de afkeer van de „kerstening" werkelijk eene „rilling" van ontroering door Java zou hebben doen gaan; wanneer, inderdaad, het fanatisme der bevolking ontwaakt ware, zou het zich dan niet hebben geopenbaard op dezelfde wijze, als het zich openbaarde tegenover Chineezen en Arabieren, tegenover

---

1) In dit anti-chineesch karakter der beweging ligt een zeer waardevol politiek element. De Chineesche beweging had, vooral in de laatste tijden een vrijwel openbaar anti-Gouvernementeel karakter; de S. I. niet. Waar nu nog steeds de inlander vertrouwt op het opperbestuur, vertrouwt wat betreft de bescherming der inlanders tegen hunne economische verdrukkers, kan de S. I. beweging omgekeerd als een zeer waardevol tegenwicht tegen de Chineesche aanmatigingen beschouwd worden: het is dan ook opmerkelijk dat sedert het optreden der S. I. de Chineezen aanzienlijk ingeschüchtert zijn.

sommige Europeanen — als wij straks zullen zien — óók?

Zouden niet de zendingsscholen zijn leeggeloopen; zouden niet de zendelingen in vreeze en beving voor overval en mishandeling op hunne eenzame posten zich met „Brownings" hebben gewapend, zooals een deel der Indische vrijzinnige pers reeds aanbeval; zou er geen paniek in de Christendorpen hebben geheerscht? — *evenals dit alles in de Chineesche en in een deel der Europeesche gemeenschap 't geval was?* Zou, dan, voor 't allerminst, de S. I. pers niet vol hebben gestaan met aanvallen op de kersteningspolitiek; op de zendingsscholen; op de zendelingen-zelf?

Doch ... van dit alles *niets*. De zendingsscholen zijn voller dan ooit; de zendelingen gaan ongehinderd de dessa in, en géén hunner is ooit beleedigd of uitgeplunderd ... [1])

---

1) Lezenswaardig en geruststellend is in dit verband de volgende uitlating, die wij ontleenen aan een particulier schrijven d.d. 19 April j.l. van den zendeling Ruttink te *Bandoeng* — een der brandpunten van jong-Indisch leven:

„Met ons werk gaat het gelukkig goed. We hopen aan het einde van het jaar weer eenigen te mogen doopen. Van den invloed van de „Sarikat Islam" bespeuren wij niet veel, ik mag wel zeggen niets. Dat er berichten verspreid zijn door de bladen, als zou binnen korten tijd geheel Java in opstand zijn, is schandelijk. Ondanks de vele relletjes, welke er in dien tijd hebben plaats gevonden, zou ik mijn stukje in het Orgaan *) nog zoo schrijven als ik het geschreven heb. Wel is het goed, dat de heeren Douwes Dekker, Tjipti en Soewardi opgepikt zijn en volgens loopende geruchten verbannen zullen worden naar Ambon en Borneo, want hun invloed is hoogst schadelijk op zulk een jonge beweging. Overigens begint op vele plaatsen de belangstelling in de S. I. reeds te verminderen, vooral omdat er verschillende fraudes gepleegd zijn met de contributiegelden en de kas van toko's, welke door die vereeniging werden opgericht. Mijns inziens is het Soed. volk nog lang niet rijp voor een beweging, waarin ten minste dèze factor van groot belang is, zal ze slagen: het persoonlijk belang moet opgeofferd worden aan het algemeen belang. Met het jongste huisbezoek had ik nog drie Christen-huisgezinnen bij elkaar, wonende in een groote kampong. Pratende over een en ander vroeg ik, of ze ook iets bemerkten van de „Sarikat Islam", en wat was hunne eenparige verklaring? „De geheele kampong is lid van de S. I., maar van overlast bespeuren we niets, zelfs bemerken we niet dat de lieden minder gaarne met ons omgaan". Wel vonden ze het niet prettig, dat bij beurten in de huizen

Tegen Europeesche exploitanten. — En *toch* is er inderdaad, ook in de S. I.-beweging, eene anti-Europeesche reactie. Eene reactie *niet* tegen het Gouvernement, *niet* tegen de „Christenen", maar tegen een ander deel der Europeanen. Een reactie, waarvan de Inlandsche pers vol staat... maar waarover de vrijzinnige pers, èn in Indië, èn in Holland, een diplomatiek stilzwijgen bewaart. Eene reactie n.l. tegen *dat* deel der Hollanders, hetwelk wij, moesten ook wij de antithese in zijn meest hatelijken vorm, waarmede de Indische vrijzinnige pers, tot groot gevaar voor het zedelijk overwicht van 't heerschende ras, het Europeesch element in Indië heeft verdeeld, tot de onze maken, als „het vrijzinnige" zouden moeten aanduiden...

Want de z.g. „vertegenwoordigers" der Indische vrijzinnigheid „doen", in het Nederlandsche Parlement wel sterk aan „ethische" politiek, zooals aan „verlichte, vooruitstrevende, democratische etc. etc.-mannen" voegt, maar... hunne Indische geestverwanten zijn wèl hunne dappere medestanders in den heroïschen strijd tegen den gruwel van den „fijnen" Gouverneur-Generaal, en de „dwepende" zendelingen, — maar moeten van al die ethiek in Indië zelf maar allerbitterst weinig hebben; en de partijgenooten van de mannen die ten onzent als arbeidersvrienden fungeeren, bestrijden in Indië, gelijk wij boven aantoonden, bij monde van mannen als Van Geuns en bladen als het *Nieuws van den Dag*, den Gouverneur-Generaal *omdat* hij geen maatregelen treffen wil, die de arbeiders, als van ouds „taillable et corvéable à merci" der planters maken. En slechts *tegen die exploitanten* — zoowel tegen hun economische „uitbuiting" als tegen hun ethische hartoloosheid en onbeschoftheid, — *en niet tegen de zendelingen* — gaat

---

sidekah's (maaltijden) gegeven worden, waar zij natuurlijk buiten staan (het was namelijk in de vasten), — niemand is graag een uitbijter in eigen kring. Overigens leest men nergens van Christenen, die van de zijde van de S. I. overlast ondervinden."

*) Zie No. 8 van het Orgaan der Nederlandsche Zendingsvereeniging.

de actie der S. I. — in zoover zij tegen de Europeanen gericht is.

Om dit te verstaan bedenke men het volgende.

Java's opbloei. — De groote opbloei van Java is bijna uitsluitend aan niet-Javanen ten goede gekomen.

Door de uitbreiding der Europeesche cultuurondernemingen, in sterker mate nog door de Europeesche industrie zag de Javaan zich zijn land weliswaar niet directelijk ontnomen, doch wel zijn herkomstige bouwmethoden belemmerd; de strijd om het voor den landbouw benoodigde bevloeiïngswater tusschen de suikerfabrieken en de sawahbebouwende bevolking gevoerd is hiervan een symptoon.

Door den Europeesche en Chineeschen importhandel, en de in de laatste jaren steeds toenemende concentratie der bedrijven werd bovendien het bestaande locale kleinbedrijf, — de nationale industrie der Javanen, — doodgedrukt: de kleine onafhankelijke industrieele middenstand kwam in de knel, terwijl de landbouwende bevolking, vroeger grootendeels „eigen-geërfden", langzamerhand op hun eigen grond zooal niet rechtens dan toch feitelijk in de positie van pachters en arbeiders kwamen.

Voeg hierbij dat de Javaan bij dit alles de moeilijke overgang van „Naturalienwirtschaft" naar „Geldwirtschaft" moest doormaken, d.i. dat hij tegenover het steeds meer voor den *export* verkoopen van het eigen landbouw-product tegen lagen prijs, zich voor de noodzakelijkheid zag gesteld, instede van de vroeger door de tenietgegane huisindustrie geproduceerde voorwerpen van dagelijksch gebruik, naar verhouding duurdere *import*-artikelen te koopen, — dan begrijpt men levendig de verschijnselen van inzinking, de „mindere welvaart" en het gevoel van moedeloosheid, dat zich daarover in de Javaansche maatschappij openbaart.

Zoo vindt men in de Kaoem Moedi de volgende klacht: „De Javaan is dom. Hij laat zich als een buffel leiden, waarheen men wil, en zwijgt als men hem slaat. De fabrieken, die de politiehoofden met krandjans suiker omkoopen, be-

dreigen en binden hem, zoo b.v. door den karrevoerders voorschotten te verleenen, en dan 10 tot 15 jaar lang te weigeren, afbetalingen aan te nemen."

Men zou dergelijke citaten kunnen verhonderdvoudigen. Hier wordt geklaagd, dat de Indische regeering den Javaan spaarzaamheid aanbeveelt: doch hoe kan hij sparen, luidt de klacht, waar hij van den vroegen morgen tot den laten avond werkende, aan de suikerfabrieken een som van ... 5 centen beurt?

De vrees, deze uit loonsverkorting verkregen onmatige winsten te moeten derven, wordt dan ook door de Saratomo, het officieele orgaan der „Sarekat Islam", als de hoofdoorzaak van de angst der Europeesche pers beschouwd.

„De beweging door de „Sarekat Islam" veroorzaakt," schrijft *Verticaal* (de inlanders hebben, zooals men weet, een eigenaardige voorkeur voor wonderlijke pseudoniemen) „mishaagt in hooge mate aan Chineezen en Europeanen." „Geen wonder. Zij schreeuwen, omdat zij vreezen van hun oude plaatsen verdrongen te zullen worden. De aanwezigheid van andere naties in ons land heeft ten slotte in ons de zucht naar gelijkheid en gelijkstelling doen ontwaken." „Natuurlijk," voegt een ander in hetzelfde orgaan er aan toe, „zijn de suikerfabrikanten bevreesd, dat de S. I. ook bij hen zal gaan tornen aan datgene, wat tot dusverre de groote winsten bij de suikerindustrie bezorgd heeft."

Inde ira, — vandaar de toorn der vrijzinnige suikerpers van mannen als van Geuns.

De schuld der planters. — De betere planters erkennen dan ook wel, dat de schuld *bij hen* ligt.

„Als suikerindustrieel", zeide de heer Dinger, een van de afgevaardigden der planters ter audiëntie bij den Gouverneur-Generaal, — „wil ik erkennen wel *wat ruim* en *wat veel* en *wat lang* te hebben genoten van de voordeelen, onttrokken soms door heel treurige omstandigheden aan de teelt van het voornaamste voedingsgewas van de inlandsche bevolking."

„Van industrieele zijde moet men beseffen, dat iedere melkkoe ook tijd van rust behoeft om, wat men noemt, op zijn verhaal te komen."

Maar toch niet *dit* is het, wat het eigenlijke volksgemoed *het meest* in beroering brengt.

Het economisch denken van den dessaman is in 't algemeen nog te weinig ontwikkeld, om goed de portée dezer dingen te kunnen verstaan. Zulke economische bespiegelingen als boven aangehaald, vergezeld van soms zeer juiste beschouwingen omtrent de middelen tot verbetering [1]), treft men slechts in de, door hooger ontwikkelden geredigeerde, S. I.-*pers* aan.

De *groote* reden tot ergernis voor den gemeenen inlander ligt elders.

Een Javaan verdraagt veel, zoolang men hem fatsoenlijk en wellevend behandelt. Kwetst gij echter zijn, als bij alle half-cultuurvolken, fijn ontwikkeld gevoel van uiterlijk decorum en zijn persoonlijk gevoel van waardigheid, dan komt hij in opstand.

Het schijnt echter ongelukkiglijk wel of deze kwetsende wijze van optreden door een deel van de Europeanen als een speciaal „recht van het heerschende ras" wordt beschouwd: en dit ergert en verontwaardigt den Javaan terecht.

Zoo vindt men in de *Pantjaran Warta* (no. 77) een hevigen aanval op het (Indische) *Nieuws van den Dag, waarin ter navolging aanbevolen was een politieopziener, die karrevoerders wegens kleine overtredingen niet voor den rechter bracht, maar de zaak met een paar karwatsslagen afdeed.* Twee

[1]) Wij denken aan de beschouwing van Tjokro Aminoto: „De grond, waarop het suikerriet wordt geplant, vertegenwoordigt een deel van het kapitaal; wanneer wij inlanders de gronden niet afstaan, moet het werk stopgezet worden. Bij de winstverdeeling wordt echter niet gelet op het rechtmatig aandeel van onzen grond. Dit deel van het kapitaal wordt verwaarloosd. Alleen de bezitters der papieren aandeelen en het personeel worden bedacht, en wel in die mate, dat reusachtige tantièmes den administrateurs etc. ten goede komen. *Wij willen ons aandeel of wij verhuren den grond niet.*"

dagen heeft de schrijver er kippevel van gehad. Gelukkig, zegt hij, dat die redacteur van *het Nieuws v. d. Dag* geen G. G. is, want dan zouden er wel geen misdrijven meer gepleegd worden. Immers, diefstal b.v. zou hij minstens laten straffen met afkappen van de hand. Zoo doet nu de gast tegenover den eigenaar van het land! In plaats van dankbaar te zijn, dat hij hier aangenaam mag leven, goed verzorgd door zijn huisbedienden, in zijn bedrijf geholpen door den Inlander, stelt hij deze nog lager dan het dier, want zelfs een dier kan men niet straffeloos mishandelen."

Telkens treft men berichten van dezelfde strekking aan; hier is een boycott begonnen wegens mishandeling van een Javaan door een Europeesch fabrieksemployé; daar een staking uitgebroken wegens een beleediging van een Inlandsche vrouw door een assistent.

„Wij willen niet langer als beesten behandeld worden," is de grondtoon van al deze klachten.

En . . . gedroegen nu die Europeanen zelf zich nog maar zóó, dat men gevoelde, dat hunne heerschappij op zedelijk overwicht berustte! Helaas, zij leven zooals hun goed dunkt, en bij een deel is dit goed dunken helaas, maar al te vaak . . . *niet* goed.

Zoo vindt men in no. 71 der *Pertja Timor* en in de *Pewarta Deli* no. 70 in een verslag van de feestelijkheden te Medan op 31 Augustus j.l. een scherpe kritiek op het gedrag van ettelijke Europeanen, die onder den invloed van den drank elk begrip van fatsoen of schaamte verloren schenen te hebben, zóó zelfs, dat verscheidenen door de politie moesten worden ingerekend. Een zeer fraai voorbeeld, roept de schrijver uit, ter navolging voor de Maleische toeschouwers, die vechtende dronkaards! En wat moeten hun huisbedienden wel gedacht hebben, toen zij hun meesters zich zoo zagen aanstellen."

Met verachting wordt, uit een Maleische bron, in de *Pantjaran Warta* het bericht overgenomen, omtrent een landraadsvoorzitter, die na een landraadszitting buiten zijn

standplaats last gaf om een ledikant te brengen in een kamer van het rechtsgebouw en te zorgen, dat daar den volgenden morgen een vrouw voor hem zou zijn.

Den volgenden dag kwam hij des morgens om acht uur met zijn auto aanrijden en zonderde hij zich dadelijk met die vrouw in de daarvoor gereedgemaakte kamer af. De griffier moest met den oppasser buiten wachten, totdat de voorzitter weder buiten kwam en toen kon de rechtzitting beginnen."

En wil men ten slotte weten hoe de Inlander denkt over het, ten vorige jare tijdens de begrootingsdebatten nog met veel vuur door het *Handelsblad* als moreel tegenover de domperige rechterzijde verdedigd concubinaat, dan leze men in de *Pewarta Deli*, (no. 82) de klacht: „de diploma's ten koste van groote geldelijke opofferingen op de hoogste onderwijsinrichtingen behaald door inlanders, worden in waarde gelijkgesteld met boombladeren, maar afstamme lingen van dronken fuseliers, verwekt bij hun Inlandsche huishoudsters, gewezen prostituées, krijgen met veel lager diploma's wèl hooge betrekkingen. Zelfs Inlanders uit de aanzienlijkste geslachten moeten daarbij achterstaan en hun verwenschingen maar in hun hart smoren."

Dat is de *ware*, de, ook naar ons gevoel, *gewettigde* oorzaak, van de actie der S. I. tegen een deel der Europeanen.

En heusch — *nòch* die landraadvoorzitter, *nòch* die dronken fuseliers behoorden tot de trouwe bezoekers van het Kwintang-kerkje. [1])

Leeringen wekken; voorbeelden trekken. Laat ons de tegenstelling tusschen de beide groepen van Europeanen, waarvan wij hebben gesproken ten slotte even tegenover elkander stellen niet in gefantaseerde, maar in aan de werkelijkheid ontleende beelden.

Nemen wij, als vertegenwoordiger der „dwangzieke

---

[1]) De zoogen. „Fijne Kerk" (der Gereformeerden) te Buitenzorg.

christenhadji's", der „fanatisme-wekkende kerstenaars", den gewezen zendeling-arts Scheurer [1]).

Men weet hoe de „helpende dokter" — gelijk hij door de Inlanders genoemd werd — 's morgens vroeg al, de dessa's rond zijn standplaats inreed, heelende en troostende. Niettemin, hij was geen neutraal man. Hij „kwetste" de gevoeligheden van den Moslim op ergerlijke wijze, en dat nog wel op een moment, dat de arme Mohammedaan weerloos was. Hij — schrik niet — had de bekrompen gewoonte, met zijn patienten, vóór de behandeling, te *bidden!* Bekrompener orthodoxie, ieder vrijzinnig en verlicht man zal het ons aanstonds toegeven, is moeilijk denkbaar.

En nu daarnaast een vertegenwoordiger der verlichting. Een man, die o zoo bevreesd is voor gedwongen kerstening. Wij meenen den zooeven besproken schrijver in het *Nieuws van den Dag voor Ned.-Indië*, die het Europeesche element tot eigenrichting door middel van stokslagen aanspoort... Een man, die, wij herhalen dit met nadruk, helaas geen *uitzondering*, maar een *type* is.

Welke klasse van Europeanen nu, vragen wij onzen nuchteren lezers af, zoude het meest tot eene *Empörung* van den Inlander bijdragen? Zou de dessa-man bij zichzelf redeneeren: deze heer Scheurer is weliswaar een man die goed voor mij is en vriendelijk, maar... hij behoort, naar ik in het *Bataviaasch Nieuwsblad* lees, tot de z.g. reactionaire partij in Nederland: weg met hem, ik, vooruitstrevende S. I.-man, wil men met zoodanigen geen gemeenschap? En de redacteur van *Nieuws van den Dag* toont wel, op allerlei wijzen, in de practijk, mij en mijn ras te verachten, . . . maar, daarom niet geklaagd: hij is een vrijzinnig man!

Risum teneatis!

Het is zeer mogelijk, en we gelooven het ook wel, dat de kranke inlanders van dr. Scheurer's voorbeden niet alles, niet

[1]) Alle zendelingen genieten trouwens, gelijk men weet, eenige medische opleiding, die hen in staat stelt, bij het vrijwel totale gebrek aan voldoende geneeskundige hulp, de ergste nooden in de kampong te lenigen.

het meeste zelfs zullen hebben verstaan... evenmin trouwens als zij veel van de „vrijzinnige" theorieën zullen vatten.

Maar er is één verschil, dat de gansche wereld door verstaan wordt, en dat ook de gevoelige Javaan opperbest vat: het verschil tusschen de woordelooze taal der zichzelf om Christus wille opofferende *Liefde* die geneest en onderwijst, en die der natuurlijke *Zelfzucht*, die uitbuit en ranselt.

Samenvatting. — Samenvattend kunnen wij nu constateeren, dat de vrijzinnige voorstelling van zaken op de volgende punten mank gaat: vooreerst is de beweging van huis uit godsdienstig getint; is zij niet toevallig en voorbijgaand, maar noodzakelijk en voortdurend tegen de Chineezen gericht; en keert zij zich *niet* tegen het Gouvernement, maar zoekt zij, *bij* dat Gouvernement, en gelukkig niet tevergeefs, steun en bescherming tegen de onderdrukking van Chineezen, Europeesche kapitalisten, en . . . lagere, meest inlandsche ambtenaren.

Vragen wij nu naar de oorzaak van dit valsche oordeel van bladen als *de Wereld*, dan kunnen wij, helaas, geen ander vinden dan . . . de politiek.

Dit valsche oordeel is een om *politieke redenen vervalscht oordeel.*

Het behoort, naar onze lezers weten, tot de eerwaardigste tradities der vrijzinnigheid, alles wat door niet-vrijzinnigen wordt tot stand gebracht, tot de categorie der rampen te rekenen.

De wetten-Talma zijn een ramp. De militaire plannen zijn een ramp. De Tariefwet is een ramp. Alles wat van rechts wordt voorgestaan, is, welbeschouwd, een ramp.

Deze beschouwing volgt logisch uit de geheele opvatting, waarin de vrijzinnigheid zich sedert jaar en dag heeft vastgewerkt, n.l. deze, dat de invloed in het staatkundig leven van het Christelijk deel der natie iets abnormaals zijn zou.

Zoo kon men dus vooruit op de vingers natellen, dat ook het bestuur van den heer Idenburg een ramp zou zijn...

Het kon om zoo te zeggen niet anders.

Politiek fortuintje. — Toen nu de S. I. kwam, . . . welk een politiek fortuin!

Had men, objectief, de *ware* oorzaken dier beweging nagezocht en erkend, dan zou, natuurlijk, naar aanleiding dezer zaak de eenheid van de linksche oppositie verbroken zijn. De „verdedigers van den arbeid" zouden dan voor den Gouverneur-Generaal tegenover hunne politieke crypto-geestverwanten, de bij de gestie van het Indisch cultuurkapitaal mede-geïnteresseerden onder hunne vrijzinnige vrienden en Indische deskundigen, den handschoen hebben opgeraapt.

Met dat gedoogde natuurlijk de politiek niet. Want er is nog één ding, dat ter linkerzijde sterker werkt dan de theoretische tegenstelling van „kapitaal en arbeid": het gemeenschappelijk „anti-clericalisme."

En zoo greep men het van ouds beproefde middel aan, en wierp de schuld op de „kerstening." *Niet* uitbuiters; *niet* knuppelvrienden; neen, de mannen die onderwijzend en troostend en genezend hun leven den Javaan wijden waren de schuld; — zooals zij, goed bezien, de eigenlijke schuld zijn van alles wat er, in het staatkundig en maatschappelijk leven, verkeerd gaat. En de gansche vrijzinnige gemeente aanvaardde met het absolute autoriteitsgeloof dat haar kenmerkt, zonder verdere critiek het *fabeltje* . . . . zooals zij met innig welbehagen *alles* slikt wat, ten detrimente van de vrijheid der evangelieverkondiging, door een onwetende en soms ook gewetenlooze journalistiek wordt uitgekraamd.

Welk een vondst, inderdaad! Wat als *eigen schuld* mede tot beschaming der Indische vrijzinnigheid moest strekken, omgetooverd in een propaganda-middel tegen de „christelijke" Regeering!

Nu kon de gansche vrijzinnigheid, van de *Nieuwe Courant* tot *Het Volk*, weer eendrachtig van leer trekken tegen de gehate „rechterzijde"!

Het bijblad van de *N. Crt.*, *Onze Koloniën*, b.v. bevatte een gansch jaar lang, een reeks van opwindende stukjes

over de S. I., etc., mir nichts dir nichts uit de slechtst befaamde Indische pers overgenomen.

En de opwinding en verdachtmaking werd door pers en verkiezingsredenaars voortgezet totdat . . . . totdat . . . .

De verkiezingen waren afgeloopen.

En de „overwinning" was behaald. Toen verdwenen uit *Onze Koloniën* als met tooverslag de alarmeerende berichten en verschenen er in de *Nieuwe Courant* een paar bezadigde, blijkbaar op het rapport van dr. Rinkes gebaseerde artikelen, benevens een „particulieren" brief, waarin het beleid van den Gouverneur-Generaal als uitnemend geprezen, en ons oordeel te dezer zake *volkomen* onderschreven werd.

De leugen had zijn werk gedaan.

In het rustig bezit der mede *dóór* dien leugen verworven meerderheid, kon men zich de weelde van het erkennen der waarheid wederom veroorloven.

* *
*

Geen anti-zendingsbeweging. — Is er dan, behalve de economische reacties der S. I., waarvan tot nu toe gesproken is, nu werkelijk niets te bemerken van zekere „geestelijke" beweging tegen de zendelingen en zendingsscholen, — tegen de z.g. kersteningspolitiek in het algemeen, waarvan de liberale bladen zoo vol staan?

Inderdaad, het moet worden toegegeven, heerscht er in sommige beperkte inlandsche kringen zekere vrees voor, zeker misnoegen over de (beweerde) gedwongen kerstening.

Maar naast deze erkentenis moeten de volgende feiten worden vastgesteld:

1e. dat deze geestelijke reactie niet, gelijk de economische, spontaan uit het volk is opgekomen, maar zijn *eenigen* oorsprong vindt in de leugenachtige berichten der Indische pers, en, later, in het onrustwekkende „met vuur spelen" van den heer Van Deventer e. a. in het Parlement, en niet of nauwelijks tot het eigenlijke volk is doorgedrongen;

2e. dat er naast deze kunstmatig opgewekte beweging

tegen de zending een zeker niet minder krachtige, wel spontane, en juist uit Mohammedaansche en Confuciaansche kringen opgekomen reactie tegen de neutrale school en haren invloed valt na te wijzen.

3e. dat deze persbeweging tegen de zendingsscholen, in zooverr zij een louter negatief, anti-Christelijk karakter draagt, door de Chineesche en Javaansche pers als van Europeesche origine erkend, en als onverdraagzaam zeer wordt afgekeurd.

Wij kunnen ons het genoegen niet ontzeggen, vooreerst het oordeel over het karakter der anti-kersteningsbeweging te citeeren van een zeer hooggeplaatst *vrijzinnig* ambtenaar, die door een langjarig voorzitterschap der „mindere welvaartcommissie" beter wellicht dan iemand anders op de hoogte is van wat er leeft in de Javaansche maatschappij, een oordeel dat wij goede reden hebben ook bij de Regeering niet onbekend te veronderstellen.

„De z.g. kerstening der laatste jaren, meent deze deskundige voor zich persoonlijk, zal hoogstens den invloed gehad hebben, dat hier aan 't godsdienstige meer aandacht gewijd wordt. De bevordering van de oprichting, instandhouding dan wel uitbreiding door geldelijken steun, ook voor 't personeel, van zendingsscholen, hospitalen (immers hiertoe bepaalde zich in 't wezen der zaak die „kerstening" van overheidswege) liet den inlander koud. Van de meerdere gelegenheid tot onderwijs, verpleging etc. daarentegen maakte hij gaarne gebruik. Geloofsovergang had plaats, doch altijd op betrekkelijk kleine schaal. Moslimsche reactie werd hierdoor niet opgewekt. De onverschillige houding van den Inlander daartegenover, althans tot voor kort, ken ik door een persoonlijke ervaring van vele jaren, en een jaar geleden bevestigde mij die uitdrukkelijk Raden Kamil, adjunct-inspecteur van 't Inlandech onderwijs. De campagne in de Europeesche pers tegen de z.g. „kerstening", haar voorstelling van de zaak, de proislam-uitingen in een deel der gezaghebbende Europeesche bladen (b.v. naar aanleiding

van de oorlogen in Tripoli, den Balkan), overgenomen in de Inlandsche pers, de actie van sommigen in dezen geest, brachten hierin echter verandering. En *nu* schrijven ook Inlanders met verontwaardiging van de kerstening, zoowel in *Het Tijdschrift*, als in de Expres.

De Inlandsche wereld leerde inzien, dat het een wapen was tegen de Regeering, tegen den Europeaan en maakte er gaarne gebruik van. Men voelde zich van beteekenis geworden. Menig Inlander geloofde ten laatste zijn godsdienstvrijheid in gevaar of hield zich zoo. Een Inlandsch jongmensch uitte zich bij mij in dien geest — niet zonder eenige verbittering; van een geloofwaardig persoon vernam ik, dat een aanzienlijk Inlander zich in dien zin op een bijeenkomst uitgelaten had. Douwes Dekker liet niet na dat wapen te hanteeren, ten bate zijner partij, zooals hij alles te baat neemt wat 't Nederlandsch gezag schaden of verkleinen kan. En zelfs bladen als de *Locomotief* gaven aan deze soort van zaken een voorstelling, wel geschikt om den Inlander te dezen argwanend te doen maken. Eenvoudige, waarschijnlijk niet begrepen, voorvallen in de Islamsche wereld werden, wellicht te goeder trouw, met de noodige ostentatie geseind en openbaar gemaakt.

De bekende rede van Mr. Van Deventer in de Eerste Kamer over 't spelen met vuur werd in dezen geest *geëxploiteerd*. Nagenoeg met den dag heb ik die actie in de pers gevolgd . . . ."

Volgens dezen vrijzinnigen deskundige zijn het dus de vrijzinnigen van het slag van Mr. v. Deventer, die om redenen van partij-politiek aan den Inlander een wapen tegen den Europeaan in handen hebben gespeeld.

Dit oordeel wordt, als juist, door talrijke andere gegevens bevestigd. De Inlander is, van nature, in het religieuze vrij lauw en tolerant uit onverschilligheid.

Nog midden in de beweerde anti-kersteningsbeweging kon men naar aanleiding van de oprichting eener Christelijk-

Javaansche drukkerij de van al zeer weinig godsdienstige prikkelbaarheid getuigende, beschouwing lezen, „dat de Inlander daar niets tegen heeft, zoolang hij er geld aan verdienen kan."

Waar nu, gelijk de heer Fokkens in ons blad met cijfers heeft aangetoond, de relatieve toeneming der Zendingsscholen onder Minister Malefijt nog zelfs iets minder dan de gedurende de laatste jaren normale geweest is; waar het karakter dier scholen in *geen enkel* opzicht „Christelijker" geworden is, noch de onderwijstactiek der regeering op eenig punt het al-dan-niet „Christelijke" betreffende ook maar in het minste principieel gewijzigd is, is het a-priori al zeer onwaarschijnlijk, dat de Inlander nu plotseling tegen de sedert jaren zonder de minste weerstand of ontstemming toegepaste onderwijs-tactiek een Sarekat Islam zou oprichten.

Invloed van valsche geruchten. — Wat echter wel eenige onrust in de Javaansche wereld heeft gewekt zijn de *schandelijke valsche geruchten*, door de Indische vrijzinnige pers verspreid, door de Nederlandsche groote pers klakkeloos overgenomen, en, helaas, in het Parlement als strijdmateriaal tegen de Regeering gebezigd. [1])

En nu is de gang van de beweging merkwaardig nauwkeurig te volgen. 1e. stadium: de leugen in de Indische vrijzinnige pers; 2e. stadium: de leugen vertaald en met (begrijpelijkerwijze!) onwelwillende commentaren voorzien, in de „moderne" Javaansche en Chineesche pers, *vooral in het orgaan der Inlandsche neutralisten*, de Boedi Oetomo,

---

[1]) Zoo vindt men b.v. in *Djawa tengah* no. 296 het lasterpraatje van het *Soerabajasch Handelsblad* overgenomen, als zou bij de onlangs plaats gehad hebbende benoeming van een nieuwen regent te Tjiandoer tot voorwaarde zijn gesteld de overgang van zijn a.s. vrouw (dochter van den vorigen regent) tot het Christendom.

„Zooals men weet," zegt het *Koloniaal Tijdschrift*, „is de onwaarheid van dit bericht met officieele gegevens aangetoond in de *Locomotief*. Uit den aard der zaak had het ondertusschen door overname ook in andere bladen (o. a. *Tjahaja Timoer* no. 124) zijn uitwerking op de Mohammedaansche gemeente niet gemist."

overgenomen; 3e. stadium: een zwakke weergalm in de eigenlijke S. I.-pers — dikwijls nawijsbaar van in de Sarekat Islam verdwaalde Boedi-Oetomo-mannen afkomstig.

Geen enkel maal echter hebben deze verdachtmakingen de volksmassa nog in beweging kunnen brengen: geen enkel maal is een volksopstootje tegen de zending voorgekomen — zooals herhaaldelijk tegen Chineezen en „cultuur"-Europeanen. *Omdat het volk beter weet.* Omdat het volk weet dat niet de zendelingen zijn vijanden zijn. Omdat het volk weet, dat er niet gedwongen wordt.

Laat ons ten bewijze nog even iets uit de S. I-pers aanhalen dat onze voorstelling van zaken bevestigt.

In no. 4 van de *Sarotomo* komt inderdaad een anti-zendingsgetint bericht voor — een der in dit officieele orgaan zeldzame weergalmen van de ophitsing der Ind. Europeesche pers. Het blad maakt daar melding

„van een Hollandsche school op Christelijken grondslag, die in de kampong Tjidabak te Bandoeng werd opgericht en van den grooten toeloop van Soendaneesche kinderen naar die school. Werd bij de oprichting de school met 69 kinderen geopend, reeds in October l.l. bedroeg het aantal leerlingen 89. Een vermeerdering dus van 20 leerlingen in korten tijd. Wel een bewijs, zegt de schrijver, dat de Inlander hard verlangt het Hollandsch aan te leeren. Maar sedert — vervolgt hij — zijn de ouders tot nadenken gekomen. Velen hebben spijt en zijn stilzwijgend overeen gekomen hunne kinderen van die school af te nemen, uit *vrees* dat zij tot het Christelijk geloof overgehaald zullen worden (*kepoeloet* van *poeloet:* lijm, vogellijm).

„Zoo ziet men — aldus de berichtgever — dat, hoe gaarne de Inlander zich ook bekwamen wil, hij toch voor den kost bedankt, die hij niet lust en zich liever terugtrekt."

Nu hebben wij bij de betreffende vereeniging eens even geïnformeerd en het blijkt ons, dat na een zeer kleine vermindering van het leerlingtal omstreeks December j.l. het aantal aanvragen thans weer het aantal plaatsen overtreft.

Wat blijkt nu daaruit? 1e. dat de Soendaneesche ouders, midden in de z.g. kersteningontroering, volstrekt geen bezwaar hadden hunne kinderen naar een Chr. school te zenden; 2e. dat zij, van *buiten af* tegen die school als gevaarlijk werden gewaarschuwd, doch 3e. toen zij zagen dat deze gevaren gefantaseerd waren, toch hunne kinderen weer aan de Zendingsschool toevertrouwden.

Heel wat juister schijnt dan ook de volgende beschouwing, *die in hetzelfde nummer der Sarotomo wordt aangetroffen*, de werkelijke opinie van den gemoedelijken Javaan weer te geven:

„Het is een bewijs van bekrompenheid elkaar op 't punt van godsdienst te haten: „vooral voor ons Mohammedanen, want heeft nabi Mohammed onze Profeet ons niet uitdrukkelijk gezegd, om geen andere godsdiensten te laken en nog veel minder den Christelijken godsdienst?

Ja, het is zelfs beter het Christelijk geloof als hoog en juist voor te stellen, — en de Heer zal u daarvoor zegenen — omdat het boven alle andere openbaringen verheven staat."

Alleen, natuurlijk, acht deze auteur Mohammed de „vervulling van de grootste openbaring."

Wat zijn recht is, en hem fraai staat.

En in denzelfden trant denkend, berispt de Warna Warta (no. 1) de Javanen, die tegen de zondagsscholen agiteeren.

Waar de Regeering voor de Inlanders nog niet genoeg scholen kan bouwen, „moest men het toejuichen, in plaats van afkeuren, dat de Christelijke zending in dat gemis voorziet. Dwaas vindt de schrijver het bij sommigen bestaande bezwaar tegen het godsdienstonderwijs. *Immers de pogingen tot bekeering hebben niet plaats door middel van geweld of van werverspractijken.*"

„Wat zoo treft," zegt de Ho Po in no. 495, „is dat die Christelijke onderwijzers dat doen voor een inkomen, lager dan zij op neutrale scholen zouden gehad hebben, terwijl Christelijke lectuur verspreid wordt tegen den kostenden prijs, alleen ter wille van het goede doel en zonder dat er ook maar één cent op verdiend wordt. Wanneer zal de

Chineesche gemeente in beide opzichten hetzelfde doen met betrekking tot de leer van Confucius?"

In no. 92 berispt de redactie der *Bintang Soerabaya*,

„die Javanen, welke zoo op de Regeering *afgeven*, omdat deze hen afvallig zou willen maken van hun eigen geloof. Hun eigen geloof toch oorspronkelijk was het Boeddhisme of Brahmaïsme. Hoe is dan wel hun oordeel over degenen, die den Javaan vroeger *met dwang* tot den Islam deden overgaan? En waarom moet men toch zoo schelden op zendingsscholen en hospitalen en op den Gouverneur-Generaal, die er subsidie aan verleende? Die scholen hebben nog niet 1 $^{0}/_{00}$ van haar leerlingen tot het Christendom doen overgaan. Heusch, dit laatste gaat zoo gemakkelijk niet: *lang niet iedereen, die zich voor den doop aanmeldt, wordt aangenomen.* Neen, dan is het heel wat gemakkelijker om Mohammedaan te worden en in ieder geval kwam dus voor 999 $^{0}/_{00}$ de door de zendinsschool aangebrachte kennis ten goede aan Mohammedanen en niet aan het Christendom. [1])"

Trouwens de Inlandsche maatschappij blijkt opperbest in te zien, dat de pro-neutraliteits actie *niet*, zooals de heer Van Deventer voorwendde, uitgaat van het Javaansche volk, maar van de Europeesche vrijzinnige pers, en de *Boedi Oetomo*. Zoo vindt men in de *Tjahaja Timoer* (no. 73) een verdediging van het Christendom tegen de actie van *Boedi Oetomo*.

In de *Rotterdammer* werd dezer dagen een brief besproken van dr. Merkelijn, missionair dienaar te Magelang.

Dr. Merkelijn schrijft over de „Indische beweging" en vertelt wat een inlander over de actie der vrijmetselaars schreef in het blad van Boedi Oetomo. Deze Inlander kenschetst de maconnieke actie, als „*de beweging, waarbij vrijmetselaren zich inspannen, om de Zending gehaat te maken bij de Inlandsche bevolking.*"

Uit deze omschrijving ziet men — zegt dr. Merkelijn —

[1]) In no. 252 van hetzelfde orgaan vindt men nog de opmerking, dat de Sarekat Islam *volstrekt niet tegen het Christendom* werd opgericht.

hoe de vrijmetselaarsbeweging zich in het bewustzijn van den Inlander afspiegelt. Hij teekent er dan het volgende bij aan:

„De (inlandsche) schrijver heeft er blijkbaar naar gestreefd, om de (verschillende) bewegingen (in Indië) zoo onpartijdig mogelijk in het kort te schetsen. Hij onthoudt zich van critiek en bedoelt alleen maar een verslag te geven van de bestaande bewegingen. Maar zoo beschouwd vind ik het vooral de moeite waard, om te lezen wat deze inlander zegt van de maconnieke beweging en zoo kalmpjesweg meedeelt, dat vrijmetselaren zich inspannen, om de Zending gehaat te maken. Het lijkt mij toe, dat mannen als Van Deventer c.s., als ze zooiets lezen, wel iets bij zich zullen voelen wegzinken. Deze mannen toch willen zoo graag doen gelooven, dat de inlander *geheel uit eigen beweging* zich tegen de tegenwoordige Zendingsactie zou verzetten en werpen de beschuldiging ver weg, alsof van hun zijde de inlander tegen de zending zou opgestookt worden; en zie... daar komt een ontwikkelde inlander, iemand die het weet, wat er alzoo gebeurt in de Inlandsche wereld, met kalme zekerheid zeggen, dat door vrijmetselaren de Zending bij den Inlander gehaat wordt gemaakt en dat die vrijmetselaren zich daartoe zelfs inspannen. Het is bepaald pijnlijk voor die opstokers van de Inlandsche bevolking, dat hun geheime werken, hun verborgen ophitsen zoo in het daglicht worden geplaatst."

In no. 76 der *Tjahaha Timoer* vindt men een verslag van een lezing over de Javaansche beweging, door den Inlandschen arts Tjipta Mangoenkoesoema, den sedert veiligheidshalve geïnterneerden hoogst verlichten vriend en geestverwant van den heer Van Deventer, in de Raden Adjeng Kartiniclub te Malang gehouden. Toen Boedi Oetomo opgericht werd, was de algemeene verwachting, dat daaruit een Algemeenen Javanenbond zou groeien, maar in de practijk heeft zij alleen gewerkt voor de Inlandsche hoofden.

Toen is, volgens den arts, als gevolg van de Chineesche

beweging, maar voornamelijk als reactie tegen de kerstenings-politiek der Regeering de Sarekat-Islam ontstaan, waarom de Regeering werd aangeraden, haar kersteningspolitiek te laten varen.

Zooals men ziet is deze redevoering „voor copy conform" aan die van den praeceptor intolerantiae, den heer Van Deventer in de Eerste Kamer.

De heer Van Deventer weerlegd. — Wat zegt nu echter de *Bintang Soerabaja* (no. 20) bij de bespreking van deze voordracht?

Dit, dat zij het er geheel mee eens is, *„uitgezonderd echter dit ééne punt, dat de Regeering haar Christelijke politiek zou moeten staken.* Zouden er dan geen Christelijke scholen of hospitalen meer mogen worden opgericht? Of zou de Christelijke zending moeten worden verboden? *Waar de Bijbel uitdrukkelijk voorschrijft het Evangelie te prediken aan alle creaturen, zou dat toch evengoed een inbreuk zijn op de bij de Grondwet gewaarborgde godsdienstvrijheid, als b.v. een verbod van de bedevaart wezen zou.* Nu mag het misschien verkeerd zijn, dat de Regeering de zijde van het Christendom kiest, maar van een politiek standpunt is dat volkomen begrijpelijk, wanneer men let op de resultaten der zending, b.v. onder de Bataks, Dajaks en Papoea's. En in ieder geval hebben de Mohammedanen het onder de Nederlandsche vlag dan toch nog heel wat beter dan de Christenen in Turkije, terwijl *bovendien de Inlandsche Christenen in geen enkel opzicht bevoorrecht worden boven de Mohammedanen."*

Zóó spreekt — de citaten zijn te vermenigvuldigen — de niet „verneutraliseerde" onafhankelijke Javaansche en Chineesche pers.

Hoe weldadig doen deze, van ware beschaving en echte vrijheidsliefde getuigende woorden aan, vergeleken bij den sinister-tyrannieken eisch, bij de behandeling der laatste koloniale begrooting in de Eerste Kamer door mr. Van Deventer, ondersteund door de *Nieuwe Courant*, in naam van „het liberaal beginsel" gesteld: n.l. *uitsluiting van de*

Christelijke zending en het Christelijk onderwijs uit de Mohammedaansche streken!

En een vlam van smart en schaamte slaat ons naar 't gelaat om *dezen* smaad, in het 100ste jaar onzer herwonnen onafhankelijkheid de eer van ons volk aangedaan: dat Javanen en Chineezen moeten komen om aan de dwangzieke *Factie* en hare Indische adepten te herinneren, dat de door ons volk met bloed en tranen gekochte, en in onze grondwet gewaarborgde godsdienstvrijheid — die *noodzakelijk impliceert vrijheid van evangelie-verkondiging* — nog steeds van toepassing is ook — *ja zelfs óók, mijne heeren vrijzinnigen!* — voor het Christendom....

* * *

Hoe te handelen. — Welke eischen moeten nu — gegeven het thans onzen lezers, naar wij hopen, voldoend duidelijk geworden karakter der beweging — uit een oogpunt van gezond bestuursbeleid aan de houding van den Gouverneur-Generaal tegenover den Sarekat Islam gesteld worden?

In de eerste plaats zeker wel een *realistische* — d. w. z. niet door vrijzinnige of andere dogmatiek benevelde — blik op het *eigenaardige* der beweging, en de grondige overtuiging, dat de overheid met de beweging slechts te maken had, *zooals zij nu eenmaal was*, en niet zooals deze of gene wellicht gemeend mocht hebben, dat zij eigenlijk zou hebben *behooren* te zijn, om genade te vinden in zijn verlichte oogen.

Uit dit realistische standpunt volgt vooreerst, dat de Gouverneur-Generaal onder geen enkel beding mocht toegeven aan den op hem door beangstigde planters, suikerfabrikanten etc. en de van deze groepen van Europeanen afhankelijke pers geoefenden aandrang tot *volslagen onderdrukking* (ontbinding) van den S. I. uit hoofde van haar (*natuurlijk* fanatiek geacht) Mohammedaansch karakter. Als Christen- — en *dus*, in den klassieken zin des woords, *liberaal* — staatsman, mocht deze bijzonderheid bij *hem* uiteraard niet den allergeringsten invloed uitoefenen. Of de Javanen

zich op zuiver economischen, op zuiver religieuzen, op desnoods zuiver aesthetischen, dan wel op gemengd economisch-religieuzen grondslag gelieven te associeeren: — zoolang deze associatie de noodige waarborgen biedt, geen gevaar voor de openbare orde te zullen opleveren, en geen openlijk of geheim doel te hebben, strijdig met de wetten des lands — die in Indië ook politieke vereenigingen verbieden, — blijve dit détail aan eene christelijk-liberale overheid volmaakt egaal. Tegenwerking, verdachtmaking en benadeeling uit *dezen* hoofde: het niet zuiver „neutrale" eener vereenigingsgrondslag, is — ons christelijk volk weet er uit lange en bittere ervaring van mee te spreken, — *alleen* van pseudo-liberale of vrijzinnige zijde te vreezen.

Evenmin echter mocht de Gouverneur-Generaal klakkeloos toegeven aan den eisch van een ander deel dier pers, die gesteund door zekere opgewonden-democratische standjes hier te lande de beweging tot een beweging voor *politieke* autonomie proclameerden, en op grond daarvan hare algeheele *erkenning* en *vrijlating* vorderden. Daartoe was de beweging, gelijk wij gezien hebben, veel te samengesteld.

Twee gevaren. — Tusschen deze beide uitersten den meestal niet populairen, doch veiligen middenweg kiezende, moest de Gouverneur-Generaal daarentegen trachten de gevaarlijke uitwassen van de beweging weg te snijden, en de goede normale kern te fixeeren en te versterken. De gevaarlijkste te vreezen uitwassen nu, die zich inderdaad reeds hier en daar vertoonden, waren: Ten eerste de mogelijkheid dat de beweging zou komen onder den invloed van Mohammedaansche fanatieke drijvers en zoo een panislamitiesch *anti-gouvernementeel* karakter zou aannemen. Dat dit gevaar *absoluut* denkbeeldig is, mag niet worden gezegd. Inderdaad zijn er enkele gevallen bekend geworden, dat, b.v. in de omgeving van Modjowarno, fanatieke hadjis in naam van den S. I. volksopstootjes hebben trachten te verwekken, echter met bitter weinig succes, — zelfs ondanks de nabijheid der genoemde Christen-nederzetting. Het gevaar

voor „fanatiek-islamsche woelingen" is trouwens door de Europeesche bestuurs-ambtenaren altoos buitengewoon overschat. „Verhoogd godsdienstig leven" is in de politieke verslagen van ons Koloniaal Verslag de geijkte term, waarmee onze ambtenaren aan hun vrees voor en afkeer van een door hen in oorzaken en gevolgen volstrekt *onbeheerscht* verschijnsel in hunne bestuursressorten uiting plegen te geven. Trouwens, ook als antidoot tegen naderend zendelingengevaar had en heeft deze term nog steeds een onovertroffen werking .... zooals onzen vrijzinnigen Kamerleden niet onbekend is. Terecht heeft echter de heer Snouck Hurgronje indertijd gezegd, dat het niet de hadjis zijn, die op Java als aanstokers van de meeste opstootjes moeten worden beschouwd. Het hadji-gevaar schuilt voornamelijk op de Buitenbezittingen.

Op het congres te Soerabaja werd dan ook door een zeer aanzienlijk Moslimsch schriftgeleerde uitdrukkelijk verklaard, dat de Mohammedaansche godsdienst toestond een niet-Mohammedaansche overheid als de Hollandsche te eeren en trouw te zijn, zoolang deze regeering den Mohammedaan godsdienstvrijheid verzekerde en waarborgde. Waar dit nu, zooals onder een Christelijke regeering *natuurlijk* is, inderdaad het geval is en door de Inlanders — (niet de verlichte maar godsdienstige) — blijkens de dezer dagen vermelde verklaring van de leiders der S. I., ook erkend wordt [1]), is

[1]) In „De Nederlander" van 26 Augustus verscheen n.l. het volgende, door de *geheele* vrijzinnige pers — waarschijnlijk uit „onpartijdigheid" — voor hare lezers verzwegen bericht. „Zijn wij wèl ingelicht, en wij twijfelen daaraan niet, dan heeft het *bestuur van de Sarekat Islam* zelf uitdrukkelijk verklaard, dat de Christelijke regeering absoluut geen invloed heeft gehad op het ontstaan der vereeniging, en dat het het bestuur gehinderd had, dat alle couranten zulke onware artikelen tegen de Regeering hadden geschreven, weshalve het er prijs op stelde te verklaren, dat niemand zich ooit ongerust had gemaakt over de bedoeling der Regeering, ook niet waar zij de zending bevorderde, en dat het nooit eenigen dwang had opgemerkt.

Vergissen wij ons niet dan heeft het bestuur dit aan den Gouverneur-Generaal zelven verklaard" en is van deze verklaring proces-verbaal opgemaakt.

dan ook vooreerst, hoezeer waakzaamheid noodzakelijk blijft, van deze zijde geen acuut gevaar te duchten.

Een zeer veel ernstiger gevaar echter dan het bovengenoemde is, dat de hoofdleiding der nog slecht georganiseerde beweging in verkeerde handen geraken, en de geheele organisatie daardoor als politiek instrument van gewetenlooze avonturiers misbruikt worden zou. Een oogenblik heeft daarvoor ernstig gevaar gedreigd, toen namelijk de vrijzinnige oproerpartij onder leiding van den thans geïnterneerden Douwes Dekker zich van de leiding der S. I. trachtte meester te maken. Reeds stond de Indische Partij in nauwe relatie tot de organisatie der neutrale en vrijzinnige Inlanders, de Boedi Oetomo, beide groot in phrasen, betrekkelijk klein echter in ledenaantal, en dus ten slotte machteloos.

Herhaalde pogingen werden toen gedaan om de S. I. van haar saamhoorigheid met de Indische Partij te overtuigen. Wat men feitelijk wilde, vindt men duidelijk uitgedrukt in het volgende fragment eener circulaire van *Douwes Dekker*, afgedrukt in de *Sarotomo* van 21 October 1912:

Indiërs!

In korter tijd dan wij misschien wel denken, zal een Koloniale Raad worden ingesteld.

Om invloed daarop te kunnen uitoefenen, moeten wij ons vereenigen tot een machtige organisatie.

De stoot daartoe heeft de heer Douwes Dekker reeds gegeven door de oprichting van de „Indische Partij".

Gelooft niet wat kwaadsprekers u wijsmaken: dat de propagandist het gedaan heeft in het belang van zijn blad de *Expres*.

Zij belasteren hem, maar zijn verdediging verzwijgen zij.

Weet, dat vóór de *Expres* verscheen, Douwes Dekker reeds getoond heeft, welken weg hij op wilde.

Op Indiërs!

Op Boedi Oetomo!

Op *Sarekat dagang Islam!*

Sluit u aan bij de Indische Partij!

Komt allen op Zondag den 13den October a.s. des morgens om half elf in den Soloschen schouwburg, en richt een afdeeling op van de Indische Partij!

Eendracht maakt macht!"

Welk onheil (wellicht nog niet zoozeer voor *ons* gezag in Indië als voor het ongelukkige volk en zijn verhouding tot zijn overheid) ware voortgevloeid uit het slagen van dezen toeleg, die de omwentelingsgezinde vrijzinnige halfbeschaving aan het hoofd van een onwetende, reeds ontroerde en van nature zeer nerveuze volksmassa zou hebben gesteld, wagen wij niet te beschrijven.

Want welken „weg" Douwes Dekker „op wilde", is niemand onbekend.

Contra Douwes Dekker. — Dat deze ramp voorloopig nog is afgewend, hebben wij alléén en uitsluitend te danken — wij mogen het wel goed onthouden — aan het *nationalistisch religieus* karakter der S. I.-beweging. De nuchtere en fijngevoelige Javaan vertrouwde de eerlijke bedoelingen van den grootwoordigen vrijzinnigen ideeën-zwendelaar al evenmin als hij het 's mans inlandsche bondgenooten, de neutrale associatie-heeren der Boedi-Oetomo deed.

Merkwaardige bewijzen hiervan vindt men o. a. in de belangwekkende beschrijving die zekere Tresnodjiwa in hetzelfde nummer van de *Sarotomo* geeft omtrent zijn indruk van de bovenbedoelde vergadering.

Omtrent de rede van den heer Landouw heet het daar:

„Wij vonden alles mooi en prachtig. Maar in het binnenste van mijn hart vraag ik mij af, of de bedoelingen oprecht zijn, of wij niet misleid worden. De Indo's houden ons nu eenmaal voor minderwaardig. Op de vergadering was van toenadering geen sprake. Zij willen ons wel tot bondgenoot hebben, maar overigens zullen zij ons liever den neus dicht knijpen en tusschen de tanden fijn malen. Zij gaan niet recht door zee. De meesten onzer hebben liever met een

totok (een volbloed in Europa geboren blanke) dan met een pranakan (een Sinjo) te maken. De totok zal ons een standje geven, als wij 't verdiend hebben; maar dan is het ook uit en geen rancune blijft er over. Kortom, wil de Indische Partij tot de verwezenlijking van haar doel komen, dan moeten de Indo's eerst door daden, houding en gedrag toonen, dat wij elkander als broeders te beschouwen hebben. Anders zullen wij ons niet bij haar aansluiten."

Zulke uitingen van openlijk wantrouwen en haat tegen de „Indiërs" zijn talrijk, terwijl de schrijver, volgens de samenvatting van den heer Blok in het *Koloniaal Tijdschrift*, ten slotte tot deze conclusie komt:

„Douwes Dekker is — met alle waardeering van zijne goede bedoelingen — een groote dwaas en vond nog grooter dwazen, die in hem gelooven en in hem een profeet eeren. De invloed, die hij op zijn medemedwazen uitoefent, zal hem onmisbaar in het hoofd slaan en zijn zelf-vergodende ikkerigheid en afdwalende zelfbegoocheling zullen bij hem een geestestoestand baren, dien wij met de gangbare uitdrukking „van lotje getikt" bestempelen.

Nog een ander auteur, Onggodrono liet zich in het zelfde nummer in dezen geest uit, getuige de hiervolgende regels:

„De heer Douwes Dekker, de oprichter van de „Indische Partij", heeft ons geproponeerd om gezamenlijk een Indische Hooge School aan te vragen. Hij heeft gelijk ons daartoe over te halen: want wat drie, vier, vijf menschen verzoeken, zal eerder toegestaan worden, dan wat door één persoon wordt aangevraagd; afgescheiden daarvan, dat het werkelijk noodig moet worden geacht, dat er op Java een hoogeschool komt, als bron voor alle kennis en wetenschap voor de inboorlingen. *Maar eigenlijk zal die school slechts ten bate van de Indo's zijn.*

En toen dan ook op een der landdagen der S. I. — wij meenen die te Solo, — een opgewonden telegram kwam van den heer Douwes Dekker, aansporende tot verbroedering en aaneensluiting — nam de leider der vergadering, onder het zwaaien van Hollandsche vlaggen van de tribunes, de goede gelegenheid te baat om categorisch te verklaren, dat de S. I. niets hoegenaamd te doen wilde hebben met de partij van den man die, zich er op beroemend geen Nederlander meer te zijn, zich heeft voorgenomen de groenzwarte vlag [1]) des oproers tegen zijn vaderland op Java te planten.

* * *

Hoe ze verder te voorkomen. — De twee voornaamste gevaren, die de normale ontwikkeling van den S. I. bedreigden, zijn dus, gelijk wij zagen, *voor het oogenblik* afgewend.

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat zij voortdurende waakzaamheid blijven vereischen, en den Gouverneur-Generaal gelijk wij reeds in ons laatste artikel opmerkten, tot eene waardevolle vingerwijzing strekten, omtrent het doel dat zijn beleid zich stellen moest.

Gepoogd moest dus worden het *aanvankelijk* (in tegenstelling met de Britsch-Indische renaissance) *niet-anti-Gouvernementeele karakter der S. I.-beweging te bewaren, zonder haar tot eene onwettige en informeele politieke Volksvertegenwoordiging te doen ontaarden.* Nog korter gezegd: zijn beleid moest trachten te bewerkstelligen: *dat de beweging voorloopig zooveel mogelijk op haar oorspronkelijk religieus-economisch gebied blijft, en zoo weinig mogelijk op religieus-politiek terrein gaat grasduinen.*

Nu deed zich bij de oplossing van deze quaestie aanstonds ééne groote moeilijkheid voor.

Om eene eventueele omvorming van de beweging tot eene

---

[1]) De door Douwes Dekker uitgedachte vlag der Indische Partij: zwart de kleur van rouw over Java's verdrukking; groen de kleur van hoop op Java's Onafhankelijkheid.

religieus-politieke tegen te gaan, moest in elk geval het tot macht en aanzien komen van een *onverantwoordelijk* centraal bestuur worden voorkomen.

Niet zoozeer omdat men de mannen, die zulk een bestuur vormen, per se zou moeten wantrouwen: maar, wijl zulk een bestuur, bij ongeluk onder invloed komende van een of ander agitator (als Douwes Dekker b.v.), in minder dan geen tijd in een soort van officieus *„revolutionair comité"* zou kunnen ontaarden.

Dit zou juist daarom zoo gemakkelijk gaan, wijl de zoogenaamde „afdeelingen" tot hiertoe vrijwel ongeorganiseerde benden zijn, wier eenige werkzaamheid in de centrale vereeniging bestaat in het op onbepaalde tijden komen aanhooren en toejuichen van de half onverstaanbare redevoeringen der eigenlijke leiders: wijl, anders gezegd, deze geheele beweging tot hiertoe *nog* niet veel meer is dan ongedefinieerd „sentiment".

Wat nu echter Java allereerst noodig heeft is... allerminst een, op „nationalistisch" sentiment drijvende quasi-democratische *politieke* vertegenwoordiging — van het type als de middel-Amerikaansche parlementen, benevens sommige verwante West-Europeesche instellingen van die soort, — maar wèl een *economische* organisatie, op welke *onderbouw* eerst mettertijd stuk voor stuk van *onder-af* opbouwend, met kans op succès eene *gezonde*, in den goeden zin des woords democratische, politieke organisatie kan worden opgetrokken.

En juist aan dezen onderbouw schort het in de Indische maatschappij telkens. Ook thans weer bij de S. I. waar reeds nù een aantal afdeelingen bij gebrek aan middelen aan 't verloopen zijn.[1]) Eerst wanneer deze economi-

[1]) Men had namelijk, bij de oprichting, om het bekende bezwaar te ondervangen, dat de Javaan niet gaarne geregeld contributie betaalt in plaats daarvan slechts eene kleine entreé gevorderd. Nu deze gelden langzamerhand uitgeput raken — deels op normale wijze, deels door de gewone gevallen van misbruik van vertrouwen, — en men aan de geregelde contributie-betaling toekomt, begint de geestdrift hier en daar opmerkelijk te bekoelen.

sche onafhankelijkheid er is, kan de politieke vrijheid dienen.

Want, wij herhalen dit met grooten nadruk: elke politieke vertegenwoording, die niet geankerd ligt in eene volgroeide, stevige maatschappelijke (d. i. geestelijk-economische) organisatie, is voor een volk in stede van een zegen, een vloek.

Had de Gouverneur-Generaal nu, zonder méér, de erkenning geweigerd, dan ware er groot gevaar geweest, dat de leiders der S. I. hun vertrouwen in de goedwilligheid en in de sympathie van ons Gouvernement ten opzichte dezer zaak hadden verloren.

Men zou noodzakelijkerwijze, — evenals door diverse onruststokers reeds was gedaan, en zooals ook door waardige en bezadigde personen als Raden Kamil reeds na de schorsing der S. I. te Solo voorspeld was, — de Regeering zijn gaan verdacht maken, als eene tegenstandster niet slechts van de excessen, maar eveneens van de *zeer goede bedoelingen* der beweging. Zoo zou der Regeering aanstonds de kans ontglipt zijn om de Sarekat Islam te bezigen als een misschien kostbaar middel om, met een minimale ambtenaarsbemoeiing, de zoo noodzakelijke *economische organisatie* van de inlandsche bevolking *met hulp van die bevolking-zelf* tot stand te brengen.

Deze moeilijkheid nu heeft de Gouverneur-Generaal op zeer practische wijze weten te ondervangen, door wèl eenerzijds de erkenning der *centrale* vereeniging te weigeren, doch, anderzijds, die voor de *plaatselijke* vereenigingen, desgevraagd, toe te zeggen.

Zulke tot een bepaald territoir beperkte vereenigingen, kunnen natuurlijk door het bestuur (in 't bijzonder het inlandsch bestuur), veel beter worden gecontrôleerd; ook kunnen de leden veel intensiever het, helaas! zoo hoog noodige toezicht op de geldmiddelen der vereeniging uitoefenen; eindelijk kan, in stede van nevelachtige en sentimenteele idealen, een concreet, economisch, binnen den gezichtskring en binnen het financieele vermogen der leden vallend oogmerk worden gekozen: werkelijke *verantwoor-*

delijkheid kan in zulk een locale vereeniging bestaan, en *mag* dan ook worden geëischt.

Komt het evenwel, ondanks de genomen voorzorgen, toch plaatselijk nog tot rellétjes, dan behoeft, daarom, nog onmiddellijk de gansche beweging niet te worden getroffen, en kan er een voorbeeld worden gesteld, dat op de *overige* locale corporaties afschrikwekkend werkt, zonder den gezonden bloei dier vereenigingen te schaden. [1]) Op deze wijze is de bewegtng als 't ware genormaliseerd: en kunnen, wanneer de locale organisaties, zooals van harte te hopen is, slagen, deze mettertijd, in een *federatief* verband samengevat, wellicht zelfs als de noodzakelijke onderbouw van eene hoogere, politieke organisatie der Javaansche „natie" — die op den duur toch het eindpunt onzer niet-te-overhaasten opvoeding zijn moet — gebezigd worden.

Hoe de beslissing van den G. G. ontvangen werd. — Doch dit zijn droomen eener vooralsnog verre toekomst. Elke overhaasting op dit gebied zou de meest noodlottige gevolgen kunnen hebben. Belangwekkender is het thans, nog even de aandacht te vestigen op de meening die (niet de pers) maar de echte belanghebbenden in Indië omtrent het beleid van den Gouverneur-Generaal koesteren.

Wij zullen slechts *twee* getuigenissen aanhalen — één dat de meening van de Europeesche, één dat die van de Inlandsche betrokkenen weergeeft.

Het *eerste* is vervat in de vertrouwelijke aanschrijving door mr. Paets tot Gansoyen, den vertegenwoordiger der cultuurmannen, naar aanleiding van het hem en twee anderen heeren op eene audientie door den Gouverneur-Generaal medegedeelde, den beangstigden planters, (die reeds om eene algemeene wapening uit de landsarsenalen

[1]) In verband hiermede, en om den genomen maatregel het beoogde effect te doen sorteeren, heeft de G.-G. een Koninklijk besluit uitgelokt (van 14 Mei j.l. no. 37) waarbij der Regeering de bevoegdheid verleend is, om eene reeds verleende rechtspersoonlijkheid weder aan een vereeniging te ontnemen.

vroegen!!) toegezonden; een circulaire, waarin mr. Paets te kennen geeft met de voornemens der regeering *„geheel accoord te gaan . . .”*

Het *andere* is het verslag van de vertegenwoordigers der Sarekat Islam over hun audiëntie bij den Gouverneur-Generaal, opgenomen in de officieele *Oetoesan Hindia*. Dit verslag eindigt met hoogelijk de houding van den Gouverneur-Generaal te prijzen, die *„in het geheel niet sprak en handelde als een Onderkoning tegenover zijn onderhoorigen, maar als een vader, die met gebod en raadgeving komt tot zijn kinderen. Nooit zal men die vriendelijkheid van den vertegenwoordiger van H. M. de Koningin vergeten, en de trouw aan de driekleur en aan H. M. is daardoor nog onwankelbaarder geworden dan tevoren.*

Dit verslag werd daarna door het Centraal-Comité aan de drie regionale Hoofdbesturen „ter nauwgezette opvolging van den „inhoud” door alle afdeelingsbesturen en leden,” toegezonden.

Heeft men onder den zelfs door den Gouverneur-Generaal, naar ons bekend is, als reëel erkenden drang der omstandigheden van de nauwlettende opvolging van één deel van het advies moeten afzien, van de fanatiek Panislamitische, *anti-Gouvernementeele* gezindheid die de S. I. volgens de verpolitiekte *Wereld* bezit, — dunkt ons in de aangehaalde woorden nu toch juist niet bepaald veel te bespeuren.

* * *

De toekomst. — Wat er nu in de toekomst van de Sarekat Islam-beweging zal worden, wagen wij niet te voorspellen.

Wij gelooven, dat men zijne verwachtingen niet al te hoog spannen mag; maar meenen toch ook voor het tegendeel te moeten waarschuwen.

Dezer dagen werd aan de *N. R. Ct.* een telegram uit Indië toegezonden, naar aanleiding van het feit, dat er op een paar plaatsen eenig gevaar voor onlusten zou kunnen bestaan — waarom preventief een militaire demonstratie gehouden was. En aan deze mededeeling werd de apodictische

verklaring toegevoegd, dat nu wel overtuigend gebleken was, dat de S. I. op niets uitdraaide, en dat krachten tot „zelfregeering" in het Javaansche volk niet aanwezig waren.

Zulke apodictische uitspraken zijn even oppervlakkig als aanmatigend, en worden allicht meer gedicteerd door den door zeer velen in Indië in hun hart gevoeden wensch, Java te zien *blijven* slapen, — wat de „exploitatie" zeer vergemakkelijkt -- dan wel door een realistischen kijk op de zaak.

Wij, christelijk historischen, die een langs evolutionairen weg tot zelfstandigheid komen van Java niet slechts met den mond maar metterdaad wenschen en begeeren willen in dit opzicht niet wanhopen.

Niets is natuurlijker, dan dat een volk, hetwelk sinds onheuchelijke tijden aan elke practijk van zelfregeering ontwend is; — dat bovendien, als bestaande bijkans uitsluitend uit landbouwers, de training in zelfbestuur, die in den handel gelegen is, heeft moeten missen; -- aanvankelijk de goede wegen voor de coöperatie niet altijd weet te vinden.

Wanneer men daaruit moest afleiden, dat de bevolking van Java een *organisch* gebrek aan aanleg voor zelfregeering had, dan zou men op grond van overeenkomstige feiten: — de treurige *aanvankelijke* mislukking van de gemeentelijke en gewestelijke Raden op Java, en de minimale belangstelling, door het Europeesche element in dit „local selfgovernment" *aanvankelijk* betoond, — ook ten opzichte van het Europeesche element tot een dergelijk gebrek moeten concludeeren.

Natuurlijk moest, na de eerste oplaaiing, ook voor de Sarekat Islam betrekkelijk snel een periode van inzinking komen, — die dan ook volgens de laatste berichten reeds gekomen is. Zoodra de organisatie beter geregeld werd; zoodra geregelde contributie geheven werd; zoodra de plannen uit *Nevelkoekoeksheim* op de effen aarde kwamen, kon men natuurlijk verwachten, dat een groote massa van bijloopers zich zou afkeeren.

Dat is niet erg.

De vraag is maar of er een levensvatbare kern zal *overblijven?*

En dan is van belang: of de economische stichtingen, tijdens den eersten vloed der beweging gegrondvest, de eerste ebbe zullen kunnen weerstaan?

Hierop hebben wij wel eenige hoop.

Zoover onze inlichtingen strekken, bestaan er op 't moment op Java een 35 à 40-tal „S. I." toko's — voor een deel weliswaar ook met Arabisch kapitaal gefinancierd.

Zonder twijfel zal er van dit aantal nog een niet onaanzienlijk deel over den kop gaan, door welke uit- of inwendige oorzaken dan ook.

Doch wanneer, vooral van de zuiver coöperatieve toko's slechts een *klein* aantal eens waarlijk een *succès* mocht blijken, dan zou hiermede — men denke aan den enormen invloed van het onverwachte succès van de *Vooruit* in Gent op de ontwikkeling der coöperatie in België; van het voorbeeld der Parsi-ondernemingen in Britsch-Indië op de economische herleving van Bengalen etc., — een enorm voordeel behaald zijn.

Bij den Javaan zou dan het bewustzijn wakker worden: dat hij het *óók* kan, dat het hem *óók* lukt, net zoo goed als den Chinees en den Europeaan; de enkele geslaagde coöperatieve toko's zouden, als typen van doelmatige exploitatie en administratie, op talrijke kleinere plaatsen in het binnenland tot voorbeeld dienen, en aan den vooruitwillenden inlander zou weer een nieuwe, belangrijke, succès belovenden carrière geopend naast de ééne zoo vaak en wellicht zoo noodzakelijk ontgoochelende: die van Gouvernements-ambtenaar.

Doch, — tegenover al deze mogelijkheden voegt *der Regeering* thans slechts . . . afwachten.

Het eenige wat haar te doen staat is de ontwikkeling, die zij, door haar steun, mogelijk gemaakt heeft, rustig haar gang te laten gaan. Haar bemoeienis kan zich voorloopig ertoe beperken, om zoodra eenig afdeelingsbestuur der S. I. zich — zooals vooral in 't begin der beweging nogal eens voorkwam, — bestuurlijke of rechterlijke functiën wil aanmatigen, dit met de uiterste gestrengheid tegen te gaan, evenals eventuëele lokale muiterijen. Uit de jongste mail

berichten blijkt trouwens reeds dat zij in het volbrengen van dezen plicht zich geenszins zwak betoont.

Besluit. — Vraagt men ons nu, welke de totaalindruk is, dien het beleid van den Gouverneur-Generaal in zake den Sarekat Islam op ons gemaakt heeft, dan zouden wij die willen samenvatten in de enkele woorden: *rustige kracht.*

Rustige kracht, die vooral zeer gunstig afsteekt bij de zenuwachtige, ten slotte bijkans hysterische houding, door de groote meerderheid der Indische pers en het planters-element tegenover deze beweging aangenomen.

Eene houding die zich laat resumeeren als volgt:

Eerst bij de pers een coquetteeren met de beweging opgevat een bewijs van de zucht naar „verlichting en beschaving" bij den Javaan. *Dan*, toen haar Moslimsch element aan den dag kwam, een exploiteeren van de beweging als propaganda-middel tegen den Christelijken Gouverneur-Generaal en tegen de zending. *Eindelijk*, toen de beweging geen operazaak maar een heusche, *echte* volksbeweging bleek, de paniek, de treurige en belachelijke paniek, die der Vrijzinnigheid immer en altoos — men leze de historie er maar op na, wij herdenken immers juist 1813 — overvalt, wanneer zij tegenover een echte, op den koop toe nog religieuze volksbeweging komt te staan; een paniek, zich openbarend in een verward smeeken *eenerzijds* om eene „algemeene bewapening uit de landsarsenalen; zending van troepen en dergelijke noodmaatregelen"; *anderzijds* om „toegeven! als-'t-u-belieft! eer 't te laat is, o Gouverneur-Generaal!"; een paniek, eindigende met het lafhartig en verachtelijk en bovendien voor ons gezag als heerschend ras vernietigend *sauve qui peut* der schuldbewuste vrijzinnige plantage-helden. [1])

[1]) „Een *ongekende* en *onverklaarbare* vrees voor een moord op groote schaal, die in den nacht van 24 op 25 Augustus zou geschieden op de in de binnenlanden wonende Europeanen en Chineezen, leidde tot een uittocht naar de hoofdplaatsen ....

„Er gebeurde echter *niets*."

Terecht ditmaal plaatst *Het Volk* boven dit berichtje „het Kwade Geweten". Natuurlijk zijn de zendelingen tegen wie n.b. de beweging heet

pêle mêle met hunne vrienden, de Chineesche contribuanten der concentratiekas.

Tegenover al deze zenuwachtigheid nu bewaarde het Hoog Gezag, belichaamd in den heer Idenburg, een merkwaardige kalmte.

De heer Idenburg begon niet met de beweging te *overschatten*, maar eindigde evenmin met ze te *onderschatten*. Begon niet met ethisch gecoquetteer om met bajonetten te eindigen. De heer Idenburg bleef vóór alles kalm, — gelijk een' Bewindvoerder past. Nam, onopgemerkt, de voorloopig noodige maatregelen, ten einde tegen plotselinge rustverstoring gewapend te zijn. Wachtte vervolgens rustig de adviezen in zijner residenten, en van enkele andere, speciaal aangezochte adviseurs. Stelde zich zoo, door rustige studie, in het bezit van een juisten kijk op het ware, in onze artikelen beschreven, karakter der beweging.

En nam toèn, met koel hoofd, de medegedeelde beslissing, die, zoover wij thans kunnen oordeelen, de zaak, voor zooveel zij *bestuurszaak* is, heeft opgelost op een wijze, die in haar eenvoudigheid aan 't ei van Columbus herinnert, en aan welke, wat ook de toekomst der S. I. moge blijken, in elk geval het zeldzame voorrecht is te beurt gevallen, op het moment, waarop zij genomen werd, (behalve natuurlijk door een deel der vrijzinnige pers) door de vertegenwoordigers der beide betrokken partijen: de Inlanders zoowel als de Europeanen, volkomen te zijn aanvaard.

---

gericht te zijn, onderwijl rustig aan 't werk gebleven. Die hadden namelijk tegenover den inlander .... géén „kwaad geweten."

Juist in dezen tijd kan men méér van zulke alarmeerende tijdingen verwachten. De tijd der *pocasa*, van de Mohammedaansche vasten, is ingetreden, in welken de Moslims zichzelf en elkaar opwinden tot eene religieuze extase.

Het zal gemakkelijk zijn daaruit voortvloeiende relletjes opnieuw toe te schrijven aan den geest van verzet, *door het beleid van den Gouverneur-Generaal gekweekt*. Juist daarom vestigen we er *nu* reeds de aandacht op. Men weet dan uit welken hoek de berichten komen en is vooraf gewaarschuwd.

B. DE INDISCHE PARTIJ.

Partij en partijleider. — Minder samengesteld in oorsprong en wezen; voor de toekomstige autonomie van Java van niet zóó diepingrijpende beteekenis als de S. I., ware de bespreking van de *Indische Partij* zeer te bekorten geweest, zoo niet de, op het oogenblik inderdaad *moeilijke*, onderscheiding tusschen de werkelijke en wettige nooden en verlangens van de bevolkingsgroep, die hare kern vormt, en de fanfaronnades van het individu, dat voor het oogenblik er in geslaagd is, zich op te werpen en door *een deel* te doen erkennen als leider en woordvoerder, het wenschelijk deed zijn, ook bij deze uiting van Jong-Indisch leven wat langer stil te staan.

Temeer is dit noodzakelijk, nu de trouwe bondgenooten der tegenwoordige regeeringspartijen van zins blijken de tegen genoemd individu, E. Douwes Dekker, genomen maatregelen als welkome gelegenheid aan te grijpen, om den volke te demonstreeren, dat de S. D. A. P. — zoowaar! — nog iets anders is dan de welgedrilde landstorm van het anti-clericalisme, en dat zij — wat onder invloed van het revisionisme ook wissel' of verander, — zich ten minste op *dit* punt onveranderlijk gelijk blijft, dat zij (desnoods gelijk wij later zullen aantoonen *bewustelijk* tegen de belangen van de ontwikkeling der *echte* democratie in) zich onder alle omstandigheden partij stelt voor *ieder*, ook voor den onwaardige wiens hoofddoel slechts is de eer van zijn volk omlaag te halen — *mits* zijne zaak gelegenheid biedt het gezag der Overheid te ondermijnen.

* * *

Een sinjo-partij. — De I. P. is — wat zij begeert niet te zijn: een sinjo-partij: 90 à 95 % der omstreeks 5000 leden, die zij bij hare officieele ontbinding telde waren volgens eene mededeeling in de „Expres", Sinjo's.

Tot goed verstand van het karakter dezer volksgroep; van de plaats, die zij in de ontwikkeling van Indië kan beslaan; en vooral, van de zedelijke verplichtingen die de Overheid in 't bizonder jegens die groep heeft, is het noodzakelijk vooraf een blik te werpen op wat, in laatste instantie, toch de oorsprong is van het Sinjo-probleem, dat, lang genegeerd, zich thans, als de reus uit het sprookje, plotseling in zijn volle grootte openbaart.

Het concubinaat. — Het probleem van het Koloniaal Concubinaat is, onder den nauw verholen onwil der vrijzinnigheid, in de laatste jaren herhaaldelijk door de rechterzijde in het Parlement ter sprake gebracht. Het is een dier kwesties gebleken, waarin zich het essentiëel verschil tusschen rechts en links op het duidelijkst openbaart. Niet dat de aanroering van dit probleem tot eene vruchtbare discussie, tot eene verhelderende wisseling van gedachten tusschen de verschillende partijen heeft mogen leiden.

Dit werd verhinderd doordat ook in dit opzicht de vrijzinnigheid *bij voorbaat* overtuigd was het *verlichte* standpunt in te nemen, zoodat de beschouwingswijze der tegenpartij *bij voorbaat* als de bekrompene, achterlijke en geborneerde stond geboekt.

Het bedoelde standpunt der vrijzinnigheid is in den grond zeer eenvoudig: het concubinaat maakt voor haar feitelijk geen *staatkundig* probleem uit.

Ook in de beschouwing van dit sociaal verschijnsel toch is de vrijzinnigheid, zooals gewoonlijk, onderworpen aan een harer dogma's n.l. dit, dat „de zedelijkheid" (evenals de godsdienst) privaatzaak is, waarmede de Overheid zich niet moeien mag.

Zoo vaak dus — in 1898; in 1901; in 1905; en vooral ten vorigen jare — deze questie ter sprake kwam, bestond de vrijzinnige „critiek" in den grond der zaak uit niets anders, dan in een vertoon van hooghartigheid en hoon tegenover de „bekrompenen", die meenen, dat de Overheid er zich in mengen moet, of de menschen „al dan niet een boter-

briefje op het stadhuis halen," etc. — terwijl de vrijzinnige pers, en de vrijzinnige caricatuur dan op de bekende, nobele, wijze voor de verdere begrafenis van het voor de toekomst van ons koloniaal rijk zoo *uiterst* belangrijke vraagstuk zorgdroegen. Men mag toch ook — nietwaar? — zulk prachtig propagandamateriaal in den strijd tegen de kwellende zedelijkheidsmaniakken niet ongebruikt laten....?

Ja, zelfs de Heer van Kol vermocht in zijn bekend werk „Nederlandsch-Indië in de Staten-Generaal," waarin, volgens de voorrede naar onpartijdigheid wordt gestreefd, in § 26 bij de objectieve beschrijving van hetgeen over het Concubinaat is verhandeld, zijn verlichten humor niet in bedwang te houden.

Tot dieper inzicht dan dat van het *Vaderland:* dat het verbod van concubinaat niet in het belang der ambtenaren was; of dat van het *Handelsblad:* dat deze usance zoo moreel was, omdat het verblijf van den blanke in de Oost een „voorbijgaand" karakter draagt, kon de verlichting het blijkbaar niet brengen.

Echter.... het is *nòch* zedelijksmanie, *nòch* een „clericaal" pogen om te „wroeten in het private leven", (zooals het werd voorgesteld), dat de rechterzijde noopt, telkens dit vraagstuk weer ter sprake te brengen.

Ook de rechterzijde erkent *ten volle,* dat het zedelijk leven der burgers, — *zelfs* der ambtenaren —, in zooverre het *inderdaad particulier* is, behoudens de wettelijke bescherming natuurlijk der personae miserabiles, buiten de bemoeiingssfeer der overheid valt: „een ieder sta en vall' zijn eigen heer", is het *christelijk* vrijheidsbeginsel, dat ook op dit terrein door haar erkend wordt.

Echter gelieven de historische partijen niet in opzettelijke verblinding voor de *sociale realiteit* de oogen te sluiten, en uit dogmatische bevóóroordeelheid het ieder onbevangen waarnemer *in de oogen stekend feit* te negeeren, dat het zedelijk leven náást een privaten kant ook een zijde heeft, die, soms op zeer merkbare wijze, in het maatschappelijk

leven, ja zelfs direct in het leven van den Staat zelf ingrijpt: eene publieke zijde, die bij het koloniaal concubinaat opvallend breed is. En wanneer de rechterzijde dan ook op eene serieuze bestudeering van het concubinaats-vraagstuk aandringt, is het alléén *in zooverre* als dit concubinaat in zijn gevolgen het openbaar koloniaal belang beïnfluenceert.

Wat nu, in socialen zin, het concubinaat van het huwelijk onderscheidt, is, dat het huwelijk, normaal, de openbare *aanvaarding* beteekent van de sociale verplichtingen, die uit het huwelijk volgen: de zorg voor vrouw en kroost; terwijl het normale concubinaat de *weigering* beteekent die verantwoordelijkheid te aanvaarden.

Nu zijn er, gelukkig, steeds meer en meer mannen, ook in Indië, die, ondanks die aanvankelijke weigering, ten slotte, als het er op aankomt, voor vrouw en kinderen, of tenminste voor de kinderen, de verantwoordelijkheid aanvaarden: en zulk een concubinaat komt dan — al mag men het uit een oogpunt van *private* moraal blijven afkeuren, het huwelijk in sociale waardij zóózeer nabij dat er voor de Overheid geen dwingende reden tot ingrijpen bestaat. Niet *zulke* semi-huwelijken, al zijn ze, ook uit koloniaal staatkundig oogpunt, volstrekt niet geheel onbedenkelijk, zijn dan ook de oorzaak van het sinjo-*probleem*: doch wel het *typische concubinaat*.

Dr. Snoeck Henkemans heeft dit typische concubinaat onlangs in *de Nederlander* zeer juist gekarakteriseerd. Hij beschrijft dit concubinaat als een samenleven, *zonder dat de man eenige verplichting erkent*.

„Een man echter, die eene vrouw neemt en van haar alles vraagt en alles ontvangt, wat eene vrouw geven kan, moet haar tot *zijne vrouw* maken, moet zich aan haar verbinden met eene verbintenis voor het leven gesloten; doet hij dat niet, dan gedraagt hij zich schandelijk te haren opzichte. En het is toch niet onbekend, dat dit punt de vloek is die door die losse verbintenissen over Indië is gebracht. Er komt een dag, vroeger of later, dat die man

zijne vrouw en zijne kinderen verlaat, na veel strijd en veel aarzeling misschien; met een afscheid waarbij hem zelfs het hart dreigt te breken, maar niettemin ze op de schandelijkste en lafhartigste manier in den steek laat. Welk een gruwelijke uiting van onwaarheid ligt er in, dat hier in Nederland tal van die mannen leven, geëerd, ook als goede echtgenooten en voorbeeldige vaders — 't mocht wat! ze zijn goede vaders voor misschien de helft van hun kinderen, van de andere helft trekken ze zich niets aan; misschien zijn er zoo wel onder degenen die meegeholpen hebben om onze kinderwetten te maken of die meehelpen om ze uit te voeren, en die niet hard genoeg oordeelen kunnen over de slechte vaders hier, die zoo slecht voor hun kinderen zorgen.

En het is bekend, dat die verstooten vrouwen en vooral die verstooten kinderen *tot de bedenkelijkste elementen van Indië behooren.*"

Tegen de *sociale* gevolgen van het in bovenstaande regels beschreven *typische* concubinaat nu is het, dat de rechterzijde, niet ter wille van de private-zedelijkheid maar in het *Staatsbelang*, een krachtig ingrijpen van de Overheid verlangt.

Het concubinaat staatsgevaarlijk. — Dit staatsbelang nu is het volgende:

Het koloniaal systeem is *gebaseerd* op de onderscheiding, op de tegenstelling tusschen twee rassen, waarvan het eene het andere *overheerscht.*

Dit overwicht moge bij de aanvankelijke vestiging van het vreemde gezag slechts door *de brute kracht* van den indringer schijnen verworven te zijn (want ook de betere bewapening en grootere tucht, die een kleine bende avonturiers in de 16e en 17e eeuw in staat stelden groote koloniale rijken te veroveren, zijn ten slotte toch de resultaten van een hoogere cultuur; de resultaten dus van een overwicht van moreele orde): zeker is het, dat geen koloniaal gezag zich 300 jaar zou hebben kunnen handhaven, indien het, ondanks misschien reusachtige fouten, zich ten slotte niet

gerechtvaardigd had door eene waarlijk moreele, weldoende, opvoedende superioriteit van het heerschende ras.

Het is dus voor de kolonisatoren een zaak van het hoogste gewicht de elementen dezer zoowel physieke als psychische superioriteit als ras: grooter spier-energie, grooter zelfbedwang, grooter wilskracht, grooter kennis, grooter moraliteit zeer zeker ook [1]) zoo zuiver mogelijk te bewaren; de tegenstelling zoo scherp mogelijk te houden.

Want juist in het scherpe dier tegenstelling ligt — hoe vreemd het allicht klinke — de beste waarborg voor de durende vriendschap tusschen blank en bruin.

We hebben hier te doen met eene psychologische eigenaardigheid, die men ook in den omgang tusschen enkele individuen gemakkelijk kan opmerken. Niet slechts dat de beste vriendschap bestaat tusschen twee zeer uiteenloopende karakters, maar tevens is het frequente van „broedertwist" niet onbekend. Sterker openbaart zich nog dit verschijnsel waar er sprake is van eene verhouding tusschen twee personen die in de verhouding staan van mindere tot meerdere: niets gemakkelijker dan zich te voegen naar den

---

[1]) Het is een der typische fouten der vrijzinnigheid te meenen dat wij de Inlanders aan ons zullen verbinden door bloot verstandelijke opvoeding en technische training. De Javaan, evenals bijna alle halfcultuur-volken heeft zeer zeker veel eerbied voor *intellectueele* kennis, maar vooral voor *moreele* meerderheid — het woord moreel nu in den wijdsten zin genomen.

En het is de constante fout van de Hollanders op Java, dat zij te veel den nadruk op de intellectueele, te weinig op de moreele opvoeding leggen: en het is in dit verband wel merkwaardig dat bijna al de klachten door den arts Tjipto tegenover den intervieuwer van *Het Volk* geuit, betrekking hadden op het minderwaardig en ruw en plichtvergeten *optreden* van Hollanders d.i. op *moreel* tekortkomen.

Niet het *intellect* verbindt, maar het *hart*.

En al leeren wij — zooals de Heer van Deventer zoo goed vond voor de inwoners der Minahassa — ook aan alle Javanen vierkantswortel-trekken: — wanneer onze landgenooten door hun ethische harteloosheid en ongegeneerdheid doorgaan het *hart* van den Javaan van zich te vervreemden, *zal men ons, en terecht, ondanks de verlichting des verstands die uit „vierkantswortels" verkregen wordt, ja met behulp daarvan, Java ten slotte uitbonzen.*

chef, die waarlijk *chef* is; niets moeilijker dan het tegendeel.

Dit zelfde geldt ook van de verhouding tusschen blank en bruin in Indië. Zoolang wij, Hollanders, waarlijk iets anders, en, ten minste in sommige opzichten, iets beters blijven dan de Inlanders; zoolang wij zelf het onwrikbaar geloof in onze zedelijke roeping als natie vasthouden... en dan ook *handelen* in overeenstemming met die roeping, — zoolang zal de Inlander die superioriteit erkennen als weldadig, zich geenszins tegen ons gezag verzetten, maar integendeel trachten tot onzen standaard op te leven, al zal hij, *natuurlijk*, wanneer hij dat eenmaal heeft gedaan, op grond van die evenwaardigheid in intellectueel en moreel opzicht, medezeggenschap in het bewind verlangen – dat hem *dan* ook *gaarne* zal worden gegeven.

Maar wanneer wij in nationaal indifferentisme het geloof in onze roeping verliezen; in een moreele lamlendigheid gepaard met minachting voor de gevoeligheden van anderen — de Inlanders, — in stede van den inlander tot het *beste* in ons te doen opleven, zelf tot het peil van het *slechtste* in de Inlandsche maatschappij neerleven [1]) — dan verbeuren wij, door miskenning van de *raison* onzer overheersching ook ons *recht* als heerscher.

Want elk gezag dat niet langer *zedelijk* gezag is, wordt ten slotte omvergeworpen.

En dit nu — het *vernietigen* in het blanke ras van *datgene* wat het rechtens tot *heerschend* ras maakt, — het wegnemen van de *tegenstelling* tusschen blank en bruin, het aantasten dus van het koloniaal beginsel geschiedt door het concubinaat; dat daarom niet maar als een privaatzaak dient te worden beschouwd, maar als een gebruik dat, als *staats-*

---

[1]) Indien men weten wil wat wij met dit „neerleven" náár, — of neen tot beneden het peil van de Inlandsche maatschappij bedoelen, dan leze men b.v. het heerlijke „zedenbeeld" van de door het concubinaat zedelijk en maatschappelijk vernietigde oude Indische familie v. R. v. D. zooals dit gegeven wordt in het hoofdartikel getiteld „een opzienbarende moordzaak" in het *Soerabajasch Nieuwsblad* van 30 Aug. j.l.

gevaarlijk, door de Overheid mag en moet bestreden worden.

Het concubinaat werkt aan de vernietiging van onze heerschappij in Indië op tweeërlei wijze: 1e. door de blanken, die er in leven, *qua blanken* te degenereeren; en alzoo de eerbied van de Inlanders voor het heerschende ras te verminderen; 2e. door een mengras te scheppen, dat tusschen de beide rassen instaande, zonder tot een van beide ten volle te behooren, de basis van ons koloniaal systeem aantast en zoo de goede verhouding tusschen het heerschende en het overheerschte ras troubleert.

Laat ons over het eerste gevolg kort zijn.

Dat een man, die met eene onontwikkelde inlandsche huishoudt, — vooral wanneer hij, zooals vaak het geval is op de buitenbezittingen, geen *ander* beschaafd verkeer heeft — ten slotte min of meer tot het inlandsche peil afdaalt, te meer daar ook de concubines veelal niet tot de *beste* elementen der Inlandsche maatschappij behooren; dat de physieke ondermijning van het ras, door de ook door het concubinaat bevorderde enorme verspreiding der geslachtsziekten niet onderschat mag worden [1]); dat het de eerbied voor het gezag der bestuursambtenaren niet versterkt [2]); dat het de vorming van de blanke „colonial families", die voor Britsch-Indië een zoo groot voordeel zijn bij de recruteering

---

[1]) De Heer Van Kol heeft indertijd eens beweerd, Hand. 2e Kamer 28 Nov. '99, pag. 519, dat het concubinaat moest blijven, wijl men anders iets „ergers" zou bevorderen, namelijk de verspreiding van syphilis. De Heer Prins, iemand die de toestanden goed kent, heeft echter indertijd in eenige artikelen in de *Groene Amsterdammer* het concubinaat onder de jonge Europeesche assistenten op de plantage's juist bestreden op dezen grond, dat het de oorzaak was dat bijna niet een onder hen onaangetast zou zijn door deze en dergelijke ziekten.

[2]) Wij denken b.v. aan een vorig bestuurshoofd van Amboina, die eene *officiëele* receptie hield, omgeven door de dansmeiden, met wie hij den nacht had doorgebracht. Een klacht, toentertijd ingediend, had geen effect: — de „vrijheid van den ambtenaar", nietwaar? Doch men moet niet vragen, hoezeer zulke voorvallen het zedelijk gezag van het blanke ras ondermijnen. Sedert de bekende circulaire van Heutz is er echter inderdaad op dit punt wel zekere verbetering te bespeuren.

van blanke ambtenaren belet; — dit alles is nog het minste kwaad.

Het ergere is het 2e gevolg, de vorming van een mengras, dat al spoedig de onvermengd blanken in aantal verre overtreft. Een groep die er, van nature, op gespitst moet zijn de voor het slagen van de koloniale symbiose zoo noodzakelijke tegenstelling weg te nemen. Een groep die zich niet geheel Hollander voelt, en niet geheel Javaan; noch physiek, noch geestelijk. Die, zooals aan een spruit der vrijzinnigheid betaamt, staat buiten de ethisch-nationale idealen van het heerschende ras, en geen werkelijk contact met die van het overheerschte bezit. Die zelfs geen homogeniteit bezit, en daarom niet, gelijk de Inlander in zijn Sarekat Islam doet, — zich zelf *als groep* in een allenomvattende vereeniging organiseeren kan. Een groep ten slotte, die in sociologische samenstelling volmaakt overeenkomt en slechts in relatieve getalsterkte verscheiden is van de mengrassen, die Spanje uit al zijn oude bezittingen, en ten slotte ook uit Cuba en de Philippijnen verdreven heeft.

En de vorming van dit mengras absoluut werkeloos te hebben aangezien, is de *eerste* groote fout van de vrijzinnige koloniale politiek in de vorige eeuw.

* *
*

Doch naast deze *eerste* fout, het werkeloos tolereeren van de vorming van een mengras staat eene *tweede*, o.i. ergere fout.

Hoe toch moet de Staat zich — gegeven het feit dat er nu eenmaal een zekere groep halfbloeden bestaat — zich tegenover die groep gedragen?

Tweëerlei wettelijk standpunt is mogelijk: ze òf wel, òf niet als Europeanen erkennen.

Engeland heeft het tweede standpunt ingenomen: en het had daartoe het zedelijk *recht*, wijl het van ouds in zijn bezittingen al 't mogelijke heeft gedaan om het concu-

binaat zooveel mogelijk te beperken, en dus, als *volk*, in dit opzicht geenerlei schuld te aanvaarden had.

Nederland, dat, *meer dan eenige andere* koloniale mogendheid het concubinaat ook onder zijne hoogste ambtenaren, bijna als semi-officiëel instituut heeft geduld, kon dit natuurlijk niet, en heeft dan ook, terecht, de „Austrasians" als Europeanen beschouwd.

Maar zie nu de inconsequentie. Terwijl Engeland (dat van zijn kant de Austrasians" *niet* officiëel erkende als Europeanen) niettemin alle moeite heeft gedaan, om deze groep der bevolking een afzonderlijke sociale standing te verschaffen; een eigen milieu; een eigen karakter; [1]) hebben de Nederlanders het grootste deel van hunne gekleurde *landgenooten* echter geheel overgelaten in eene positie waarin het hun — in meerdere of mindere mate — onmogelijk werd, waarlijk Hollanders in de *cultureelen* zin des woords te worden.

M.a.w. terwijl men de Sinjo's de jure tot Europeaan, tot gelijkgerechtigden met het heerschende ras verklaarde, duldde men anderzins, dat zij grootendeels de facto ongelijkwaardig *moesten* worden.

En wel op de volgende wijze: Het koloniaal systeem is — zooals gezegd — gebaseerd op de tegenstelling tusschen twee culturen.

Het heerschende ras nu moet, om zijn qualiteiten te kunnen behouden, zich telkens weer in contact stellen met het moederland.

---

[1]) Het heeft dit vooral gedaan door tehuizen waarin de soldaten en andere verlaten halfbloed-kinderen werden opgenomen. Kon men dan later geen blanke vrouwen voor de Europeesche onderofficieren vinden, dan werd, eens per jaar, een soort van „matrimoniale tentoonstelling" der huwbare meisjes uit zoo'n stichting gehouden, waar dan de marszonen hun gading kwamen zoeken, en, na een zeer summiere kennismaking en een korten bedenktijd, aan het eind van hun verlof met een vrouw konden terugkeeren. Het groote voordeel van dit systeem, dat thans meenen wij, is losgelaten, was dat men de bestaande stock van Austrasian's met blank bloed versterkte, en de toename van eigenlijke halfbloeden voorkwam.

Om tweeërlei reden: vooreerst blijkt een voortdurend verblijf in het Indische klimaat gedurende méér dan één geslacht voor Europeanen degenereerend; en vervolgens is Indië, ten minste tot nu, te weinig „cultuurmilieu", dan dat daar geheel opgevoeden zich, in den vollen, ruimen zin des woords tot Hollanders en moderne menschen, zooals Indië ze noodig heeft, kunnen ontwikkelen.

De zuivere blanken waren en zijn dus uiteraard „trekvogels".

En op dit feit is eigenlijk het geheele Europeesche onderwijs in Indië gebaseerd. Het draagt ook thans nog, in sterke mate een voorbereidend karakter.

In zoo verre nu de oorspronkelijke half-bloeden door hun verwanten in den vollen zin des woords erkend en in het genot van de gebruikelijke Hollandsche opvoeding werden gesteld, werden ze geheel ingelijfd bij het heerschende ras, leerden ze geheel Hollandsch voelen en denken, en hadden ze toegang tot alle carrière's, waar ze — het is onnoodig het te herinneren, tot de hoogste betrekkingen kunnen opklimmen en dikwijls èn door karakter, èn door intelligentie uitblinken.

Een ander deel, dat jong met de moeder de rimboe was ingezonden, werd opgevoed in de kampong, en ging geheel op in de inlandsche maatschappij.

Beide groepen van half-bloeden zijn, uit staatkundig oogpunt, ongevaarlijk.

Echter ontstond nog een *derde* groep: oorspronkelijk gevormd door die Indo's, die òf op lateren leeftijd, toen zij zich reeds Europeaan gevoelden, door den vader in den steek waren gelaten, òf erkend waren door Europeanen, die de middelen misten, hen eene Hollandsche opvoeding te doen geven: de *„blijvers"*.

Deze Indo's nu hebben zich op hun beurt voortgeplant, deels door *onderlinge* huwelijken, deels echter door huwelijken 't zij met *inlanders*, 't zij met volbloed *Europeanen*.

Daardoor mist deze groep alle homogeniteit; mist zij een zuiver, constant karakter.

Aan de eene zijde der blijversgroep, waar zij raakt aan en zich vermengt met de Inlandsche maatschappij, vindt men de blanke paupers — de zeer uitgebreide treurig gedegenereerde groep, die een trieste merkwaardigheid van alléén onze koloniën vormt; de groep, waarin het geen zeldzaamheid is dat de jongens tot souteneurs opgroeien, en de meisjes tot concubines aan rijke Chineezen worden verkocht.

Aan de andere zijde, waar zij aan de eigenlijk-Europeesche samenleving grenst, waar zij, door inhuwelijking vaak nog meer vereuropeescht wordt, vindt men de, dikwijls niet geheel ongegoede, en zeker niet onbegaafde Indo-families, als die, waaruit Douwes Dekker stamt.

Is het reeds gevaarlijk van „*den* Javaan te spreken; nog veel minder gaat het aan, over *den* Indo een oordeel te vellen.

Het is even onbillijk, zooals door volbloed-Europeanen wordt gedaan, *den* Indo naar het peil van sommige Europeesche paupers te beoordeelen, als, zooals Douwes Dekker doet, aan *den* Indo de capiciteiten van sommige uitstekende Indo's toe te kennen.

Zoo is eigenlijk het eenige, wat de Indo's als groep tesamenbindt, het gezamenlijk lijden onder den vloek van de groep, dat zij niet Inlandsch *wil*, en niet ten volle Europeesch *kan* zijn.

Want het onderwijs, dat hen tot volledige Europeëers zou moeten maken, is op deze taak, zooals gezegd, volstrekt niet berekend.

Het H. B. S. onderwijs, dat reeds hier te lande zooveel geestelijk en maatschappelijk ontredderden gekweekt heeft; dat na drie of vijf jaar studie aan de maatschappij jongelieden aflevert, die, met een groote mate van inbeelding omtrent hunne universeele kennis, toch in de practische menschenwereld voorloopig totaal onbruikbaar zijn, — levert in Indië nog ellendiger resultaten op.

Had men nu maar tijdig gezorgd, zooals in de Engelsche

Koloniën, voor „technical colleges", voor middelbare landbouwscholen; voor effectief handelsonderricht; dan hadde voor den Indo in Indië zelf een aantal carrière's opengestaan, waarin hij excelleeren kon.

Het bekrompen rationalisme dat — treurige erfenis uit den bloeitijd van het liberalisme — ons geheele onderwijssysteem beheerscht, heeft dit echter nagelaten.

Nu kwam dus de Indo, die de Indische onderwijsinstellingen had afgeloopen voor de vraag te staan: wat nu?

Uitteraard reflecteerde hij vooral op de carrière, waarin hij de meeste blanken, op wie hij juist als Indo naijverig is, werkzaam zag: de ambtenaarscarrière, die eer en aanzien in de Indische wereld geeft.

En wanneer hij nu de schoolkameraden van zijn jeugd, die hunne opvoeding wèl in Holland hadden kunnen voltooien, na eenige jaren als ambtenaar zag terugkeeren; wanneer hij andere nieuw-uitgekomen blanken, van niet beter aanleg dan hij-zelf, hooge posities zag innemen, en op den koop toe, hem nog min-of-meer uit de hoogte zag behandelen, dan kwam natuurlijk de bittere vraag bij hem op: waarom word ik, Hollander, door Holland voor het feit dat ik, die niet minder begaafd, niet minder bemiddeld ben, dan de gemiddelde burgerjongen die voor Indisch ambtenaar studeert, toevallig in Indië geboren en getogen ben, gestraft met *noodzakelijke minderwaardigheid?*

Het sentiment dat bij de Indo's ontstaat door het bewustzijn te worden veracht *door dezelfde blanken*, die de schuldige oorzaak zijn van hetgeen ze verachten, is door Mej. Vissering in haar onlangs verschenen boek voortreffelijk weergegeven.

Het verhaal speelt op Tosari.

„De laatste gasten zijn vertrokken.

Alleen de jonge sinjo is er nog, doch die is nooit als medegast beschouwd.

Tegen zijn komen aan de maaltijden heeft men zich verzet; een bijna zwarte jongen!

De directie zich aan dit verzet niet storend, gaf den jongen zijn plaats aan tafel tusschen de bestuurderes van 't hotel en mij, de eenige personen die zich niet hadden verzet.

Niemand weet van dien jongen wat ik van hem weet; uit mijn kamer zie ik op 't paviljoen, dat hij bewoont en zie zijn liefderijke zorg voor zijn zusje, een ziekelijk Indisch kindje van zestien maanden.

Eerbied heb ik voor dien jongen voor zijn trouwe plichtsbetrachting. Zijn leven met 't lastig zieke kind, de Javaansche moeder en de tante-baboe, schijnt mij onuitsprekelijk duf.

Soms heb ik hem gevraagd met mij te wandelen, doch zijn antwoord luidde altijd „neen"; waarschijnlijk heeft hij zijn vader beloofd 't zieke kind niet te verlaten.

De jongen is eenige weken lang genegeerd geworden. Niemand aan tafel sprak tot hem; moest men zijn tegenwoordigheid dulden, men zweeg hem eenvoudig dood. Heden aan 't tweede ontbijt, spreekt hij zich voor 't eerst uit, „*Ik haat de totoks!*" zegt hij, zijn vreugde uitend, dat alle gasten vertrokken zijn.

„Foei, dat mag je niet zeggen", antwoordt de bestuurderes; „de dame naast je is ook een vreemdeling in Indië".

„O!" roept hij plotseling uit, „de juffrouw is lief, de juffrouw is goed!" Zijn stille donkere oogen zien mij trouwhartig aan; de vriendelijkheid, die ik voor hem heb gevoeld, en mijn belangstelling voor zijn zusje, zijn hem dus niet geheel ontgaan.

„De juffrouw is goed", herhaalt hij nog eens verontschuldigend. „Maar de anderen! Indringers zijn 't, die hier komen om zich rijk te maken. Dat zijn de menschen, die ik haat! Wat hebben zij hier te doen? Op ons zien zij maar neer!"

De jongen spreekt uit, wat men in den omgang met zijn rasgenooten zoo vaak gevoelt: vernedering, haat, afkeer, afgunst.

Hij is te weinig ontwikkeld, men kan niet met hem

spreken; hoe gaarne zou men hem anders wijzen op al die uitnemende personen van gelijke afkomst als hij, die wij op onze reizen door 't binnenland van Java hebben ontmoet, die goed opgevoed en geleid, hun plaats in 't leven hebben ingenomen aan de zijde der Europeanen, zonder dat iemand op hen neer ziet of van hun afkomst gewaagd.

Hij zou 't niet begrijpen; evenmin wanneer men hem wees op anderen, groot geworden in dezelfde omstandigheden als hij, zonder opvoeding, zonder belangstelling voor wat buiten eigen engen kring ligt, zonder beschaving.

Mogelijk zou hij er iets van beseffen, wanneer men hem vroeg: „denk je dat men tot een Europeaan, die onbeschaafd, onontwikkeld en misschien ook energieloos en lui is, zeggen zau: „zoo ben je, omdat je een Europeaan bent"?...

Over afkomst, noch ras, wordt dan gesproken. Hier zegt men dan schouderophalend: „dat is maar een Indo"; daarin zit eigenlijk de groote onrechtvaardigheid, die hij onbewust gevoelt.

Vernedering, haat, afkeer, afgunst, rampzalige kiemen hier in vele jonge harten gezaaid!

Rampzalige hoedanigheden tot opbouwing van een ras; hoedanigheden, waardoor minderwaardigen worden gekweekt, tot vernedering van de soort.

Zie, men heeft in de laatste maanden herhaaldelijk gewezen op het gevaar, twist en haat in de Indische maatschappij te zaaien. En men heeft, als naar gewoonte, de „kerstening" daarvoor aansprakelijk gesteld. Doch indien de Indiërs zich van ons afwenden — waren het de verkondigers van het Christendom, die „vernedering, haat, afkeer en afgunst" in zoovele jonge harten zaaiden?

Laten wij — vrijzinnigen en niet-vrijzinnigen — den hand liever eens in eigen boezem steken!

* *
*

Douwes Dekker. — Onder deze groep der bevolking; rasloozen of liever deracinés in geestelijken zoowel als lichamelijken zin, zonder eigen, karakteristiek geestelijk milieu en dus zonder fijn onderscheidingsvermogen, maar met, latent op den bodem van het gemoedsleven aanwezig altijd dien éénen smeulenden haat tegen het ras dat de *schuld* draagt van hun ongelukkig bestaan, — treedt nu Douwes Dekker op; zelf een geestelijk halfwas van de gevaarlijkste soort . . . . maar bovendien een zielszieke, behept met een typischen vorm van hysterie, waarvan het ziektebeeld tegenwoordig vrijwel bekend is, n.l. hervormershysterie.

Hervormer of Pseudohervormer. — Bij elke beweging waarbij een persoon zich aan het hoofd stelt eener beweging dient gevraagd: hebben wij hier te doen met een hervormer of met een pseudohervormer?

Het kenmerk van den hervormer is, dat hij leeft vóór zijn zaak, zich opoffert vóór zijn ideaal. Van zulke hervormers levert onze geschiedenis voorbeelden genoeg. Onze Zwijger was er een: die zijn prinsdom overliet en zijn zoon afstond; die zijn tafelzilver verkocht en zijn leven offerde voor een volk dat *hij* tot *zijn* volk had aangenomen. Maar ook het Indië van onzen tijd kent ze, zij het op bescheidener schaal: mannen die, zonder ophef of groote woorden, het *bereikbare* pogen te volbrengen, met opoffering van al hun kracht; van hun leven desnoods. Mannen als de controleur Bastiaans; als de priester-zendeling le Cocq d'Armandville; als *(niet de hervormer) maar de arts* Tjipto, — die zonder klacht of aarzeling hun leven geven of wagen in dienst van hun plicht en hun taak. Zulke stille helden en onze Oost herbergt er gelukkig velen van elk ras en elke religie — zijn de *hervormers* die in werkelijkheid onze kolonie „opheffen". Zulke hervormers beklagen zich ook niet om „miskenning" van het moederland. Waardeert men hun werk: het verheugt hen allereerst om de zaak die zij liefhebben; verguist men hen, welnu, zij bezitten humor

genoeg om te verstaan, dat de „maatschappij" uit kracht van haar ingeboren conservatisme dikwijls al niet anders doen kan. Ten slotte begrijpen zij dat, zooals Nietsche het drastisch maar goed heeft uitgedrukt, hun persoon niet anders is dan „mest op den akker" van hun ideaal.

Geheel anders echter de pseudo-hervormer.

De pseudo-hervormer onderscheidt zich van den echten vooreerst hierdoor, dat hij niet leeft *vóór*, maar *van* het ideaal. Hij offert niet zijn persoonlijkheid, zijn toekomst, zijn leven áán zijn zaak; maar bezigt zijn z.g. ideaal als stijgbeugel om hem op 't paard van 't succes te helpen. Zijn persoonlijkheid is voor hem niet een *middel* tot bereiking van een onpersoonlijk *doel*; maar hijzelf en zijn eerzucht zijn het *doel*, tot welks verwezenlijking de heele wereld als *middel* moet dienen. Verkiest alles niet te dansen, zooals hij pijpt, dan scheldt hij de wereld uit voor al wat leelijk is. De kern van zijn ziektetoestand is een abnormaal en krank egoïsme, dat zijn eigenbelang met het wereldbelang identificeert.

Het ergste van alles is, dat hij geen gewoon bedrieger is, maar — behalve misschien in enkele heldere oogenblikken, — werkelijk zich-zelf au sérieux neemt, en ook anderen, eenvoudigen, in zijn oprechtheid doet gelooven.

Het ziektebeeld van de hervormershysterie is niet eerst sedert onlangs ontdekt; maar het is toch begrijpelijk dat men het immer niet zoo aanstonds herkent.

De hystericus van het beschreven type bedient zich, gelijk wij zagen, tot bereiking van zijn eigen doeleinden van een ideaal.

Het is dus begrijpelijk, dat hij, om succes te hebben, zich vastklemt aan *die* idealen, die in een bepaalden tijd het meest in zwang zijn, die in de kringen waar hij zijn aanhangers zoekt, het meest de aandacht bezig houden.

Waren dit in vroeger eeuwen veelal de religieuze denkbeelden; thans zijn het de politieke; spiegelde men vroeger het „duizendjarig rijk" der Openbaring als aanstaande voor;

thans opereert de hervormer-hystericus met den Heilstaat der Democratie, in dewelke geen gezag noch oorlog, noch verscheidenheid van ras, taal, religie en rijkdom meer zijn zal.

Wat in vroeger eeuwen een Jantje van Leiden werd, wordt nu een Douwes Dekker Jr. En evenals het vroeger speciaal onnoozele vrome zielen waren, zoo zijn het thans speciaal onnoozele vrijzinnige gemoederen, die geslachtofferd worden. [1])

Toch is er reden om te hopen, dat zelfs de vrijzinnigen ditmaal niet lang *betobt* zullen zijn, wijl de herinnering in ons land nog versch is aan een dergelijk type: Multatuli.

Ook Multatuli is in ons land door de vrijzinnigen bijna vergood. Er zijn zelf tegenwoordig nog menschen — zooals Mr. v. Deventer — die dezen uiterst ordinairen geest, die dit weerzinwekkend karakter als „martelaar voor den Javaan" verheerlijken.

Toch weten wij thans, dank zij voornamelijk de nauwkeurige onderzoekingen van Jhr. de Kock, wie en wat Multatuli was.

Wij weten dat van de legende van zijn „liefde voor den Javaan" terwille van wien hij zich zou hebben laten slachtofferen, ook zelfs niet het eerste woord waar is.

Meerkerk, een zijner vroegere bewonderaars, was trouwens reeds vroeger tot die overtuiging gekomen.

„Van bijzondere liefde voor de Inlanders is bij Multatuli

---

[1]) Het is ons helaas niet mogen gelukken, uit den rommelzolder van ideëen, uit den *cocktail* van phrasen gevormd door de „verzamelde werken", van dezen warhoofd ons een dragelijke voorstelling van zijn denkbeelden te maken.

Het kortst valt de „richting" van Douwes Dekker wellicht te kenschetsen als een algemeen-anders-dan normaal-menschelijk-hyperindividualistisch-cosmopolitisch-atheïstisch-religieus-humanisme; aangevuld door sterke tendenzen naar het pacifisme, zooals het beoefend wordt door de anarchisten-van-de-daad.

Of, zooals de richting in het eerste nummer van de Expres omschreven wordt: „de richting van den vooruitgang", die vijandig is aan „de achterblijvers; de duisterlingen; de reactionairen; en voorts aan al het „gedierte van standsgebazel, rassenkruiperij, natieverguizing, bureaucraten-systeem."

In een woord: al wat hol, al wat „vrijzinntg", al wat phrase is.

nooit sprake geweest. Spijt de talrijke oratorische zinswendingen, is Max Havelaar niet geschreven in het belang der inlanders, maar om uitkomst te brengen in de ellende van den schrijver en diens gezin."

De Kock heeft dit nader aangetoond:

Hij bewijst, hoe deze „strijder voor de rechten van den vertrapten Inlander", uit den Indischen dienst ontslagen, en in Europa gearriveerd, eerst gedurende 4 lange jaren, zijn vrouw en kinderen ten laste latende van zijne familie, werkeloos in 't buitenland van plaats tot plaats trekt, levende òf van de giften en gaven van zijn gegoede familie, òf gesouteneerd door de eene of andere der veile deernen, bij wie hij, dan hier, dan daar, zijn intrek hield.

Wij zien hem, aan het einde van dien tijd, als niemand het „mauvais sujet" meer wil helpen, op het denkbeeld komen, om het Javaansche volk te gebruiken als middel om uit de moeite te komen.

„*Ik moet*" schrijft hij, „*nu denken over de manier om de geestdrift te brengen op het punt, waar ik het hebben wil en dan:* **geld**"!

„(De Max Havelaar) is een protest tegen *onze* (D. D.'s) positie." „Opgang wil ik maken óm den broode".

En wanneer het boek eindelijk geschreven is, dan biedt hij aan, het dood te drukken, wanneer Minister Rochussen hem Resident maakte, speciaal van Pasoeroean, (dat den Europeeschen ambtenaar de hoogste cultuurprocenten opbracht), en voorts hem rappel van pensioen, een groot voorschot om zijn schulden te betalen, en den Nederlandschen Leeuw bezorgde. . . .

M. a. w. Multatuli bood aan het „vlammend protest tegen de uitzuigers van den Javaan" te versmoren, indien hem de voordeeligste plaats onder de opperuitzuigers werd afgestaan. Eerst toen hem deze toeleg mislukte — toen zette zich bij Multatuli dien fanatieken haat tegen zijn land en zijn volk, die weigerden zich als *middelen* voor zijn egoistische bedoelingen te laten gebruiken; toen heette het:

„ik heb geen woorden genoeg voor mijne *minachting* van 't Hollandsche volk — 't is vee" (Br. 1861, pag. 136); toen schreef hij in machtelooze woede: „Ja, als ik de macht had gekregen, waarnaar ik *uit bestwil* gestreefd heb, zou ik honderden koppen hebben laten vallen. Misschien duizenden".

Dat is de Multatuli — niet van Mr. v. Deventer's vereering, — maar van de werkelijkheid. Dat is tevens het *typische* ziektebeeld van de hervormershysterie.

* * *

Het zelfde *type* (wij wagen niet te beslissen in hoeverre hier erfelijkheid of imitatie in 't spel is) — vertoont nu, mutatis mutandis [1]) ook het thans geinterneerde exemplaar der zelfde familie.

Ook bij D. D. Jr. is het eigenbelang het centrale in zijn streven, wordt de publieke zaak slechts als voorwendsel gebruikt. Nu en dan, evenals bij Multatuli, ontglipt hem de erkentenis dezer waarheid.

> „Ik strijd niet voor den Indo! Ik strijd niet voor den Inlander! Ik strijd niet tegen den Nederlandschen Staat! Ik strijd voor de rechten van mij en de mijnen."

Evenals Multatuli leeft hij, of tracht hij te leven, van zijn „ideaal". — Deze man wordt door vrienden „in staat gesteld", om reizen naar de Philippijnen, naar Europa (langs den duursten weg, over Siberië) te maken. Hij leeft, met zijne medebestuurders, uit de kas der Indische Partij. Instede dat hij het zijne verkoopt vóór zijn zaak, schenken zijn geestverwanten, op zijne vendutie te Bandoeng, in ruil voor een armzalig inboedeltje, hem een kapitaaltje van f15.000.— In één woord, dit martelaarschap is zóó lucratief, dat de financieele uitkomsten ervan, *mits* de martelaar het wat zuinigjes aanlegt, hem allicht in staat zullen stellen op be-

---

[1]) Vooral wat betreft het persoonlijk zedelijk leven, natuurlijk.

scheiden voet in de Indische wijk te kunnen rentenieren. Desniettegenstaande is een zijner eerste klachten, bij zijn aankomst in Holland, dat hij, door zijn martelaarschap, is geruineerd.

Naast dezen grondtrek, vindt men al Multatuli's eigenschappen, de eigenschappen van den hystericus, ook bij Douwes Dekker zeldzaam zuiver uitgedrukt.

Dezelfde maniacale ijdelheid; dezelfde amoraliteit in de keuze van middelen; dezelfde volslagen onbetrouwbaarheid: — de aandachtige lectuur van „Expres" en „Tijdschrift" stelt dit buiten kijf.

Even typeerend is het sterke overwegen van het negatieve over het positieve doel zijner actie.

Het positieve doel van D. D. is spoedig omschreven. Waarschijnlijk was het aanvankelijk niets anders dan het organiseeren der Indo's. Deze groep mist echter, zooals wij reeds opmerkten, alle homogeniteit, en is daardoor moeilijk te organiseeren. Ook begreep D. D., dat zij, al was zij georganiseerd toch niet krachtig genoeg voor zijn doeleinden zou zijn.

Dus trachtte hij de contingente groepen mede te organiseeren; al de, door gelijke opvoeding en gelijke belangen aan de Indiërs verwante „blijvers" — Europeanen, Chineezen, Indo's en europeesch-opgevoede Inlanders — te vereenigen, met als achtergrond en stuwkracht de groote domme inlandsche „gemeente". Het doel was dus — gelijk een inzender in het *Volk* zeer juist heeft opgemerkt, al de daartoe in aanmerking komende elementen te vereenigen tot een Indisch „pays légal", eene bourgeosie, die eenerzijds de Hollanders zou weren, en voorts tegenover de inlanders in dezelfde verhouding zou staan, als de vrijzinnigheid van 1848 tegenover ons volk: als oppressieve oligarchie.

Daartoe werd eenerzijds gepoogd, de „Indische beweging" de bestaande Indo-organisatie te vernietigen, en anderzijds getracht, de leiding van den Sarekat-Islam in handen te krijgen.

Dit geheele opzet mislukte. De Inlanders en de Chineezen bedankten al heel spoedig voor de samenwerking. De weinige Hollanders die aanvankelijk sympathie toonden trokken zich meer en meer terug. Tenslotte kwam het, wegens D. D.'s bedriegelijke houding, tot een breuk met Zaalberg, een der voornaamste intellectueele leiders van de Insulinde-groep.

Douwes Dekker werd vrijwel door iedereen in de steek gelaten behalve door het minst-ontwikkelde deel der Indo's, en eenige vervrijzinnigde Inlanders, onder wie, jammer genoeg, ook den verdienstelijken arts Tjipto.

Van positieve eischen valt weinig te vermelden. Het meest op den voorgrond treedt nog de eisch van instelling van een Indisch parlement, dat „de eminente Indiërs" in staat zou stellen, Indië zelfstandig te regeeren ....

Hoe urgent de vervulling van deze eisch is; hoe zielsverlangend de Indiërs, in groote massa, zijn, om *zelf* het bestuur in handen te kunnen nemen over hun geliefd Insulinde, moge blijken uit dit ééne in de Expres van 1 Jan. 1913 vermelde feit: Bij eene gemeenteraadsverkiezing te Bandoeng, het centrum van de Indische Partij, waar de uiterst populaire ingenieur van Ham, zoon van den op Lombok gesneuvelden Generaal, en secretaris van het Hoofdbestuur der I. P. candidaat was, bleken van de 700 Bandoengsche I. P. leden slechts 95 kiezers te zijn, *omdat de meesten hun belasting niet betaalden of te laks waren er voor te zorgen, dat zij op de kiezerslijst werden geplaatst ....!*

* * *

Het negatieve doel. Echter is het *niet* dit positieve doel van zijn arbeid, dat D. D. zijn interneering op den hals heeft gehaald. D. D. mist te zeer alle leidersqualiteiten in den eigenlijken zin des woords: het geduld, de zelfverloochening, de volharding, en de betrouwbaarheid tegenover eigen vrienden welke voor vruchtbaar werk in die richting noodzakelijk zijn. In zijn „Expres", in zijn „Tijd-

schrift" vindt men slechts sporadisch positieve welomschreven eischen. De meest tastbare, die van een parlement, schijnt eigenlijk slechts bij zijne inlandsche medestanders ernst te zijn; op herhaalde uitnoodigingen, zoowel van Javaansche als van Hollandsche bladen, eens nader te omschrijven, hoe hij zich zulk een parlement ingericht zou denken, is D. D. het antwoord nog steeds schuldig gebleven, en meest predikt hij een toekomst, waarin het Parlementarisme over boord wordt gezet....

De *volle* kracht van Douwes Dekker schuilt echter in het negatieve.

Niet in staat zijnde iets positiefs tot stand te brengen, heeft hij gepoogd, het ééne groote sentiment zijner groep, de sluimerende haat tegen Nederland, in dienst van zijn doeleinden te stellen.

Inderdaad is *het* leitmotiv van al zijn schrijven: prediking van opstand en verzet tegen Nederland.

En — hierop valle sterk den nadruk, niet tegen een bepaalde *politiek* van Nederland, maar tegen Nederland *quand même*.

Een enkel voorbeeld moge dit duidelijk maken.

In no. 76 van de Expres (1912) beweert D. D. dat het „zelfmoordpolitiek" is van het kleine Holland, te trachten zijne volkomen onafhankelijkheid te bewaren."

> „Met voldoening heeft men hier in de koloniën, veel meer dan in Holland zelf, gevolgd de pacifieke penetratie(!!) van Duitschland in Holland, door middel van post- en telegraafverbond, tolverbond (??) enz. (Men ziet hoe goed D. D. op de hoogte is.)
>
> „Een andere kwestie is, of men in Nederlandsch-Indië, dat nog niet geheel rijp geacht kan worden voor zelfbestuur, met evenveel voldoening de opperheerschappij van Duitschland zou begroeten."

D. D. gaat dan vergelijken, wat voordeeliger zou zijn, een Duitsch of een Engelsch régime. „Men kan dat

gerust doen, want dat het einde van de Nederlandsche heerschappij te voorzien is, erkent bijna iedereen. De groote fout van het tegenwoordig moederland is: zijn eigen kleinheid en zijn financieele onmacht. De bureaucratische geest, de enghartige opvattingen, de vrees voor groote hervormingen, de behoudzucht, dat alles zijn slechts onvermijdelijke gevolgen van de fundamenteele fouten. -- En D. D. eindigt met te zeggen, dat men, den voorkeur zou geven aan Engeland."

Nu zou men natuurlijk meenen, indien het D. D. *ernst* was met zijn klachten, dat zijn voorkeur voor Engeland hierop zou gebaseerd zijn, dat dit land in zijn koloniën de fouten *vermeden* had, die Nederland volgens D. D. in de zijne gemaakt had, en de „hervormingen" die D. D. aanprijst tot stand gebracht had.

Toch is van dit alles *niets* het geval. Juist in Britsch-Indië worden de Indo's, — die ten onzent in alle rangen en alle categorieën van de ambtenaarswereld worden toegelaten, — uit de hoogste bestuurs-functiën systematisch geweerd.

Heeft Britsch-Indië een parlement — inplaats van de voor Ned. Indië voorgestelde Koloniale Raad?

Volstrekt niet! De voor Ned.-Indië voorgestelde Koloniale Raad is goeddeels gebaseerd op het plan van de overeenkomstige Britsch-Indische instellingen.

Toch is D. D. goed op de hoogte van de in Britsch-Indië heerschende toestanden. Dit blijkt uit menig opstel in het „Tijdschrift."

Zoo vinden wij in dat orgaan een opstel van Sir Walter Stricland, getiteld: „Een vlammende acte van beschuldiging. Brittanjes Koloniale Politiek op de beklaagdenbank."

„Het is niet langer een kwestie", zegt de schrijver, „òf men de hemeltergende onrechtvaardigheid en willekeur (der Engelschen) moet uitroeien, maar hòe men het doen moet."

Zoo is dus, naar de meening van D. D.'s geestverwanten de toestand in Britsch-Indië en *tòch* wordt (want D. D. erkent

in het geciteerde artikel zelf dat Indië voor het parlement, waarom hij vraagt, nog niet rijp is) — de Engelsche heerschappij als verreweg preferabel boven de Nederlandsche voorgesteld.

Hieruit blijkt dus D. D.'s actie in wezen *niet* een actie *voor* bepaalde hervormingen, maar *alleen* eene actie *tegen* het Nederlandsch Gezag quand même, eene actie waartoe *elk* middel geoorloofd wordt geleerd.

Geen leugen wordt dan ook geschuwd om Nederland verachtelijk te maken; geen poging nagelaten om de Nederlandsche invloed in Indië te verminderen.

Fel ageert D. D. tegen Prof. Molengraaff's plan, om op Timor een Nederlandsche landbouwkolonie te stichten.

Elders ontsteekt hij in woede over de beginselverklaring van de „Indische vereeniging," die is opengesteld ook voor hen, „die er prijs op stellen, Nederlander te zijn".

> „Dat is een verkeerd standpunt," zegt D. D. „Insulinde *mag* eenvoudig niet staan op het nationale standpunt. Insulinde is geen Nederlandsche, maar een Indische vereeniging."

Doch — deze opruiing geschiedt steeds onder het masker van het tegendeel.

„Wij zijn geen rebellen; wij willen geen anarchisten zijn, *als 't niet noodig is.*" (Expres no. 166). Elders blijkt echter, dat de anarchistische aanslagen in Britsch-Indië, wegens de grenswijziging van Bengalen, noodig worden geacht. Dat is nog héél wat minder erg dan de opheffing van afd. B te Batavia! vindt D. D. De conclusie ligt voor de hand: wij zijn *genoodzaakt* anarchisten te zijn: maar 't is uw schuld, Regeering! De conclusie blijft echter onuitgesproken — en D. D. gaat vrijuit. Hij heeft immers juist de Regeering gewaarschuwd! Haar gebeden en gesmeekt hem en de zijnen niet tot anarchisten te maken!

„Dat onze actie gericht is tegen den Hollander, is een leugen", heet het in no 152: „plechtig verklaar ik, dat

de revolutie het *allerlaatste* middel eerst mag wezen." Overigens ... „Ik ben niet bang voor het woord revolutie."

Op de zelfde manier wordt tot sabotage aangespoord.

Ik, als leider zegt Douwes Dekker, verklaar, dat sabotage *bijna nooit* een geoorloofd middel is.

Maar elders heet het: „sabotage is een prachtig middel — en het is jammer, dat het slechts individueel gebezigd kan worden. Syndicalisme kan tot een beteren vorm van sabotage uitgroeien".

Zoo gaat het voort.

Ten slotte, om een einde aan de voorbeelden van D.D.'s „niet-opruien" te maken, zij melding gemaakt van zijn aanmaning „om jachtgeweren aan te schaffen, ten einde zwijntjes te schieten .... en misschien later „ander" wild ...."

En het is de man die deze dingen schrijft, die in no. 103 van de Expres durft schrijven: „De Regeering vervolgt ons, hoewel *wij* geen poging deden, om het Indiër-element te verbitteren ...."; die in de vergadering in het *Paleis voor Volksvlijt* durft zeggen: „Waarom vervolgt de Regeering ons niet wegens opruïing? Omdat wij niet *hebben* opgeruid!"

En het is deze weerzinwekkende huichelaar, deze man die op alle mogelijke manieren ons volk hoont en beleedigt, die op een reuzenmeeting te Amsterdam door de sociaal-democratie, onder leiding van een Joodsch Senator en van een Joodsch 2de Kamerlid, als een martelaar voor de vrijheid wordt toegejuicht.

Hoe ver is het reeds met ons volk gekomen!

* * *

Jhr. de Kock concludeert omtrent Multatuli als volgt: „Zijn werk is *geen strijdkreet* voor het *algemeen*, maar een partijdig *pleidooi* voor *eigen* belang, ten behoeve waarvan het wemelt van opzettelijke onwaarheden, van onbewezen en onbewijsbare schandelijke beschuldigingen en lasterlijke aantijgingen. De schrijver is iemand die zijn vaderland ... door het slijk sleurt; een man zonder zedenstelsel, die er

„bijzondere begrippen van zedelijkheid" op na houdt; die telkens foute praemissen stelt en verkeerde conclusiën trekt, dus onzin vertelt en dit ook vaak deed zonder praemisse of conclusie; die aanvalt, niet uit goed doordachte overtuiging, maar uit eigenbelang, haat en wraakzucht; een man zonder ernst, zonder waarheidsliefde, zonder zin voor rechtvaardigheid; zonder eenig begrip van logica; zonder zielenadel; zonder deernis voor wie hem weerstaan, niet aanbidden, of niet bewonderen; zonder eerbied voor de talenten, de deugden, de grootheid van anderen; iemand die geen gezag erkent, omdat gezag in zich sluit tucht, waarvoor hij niets voelt; iemand die alles offert aan zijn genie", (neen, hier gaat de vergelijking mank: het moet zijn: offerde aan zijn maniacale ijdelheid); een man ten slotte zonder principes, dus zonder karakter." Korter gezegd: een hystericus van de ergste soort. Zoo iemand heeft niet het recht te poseeren voor: Verbeteraar van Indische toestanden; niet het recht te beoordeelen de moraliteit van de Indische Regeering en van haar ambtenaren en daarover een afkeurend en vernederend oordeel uit te spreken. „Voor Indië heeft hij *niets* of niets *noemenswaard* gedaan; integendeel, hij heeft Indië's prestige verlaagd!"

Deze uitspraak is ook omtrent dezen Douwes Dekker volkomen toepasselijk. Niet wegens het, trouwens mislukte, positieve deel van zijn arbeid: de vorming van een „blijvers-partij." Niet wegens zijn strijd voor een Indisch Parlement, is Douwes Dekker geinterneerd en de I. P., waarvan hij de kwade geest was, ontbonden, maar *uitsluitend* wegens het negatieve: de stelselmatige, perfide ophitsing tegen het Nederlandsch Gezag.

De moreele rechtvaardiging van het interneeringsbesluit. — „Vermoedelijk", — zegt *Het Volk* tot besluit van een artikel, waarin het voor Douwes Dekker opkomt, — „zal men pogen te bewijzen, dat deze besluiten onontbeerlijk waren voor de handhaving van Nederland's heerschappij over de

kolonie. Slaagt dat bewijs, dan is daarmede die heerschappij, de koloniale politiek van het kapitalisme, onherroepelijk gevonnisd".

„Natuurlijk", voeren wij daartegen aan, zal „men" dit — voor 't minst onzerzijds — *niet* doen. *Indien* het waar was, dat het *doel* onzer koloniale *politiek* inderdaad geen ander ware de Nederlandsche heerschappij over een *wingewest* te handhaven — dan ook zou de rechterzijde, uit kracht harer beginselen, niet het zedelijk recht bezitten de uitbanning van Douwes Dekker te verdedigen.

Maar wij hebben de convictie dat het *niet* het geval is. Onze heerschappij over Indië heeft tot door alle partijen *erkend* einddoel, ons-zelven voor Indië *overbodig* te maken, al meenen wij daarom nog niet dat alle uiterlijke band in de toekomst zal behoeven te worden verbroken; evenmin als dit geschiedt tusschen vader en zoon; tusschen leerling en leermeester na afloop eener *geslaagde* opvoeding. Dit doel wordt door de partijen der rechterzijde in oprechtheid beleden — minstens even oprecht als door hen, die zich als democraten bij uitnemendheid plegen voor te doen: waarom wij dán ook den Gouverneur-Generaal niet aanvallen, wanneer hij poogt den inlander te beschermen tegen de excessen van het kapitalisme [1]). Zoo is voor *ons* ons gezag slechts een *middel* tot Java's *toekomstige zelfstandigheid* — in welken vorm zal de historie ons leeren.

Daarom meenen wij niet dat wij als opvoeders geen fouten, wellicht geen groote fouten, begaan — evenals alle opvoeders; maar de zedelijke rechtvaardiging van onze gezagsoefening ligt niet in het bewustzijn in dit opzicht „zonder zonden" te zijn — deze naieve pedanterie is slechts verstaanbaar bij personen of partijen zooals de S. D. A. P., die zich tot den rol van stuurman aan den wal bepalen, — maar in de overtuiging, dat het een ellendige lafhartigheid zou zijn, om ten believe van eenige democratische phraseurs

[1]) Zie artikel I, „de werkvolkkwestie".

buiten en in de volksvertegenwoordiging, deze zware, ons door de historie opgelegde plicht te ontloopen; en in het ernstig voornemen van ons volk in al zijn schakeeringen, „to make the best of it."

En zoowel de groote waardeering, door de meeste *werkelijk* deskundige buitenlandsche auteurs bij herhaling over ons koloniaal beleid betuigd, als het bemoedigend feit, dat de *werkelijke* Javaansche beweging, de Sarekat Islam, ons gezag *niet* vijandig is, geven ons recht en reden om aan te nemen, dat, op dit oogenblik, geen der overige koloniseerende mogendheden beter dan wij in staat zoud zijn de taak van opvoeder over te nemen.

Moge nationale zelfverheffing een euvel zijn; nationale zelfonderschatting is een nog grooter; en ons volk heeft tot het laatste al te veel neiging, dan dat er nut in kan steken die neiging nog te versterken.

En in *deze* overtuiging staande zal men *niet* pogen te bewijzen, gelijk *Het Volk* meent, dat de interneering van Douwes Dekker *onontbeerlijk* was allereerst voor de handhaving van Nederland's heerschappij — maar wèl dat zij onontbeerlijk was voor den regelmatigen voortgang van de evolutie, welke ons nader moet brengen tot het hooge *einddoel*, waartoe de Nederlandsche heerschappij slechts het *middel* is, en meer en meer moge worden: een niet slechts in *naam*, maar in *werkelijkheid* vrij Java; vrij, omdat het *geleerd* heeft zelfstandig te zijn: d. i. zich zelf te beheerschen . . . . en *zich tegen anderen te verdedigen;* onontbeerlijk in de allereerste plaats in het welbegrepen belang der democratie.

En dit bewijs zal niet moeilijk te leveren zijn voor hen, die overtuigd *willen* zijn.

Het Dilemma. — Men stelle zich daartoe slechts voor, voor welk dilemma de Regeering zou komen te staan, indien D. D.'s revolutionaire theorieën in practijk mochten worden gebracht, wanneer, om 's mans perfide woorden te

herhalen (evenals door de vrijzinnigen ten onzent het anti-papisme) „de rassenhaat, dat lage instinct der massa, politiek gebruikt zou worden als hefboom" [1]) wanneer, evenals in Britsch-Indië „dank zij het optreden van de partij der fysische kracht met de propaganda van verzet door de daad" [2]) — men denke aan de moordaanslagen op den Indischen onderkoning — uiting zal kunnen worden gegeven aan den „ziedenden haat" [3]) tegen elke uiting van „superioriteitswaanzin", dat is, tegen alles wat D. D. in den weg staat in zijn *bloot egoïstisch* ideaal [4]); wanneer de aansluiting tot stand komt van alle ontevreden elementen, Hollanders, Inlanders en Indo's „om door vreesaanjaging" — als hoedanig ook een aanslag op den Czaar van Rusland verdedigd wordt — „der Regeering concessies af te dwingen"; en de bestrijding „van het noodlottig politiek-tevreden zijn", van de tevredenheid — „domste ondeugd van een volk" — tot systeem zou worden verheven; het „Parlementarisme" — (op andere tijden is het *de* groote eisch van de Indische Partij een parlement te verkrijgen!) — „over boord wordt gezet"; „sabotage en syndicalisme terrein winnen"; men „op den richtigen weg" komt van de „directe actie", „de Daad . . ." [5]) en op voorbeeld van „Jezus, den glorieusen anarchist", het Javaansche volk onder „een Javaansche vlag" als „symbool der „nationalistische propaganda" in opstand zou komen tegen „de autoriteitjes" [6]) zooals dien controleur „zoo zwart als een laars" die D. D. moest aanhouden . . . .

---

[1]) Tijdschrift No. 1.

[2]) Idem.

[3]) Idem.

[4]) „Ik strijd niet voor den Indo! Ik strijd niet voor den Inlander! Ik strijd niet tegen den Nederlandschen Staat, Ik strijd voor de rechten *van mij en de mijnen*". Welke de rechten van den Heer D. D. en de zijnen zijn, die hem worden onthouden, en die zijn „ziedenden haat" rechtvaardigen, heeft men kunnen lezen.

[5]) Tijdschrift No. 24.

[6]) Tijdschrift No. 13.

Wat zou de Regeering dan kunnen doen?

Tweeërlei:

Of zij zou zich moeten stellen op het vrijzinnig standpunt der „volkssouvereiniteit"; met minister Cort van der Linden in zijn „Richting en Beleid" moeten erkennen, dat men aan den „volkswil", of wat daarvoor doorgaat, heeft toe te geven, *óók* al is men overtuigd dat dit voor het volk schadelijk ware *omdat „de macht"* nu eenmaal bij het „volk" berust en zich dientengevolge uit Java terugtrekken.

Of zij zou zich dienen te plaatsen op het gezagsstandpunt der rechterzijde, en als van het volk in hoogste instantie *onafhankelijke* Overheid, zich bewust van haar recht en haar plicht, om, lettende natuurlijk op de verschijnselen der tijden, zelfstandig en op eigen verantwoordelijkheid te beslissen, in *hoeverre* de verschillende groepen der bevolking rijp of onrijp zijn tot deelname aan de regeering, en middels welke organen dat het meest effectief zal dienen te geschieden, en dientengevolge, een opstand beteugelend welke thans tot *niets* anders dan hopeloze desorganisatie zou leiden, den misleiden en opgehitsten Javaan — bitteren plicht! moeten opvangen in de bajonetten harer soldaten.

In het *eerste* geval zou zij zich terugtrekken met de *stellige* verzekerdheid, dat haar schijnbaar-schoone maar in waarheid laffe zelfverzaking *niet* een *„vrij"* Java ten gevolge zou hebben, maar een *chaos*, een anarchie, waar de Indo en de Javaan, elkaar doodelijk hatende, en beide tot voldoende zelfregeering *niet* in staat, om de hegemonie zouden strijden — totdat spoedig de interventie van Japan of een ander land aan het krakeel een einde zou maken, en het zachte en gewende juk door een ander, harder, ondragelijker zou worden vervangen. Begeert men *dit* voor den Javaan?

Natuurlijk niet. Geen regeering, vrijzinnig of niet zou het daarop durven laten aankomen.

Zelfs de Amerikaansche Democraten, die, als minderheid, streden voor het toekennen van volkomen autonomie aan

de Philippijnen, durven, aan de regeering gekomen, de verantwoordelijkheid niet aan, zich van die eilanden terug te trekken, overtuigd als zij zijn, dat de Philippino's absoluut niet in staat zouden zijn, hun nationale zelfstandigheid te bewaren.

Waar dus van terugtrekken uit Indië voorloopig geen sprake mag zijn, blijft er voor elke regeering slechts deze keus: òf het te laten aankomen op een opstand, waarvan de onderdrukking stroomen bloeds zou kosten; of de man, die met klaarblijkelijke kwade trouw op zulk een opstand aanstuurt onschadelijk te maken.

En dan kan het niet twijfelachtig zijn *welke* keus elke regeering, die haar plicht tegenover het volk, waarover zij gesteld is, begrijpt, zal doen.

„Het is beter dat er één sterve dan dat een heel volk verloren ga."

Het strekt, o. i., den Gouverneur-Generaal tot hooge eer, dat hij, wel wetende welk een storm van „democratische" oppositie dit tegen hem zou ontketenen, voor de vervulling van den hoogsten en moeilijksten Overheidsplicht *niet* is teruggedeinsd.

* * *

Zoo schijnt ons het beleid van den Gouverneur-Generaal ook tegenover de Indische Partij en haren leider ten volle gerechtvaardigd.

Onder één voorwaarde: de *noodzakelijke* afrekening met Douwes-Dekker mag niet tevens als afrekening met de bestaande, ernstige en dringende nooden van de bevolkingsgroep, waaronder hij zijn aanhangers vond, worden beschouwd.

Welke die nooden zijn, hebben wij boven vluchtig aangestipt; slechts de omstandigheid dat zij inderdaad dringend zijn volstaat tot verklaring van het feit van Douwes Dekker's grooten opgang.

Hier heeft inderdaad ons volk en de Indische Regeering een ernstige lang verzuimde schuld goed te maken.

Het Indo-probleem heeft zichzelf thans op duidelijke en

dreigende wijze aan de orde gesteld. Het worde dan nu ook — in zijn vollen omvang, mede wat betreft zijn oorsprong, het concubinaat, — ernstig onder de oogen gezien.

C. DE MARDIPRATJAJA.

Thans nog een kort woord over de Mardipratjaja — de organisatie der Inlandsche Christenen.

De „kleine" organisatie schreven wij [1]) —: eigenlijk is dit onjuist. Want reeds weinige dagen na hare oprichting telde zij 6000 leden, — 1000 leden meer dan de Indische Partij op het tijdstip van haren hoogsten bloei.

En toch is deze qualificatie te begrijpen, van uit het standpunt, waarop, in deze artikelen, de Indische renaissance vooral beschouwd wordt: n.l. ten opzichte van hare aanrakingen met de Indische Regeering.

In *dit* verband nu, weten wij van de Mardipratjaja.... eigenlijk niets te vertellen; is zij „klein", onbeteekenend. In zeker opzicht geldt van het Christelijk vereenigingsleven ook in onze Oost, wat als een kenmerk der „goede vrouwen" beschouwd wordt: zij gaan stil, onbesproken haar weg.

Zoo is er voor „beleid van den Gouverneur Generaal" tegenover de Mardipratjaja zelfs geen *gelegenheid* geweest, om de eenvoudige reden, dat *deze* organisatie zich zelf van den aanvang af geheel binnen de perken der wetten gehouden heeft.

De Heer Idenburg behoefde zich geen oogenblik het hoofd te breken over de vragen als deze: hoeveel compagnieën er naar Modjowarno moesten gedirigeerd, om de „orde" te helpen handhaven? of het nù het oogenblik was waarop tot interneering van een der leiders der Mardipratjaja wegens opruïing tegenover het Nederlandsch gezag zou moeten worden overgegaan?

Hoogstens zou men — van beleid gesproken — kunnen

[1]) Pag. 13.

wijzen op het kiesche beleid, door de Mardipratjaja tegenover den Gouverneur-Generaal betoond.

Er was namelijk, zooals van zelf spreekt, aanvankelijk besloten om ook voor de Mardipratjaja goedkeuring der Statuten aan te vragen.

Bij nader inzien besloot men dit echter voorloopig *niet* te doen .... *om den Gouverneur-Generaal niet in ongelegenheid te brengen.*

Men begreep toch, dat de Heer Idenburg moeilijk de erkenning — indien gevraagd — zou kunnen weigeren, wijl er niets was, nòch in de Statuten, nòch in het openbaar gedrag van de vereeniging of van hare leden, dat eene weigering zou motiveeren.

Maar men begreep tevens, dat zulk eene erkening — gegeven de ontbinding van de Indische Partij en de aan de Sarikat Islam gestelde voorwaarden, — door de „vrijzinnige" pers onmiddelijk als een „schandelijk bewijs van bevoorrechting van het Christendom door den Zeloot te Buitenzorg" enz. enz. zou worden uitgespeeld.

En, — merkwaardig en zeldzaam bewijs van verantwoordelijkheidsgevoel bij onderdanen tegenover de Overheid — men besloot, zij het noode, ten einde aan het Gouvernement opspraak te besparen, en zelf elken *schijn* van willen-prikkelen te ontgaan, — de aanvrage om erkenning voorloopig *niet* te doen.

„Doe mij het genoegen" — zoo antwoordde, op een vertrouwelijk schrijven om nadere inlichtingen omtrent het doel etc. der Mardipratjaja ons een der medeoprichters dier vereeniging, — „doe mij het genoegen, omtrent dit alles zoo min mogelijk in de couranten te schrijven. Wij begeeren niets anders, dan door de vrijzinnigen met rust te worden gelaten, dan als rustige burgers van ons vereenigingsrecht gebruik te maken. Trouwens wij konden niet anders handelen, dan wij gedaan hebben. Gij begrijpt, dat de algemeene „ver-

eenigingszucht" in de Javaansche wereld zich ook in ons ressort doet gevoelen, en er was, dunkt mij, niet één reden, om aan de drang onzer menschen *niet* toe te geven. Goed geleid, kan de Mardipratjaja tot de zoo noodige versterking van de zelfstandigheid der gemeenten, en daardoor tot verhooging van het geestelijk en maatschappelijk peil leiden. Alles, wat de ingeboren geestelijke inertie van den Javaan verminderen kan, moeten en mogen wij, de leiders, aangrijpen. Bovendien, het vereeniginsleven is, zooals ge weet, op Modjowarno niets nieuws. De desaloemboeng, de spaarvereenigingen etc. stammen oorspronkelijk van hier, Modjowarno, en zijn eerst later door het Gouvernement geimiteerd. Doch, zooals ik zeide, praat en schrijf over de Mardipratjaja zoo weinig mogelijk: de zelf-exaltatie der vrijzinnigen hier op Java over door hen gefantaseerde wijzigingen in het karakter onzer zendingspolitiek etc. begint werkelijk het karakter van razernij aan te nemen, en onder deze omstandigheden wordt alles wat wij, zendelingen, doen toch maar ten kwade uitgelegd".

Na de ontvangst van dit schrijven van zoo bevoegde zijde, waren wij dan ook aanvankelijk van zins, aan dezen wensch te voldoen en de Mardipratjaja verder slechts *pour acquit de conscience* te vermelden.

Helaas! de Mardipratjaja heeft haar wensch naar onbekendheid niet mogen vervuld zien. De vrijzinnigheid, als een geoefende bloedhond speurend naar sporen van „kerstening" heeft ook haar ontdekt, en is ze Zaterdag 14 Juni 1913 in een door het *Vaderland* gepubliceerd artikel te lijf gegaan. Wij hechten er aan, dit monumentje van felle, barbaarsche „vrijzinnige" onverdraagzaamheid, hier in zijn geheel aan de vergetelheid te onttrekken:

Sarekat-Christen.

De zending, onder het hooge patronaat van den gouverneur-generaal Idenburg, heeft kleur bekend.

Tot dusver heette het, dat zij vooral haar arbeid bepaalde tot de heidensche volkeren en niet in strijd zou treden met den Islam.[1]) Wij weten dat dit beweren bezijden de waarheid is, maar wat erger is, ook de inlandsche bevolking op Java gevoelt het en is verontrust over het aantasten van hetgeen haar het heiligst is: haar godsdienst.

Aan die vrees, aan die behoefte om haar godsdienst tegen vreemde aanvallen te verdedigen, aan, zooals een der Indische bladen zegt, godsdienstig zelfbehoud dankt de Sarekat Islam haar geboorte.

Zij moge zich, ook uit zelfbehoud, geleidelijk ontwikkelen tot een vereeniging, die streeft naar meerdere zelfstandigheid, naar verbetering van de maatschappelijke positie harer leden, dat het nog sluimerende verlangen daarnaar is wakker geschud door den aanval op den Islam is voor een ieder, die de beweging met aandacht heeft gevolgd, zoo klaar als de dag.[2])

Maar tot dusver werd van regeerings- en zendingszijde den schijn, voor zoover nog mogelijk, gered, thans schijnt het dat zelfs dat niet meer noodig wordt geacht."

En nu, — houdt uw adem in! — komt het *vreeselijke*:

---

[1]) Dit is natuurlijk een onjuistheid. *Nimmer* heeft „de" zending verklaard zich te zullen bepalen tot animistische volkeren. Het *afdoende* bewijs ligt hierin, dat van de drie groote zendingsvereenigingen, die op Java onder de Mohammedanen werken, er *twee* — het Java-Comité en de Nederlandsche Zendingsvereeniging — vanaf hare stichting *nooit anders* dan *uitsluitend* zending onder de *Mohammedaansche Javanen* gedreven hebben. De vrijzinnigen hebben deze voorstelling van de veranderde houding der zending — die ook door den heer Abendanon geventileerd wordt, — noodig om te verheimelijken, dat men *zelf* van opinie gewisseld is, en thans *dezelfde* zending bestrijdt, die men voor enkele jaren nog steunde.

[2]) De valschheid van deze voorstellingen blijkt uit de hierachter op pag. 107 afgedrukte „verklaring" van de leiders der S. I. Alleen zou men willen vragen: vindt de redactie van het „Vaderland" het werkelijk zoo'n vreeselijk verschijnsel indien, als gevolg van de (zoogenaamde) kerstening, een „streven naar meerdere zelfstandigheid en naar verbetering van de maatschappelijke positie" is ontwaakt? Och, — zouden wij bijna geneigd zijn te zeggen — laat ons toch vooral doorgaan met eene (kerstening)-politiek, die, *volgens hare felste tegenstanders*, zoo *heilzame* gevolgen heeft!

„Het Soer. Hbld. deelt mede, dat met Pinksteren in een groote vergadering van Inlandsche Christenen te Modjowarno besloten is tot de oprichting van een Christenbond, genaamd „Marde pertjaja", als tegenwicht tegen de Sarekat Islam. *Het doel van den bond is het aankweeken van liefde tot God en vertrouwen in de leer van Jezus.* Tot bestuursleden werden gekozen de zendingsleeraren Kruijt en Luinenburg. Beschermheer werd dr. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam, de zendingsconsul te Weltevreden. Staande de vergadering werden zesduizend Christenen lid van den bond. De bond zal een eigen drukkerij oprichten, genaamd Pniël, met een kapitaal van twintig mille, voor de uitgifte van een eigen orgaan.

Met verontwaardiging maar vooral met angst is dit bericht in de verschillende lagen der Indische maatschappij vernomen, door de Inlanders, die daarin een bedreiging zien van hun geloof, door de Europeanen, die zich afvragen wat het misschien bloedige antwoord zal zijn van den zoo getergden Inlander.

De Sum. Post, een over het algemeen bezadigd geredigeerd blad, zegt daarover te recht:

Zendingsactie — zeiden wij. Dat hier geen sprake is van een spontaan te hoop loopen van Inlandsche Christenen uit behoefte om zich weerbaar te maken tegen een Islamitische aanranding van hun geloof, is helder als de dag. Het zijn de leiders van het zendingswerk op Java, die hier de gevaarlijke proef namen van een mobilisatie van het Inlandsche Christendom.

De liefde tot God en het vertrouwen in Jezus' leer zijn de vanen, waaronder een argelooze bevolking tot godsdienst-hartstocht wordt opgezweept.

Tegenwicht tegen de Sarekat Islam....

Alsof de Mohammedaansche Javaan zijn gedoopten broeder zal hinderen, wanneer die hèm met rust laat in zijn Oostersche wereldbeschouwing.

Welke verklaring is er voor dit te wapen roepen van de Christenen?

Het is de waan, dat een gode-welgevallig werk kan worden verricht door een ten strijde roepen van het christendom tegen „ongeloovigen".

Waan, gevoed door ijdelheid en dweepzucht.

Wanneer de zendingsmannen, die hun discipelen *onder de begoocheling van den Pinkster den geloofshaat in 't gemoed wisten te drijven*, straks in bloedige botsingen de gevolgen van hun roekeloosheid zien -- zullen zij nog de eersten zijn, om te jeremieeren over het fanatisme van den Moslim.

Dat zij de geestelijke wrochters zijn van zulken burgerkrijg -- ze zullen het verre van zich werpen.

Maar de Regeering, die den nieuwen prikkel ontdekt . . . ,?

De nieuwe ervaring der laatste maanden moge haar nieuwe wijsheid hebben geleerd.

Dan zal de Regeering ook de leiders van den nieuwen Sarekat „Christen" tot zich roepen, zooals ze het met den leiders van den Sarekat Islam heeft gedaan — hen óók doordringen van hun verantwoordelijkheid, hen óók waarschuwen tegen excessen en, zichzelve opwerkend tot een standpunt boven partijen, zonder aanzien van richting haar ordenende hand overal met gelijke kracht doen gevoelen.

Wie dit echter verwacht van deze regeering en van dezen gouverneur-generaal maakt zich, de ondervinding leert het, schuldig aan een groote misrekening.

Aan den waan, Kerstening der andersgeloovenden, worden onze koloniën opgeofferd.

Voor de welvaart, voor het behoud onzer koloniën is het noodig dat zoo spoedig mogelijk, *niet binnen een jaar, maar binnen enkele weken, een eind wordt gemaakt aan dit roekeloos drijven.*

Daarom gij allen, die Indië lief hebt, door de herinnering aan het vele goede, dat gij daar ook van de inlandsche bevolking hebt mogen ondervinden, allen die belangen hebben in Indië en in zijn rustig niet door godsdienstwoelingen gestoord bezit, werkt mede om daaraan paal en perk te stellen en om de tegenwoordige regeering zoo duidelijk en

krachtig mogelijk toe te roepen: „In het belang onzer Koloniën, tot hiertoe en niet verder."

Men moet dit stuk langzaam en aandachtig lezen, om den inhoud ten volle te kunnen goûteeren. Merkwaardig is het vooral, wijl men er duidelijk uit leeren kan, wat men eigenlijk, onder de ietwat vage termen van „gedwongen kerstening" e. d. verstaat.

Luister dan:

Wanneer Chineezen zich vereenigen, en elkaar — zooals geschiedt, — aansporen tot trouwe behartiging van hun Confuciaansche leer; wanneer Javanen hun Sarekat-Islam stichten „ter bevordering van het godsdienstig leven, zonder dat daarbij een vijandige houding tegenover andere godsdiensten behoeft te worden aangenomen" (zooals het in de officieele verklaring van het bestuur heet); wanneer vrijmetselaars zich in hunne loge vereenigen, om *hunne* beginselen door onderlinge communie te versterken en te verdiepen; — dan is dit volkomen natuurlijk; en het zou een sterk staaltje van onverdraagzaamheid worden geacht wanneer Christenen zich daartegen zouden verzetten.

Maar: wanneer in een Christendorp, in eene vergadering die uitsluitend door Christenen wordt bezocht, én die sedert een kwarteeuw altoos op dienzelfden feestdag gehouden is, eene vereeniging wordt gesticht bedoelende: „het aankweeken van de liefde tot God en het vertrouwen in de leer van Jezus, — dan is *dat* het „ten strijde roepen van het christendom tegen ongeloovigen"; „het opzweepen van eene argelooze bevolking tot godsdiensthartstocht; het „onder begoocheling van den Pinkster den geloofshaat in 't gemoed van den inlander drijven", een „tergen" van den Inlander, waarop een „bloedig antwoord" niet kan uit blijven.

Bovendien is — wat men op 't eerste gezicht zoo niet zeggen zou, eene vereeniging van Christenen tot *belijdenis* van hun Christendom.... een proeve van.... *kerstening* van andersgeloovenden. En wanneer de Gouverneur-

Generaal de uitoefening van het vereenigingsrecht d.i. de vrijheid van *gemeenschappelijke belijdenis* der Inlandsche Christenen niet tracht te verkorten, en hunne leiders niet waarschuwt tegen excessen die zij nooit hebben begaan, of zullen begaan dan staat hij *mede* schuldig aan „roekeloos drijven" naar „kerstening van andersgeloovigen" van overheidswege, en moet hem daarom „niet binnen een jaar, maar binnen enkele weken" een „tot hiertoe en niet verder" worden toegeroepen ....

Het is bijkans ongeloofelijk, hoe, in een toch vrij beschaafd land als het onze — de „bakermat", nietwaar, der geestelijke vrijheid, — dergelijke dingen kunnen worden gedrukt.

Doch deze aanval op de Mardipratjaja — zich aansluitend aan den eisch van Mr. v. Deventer tot wering van de Christelijke scholen, en de Christelijke zending van Java — werpt nog eens een fel licht op den psychologischen achtergrond van de geheele vrijzinnige zendings- en onderwijs-politiek, de begeerte om, onder welk voorwendsel dan ook, aan één groep der bevolking, die men haat: de fijnen, de uitoefening van hunne *grondwettige vrijheden* te belemmeren.

Daarom op Java voor de Christenen (en voor de Christenen alléén): *geen vrijheid van verkondiging; geen vrijheid van onderwijs*; — *geen vrijheid van vereeniging* ....

Langs onze rivierdijken vindt men, hier en daar, aan de huismuren een herinneringsteeken. Een streep, die aan de kinderen wijst: zoo hoog rees eens de watersnood!

Als zulk eene herinnering wilden wij gaarne het boven afgedrukte artikel uit Mr. Fock's orgaan beschouwd hebben: zoo hoog rees, in 't jaar 1913, de stormvloed van vrijzinnige dweep- en dwangzucht.

En op deze en dergelijke uitingen wijzende, zullen wij onzen jongeren, naast de liefde voor de geestelijke vrijheid, als eersten regel van den politieken catechismus der liberale of christelijke gezindheid inprenten:

„Le radicalisme, c'est le despotisme."

„En daartegen sta uw verbitterd, hardnekkig, onverzoenlijk verzet."

BESLUIT.

Het beleid van den gouverneur-generaal Idenburg is samen te vatten in één term: *organisatie der vrijheid* binnen de perken der staatsorde.

Streng tegenover elke beweging die tot doel heeft de staatsorde omver te werpen (D. D.) of die orde onwillens dreigt te verstoren (centrale S. I.), heeft hij tegenover *elke* poging van *alle* volksgroepen, om zich in eenige richting te organiseeren, de uiterste liberaliteit betracht.

Onverschillig of het Chineezen, Mohammedanen of Christenen waren, die zich tot het geven van onderwijs, het vermeerderen van den welvaart; het versterken van den godsdienstzin; of welk ander legaal doel ook wenschten te vereenigen, — de Gouverneur-Generaal heeft allen gelijke bescherming, gelijke faciliteiten, gelijke ondersteuning verleend.

Slechts één doodzonde, (een doodzonde, wel te verstaan, in de oogen der vrijzinnigheid), heeft hij begaan: hij heeft standvastig geweigerd van die „gelijke bescherming", van die „gelijke ondersteuning" één bepaalde groep der bevolking, tegen welke het der vrijzinnigheid behaagt eene vendetta te voeren, uit te sluiten.

Daarover kan, natuurlijk, niet verder gedebatteerd worden. Tusschen liberalisme en „vrijzinnigheid", tusschen christelijke vrijheidsliefde en neutraliteitspapisme is de tegenstelling nu eenmaal *absoluut*.

Slechts één waarschuwing ten slotte.

Duidelijk hebben de vrijzinnige bladen te kennen gegeven, dat de eerste plicht van den nieuw op te treden Minister van Koloniën zijn zal, ter zake van die *gelijke bescherming* aan alle gezindten („gedwongen kerstening" volgens het vrijzinnig vocabulaire) een conflict met den Gouverneur-Generaal uit te lokken.

Nu zijn wij waarlijk benieuwd, of de nieuwe bewindsman, na de kennis van zaken, die hem, als leek, thans nog ontbreekt, uit de studie der officieele stukken verkregen te hebben, inderdaad nog den treurigen moed zal hebben, de aangekondigde campagne te beginnen.

Zij, die gewoon zijn te gelooven in het bij elk mensch levende gevoel van rechtvaardigheid, zullen allicht weigeren dit aan te nemen.

Doch mocht dit niettemin het geval zijn; mocht men persisteeren in het voornemen, een hoogst verdienstelijk bewindsman op te offeren aan de kuiperijen eener onverantwoordelijke camarilla, — dan voorzeker zou de rechterzijde niet mogen aarzelen te doen, wat 's lands belang alsdan dringend vorderen zou.

En de minister die het, gedreven door partijzucht, onvoorzichtelijk wagen mocht, den Onderkoning met valsche of onbewijsbare beschuldigingen te na te komen, zou alras op gevoelige wijze ondervinden, dat *er nog rechters zijn op den Binnenhof.*

Al is 't dan maar aan de ééne zijde!

Augustus 1913.

AANHANGSEL.

Wij laten hier de (op pag. 52, noot 1 vermelde) verklaring van het Hoofdbestuur der Sarekat Islam in haar geheel volgen:

No. 38.

VERKLARING.

Heden, Dinsdag, den achtsten Juli negentienhonderd en dertien, verschenen voor mij, Benjamin ter Kuile, notaris te Soerabaja, in tegenwoordigheid van de na te noemen mij bekende getuigen:

I. Raden Oemar Said Tjokroaminoto, hoofdredacteur van de Maleische courant *Oetoesan Hindia;*

II. Raden Tjokresoedarmo, particulier, en

III. Raden Hadiwidjojo, particulier,

allen wonende te Soerabaja en aan mij, notaris, bekend.

Welke comparanten verklaarden:

dat zij behooren tot de oprichters der vereeniging „Sarekat-Islam";

dat, wanneer aan deze verpleging rechts-persoonlijkheid zoude zijn verleend, de eerste comparant zoude zijn opgetreden als vice president van het Centraal Bestuur, de tweede comparant als commissaris van dat Centraal Bestuur en de derde comparant als president van het Bestuur voor Oost-Java;

dat zij als zoodanig reeds voor de Sarekat-Islam zijn werkzaam geweest en daardoor met zeer veel Inlanders, die zich als leden der Vereeniging hebben opgegeven, in aanraking zijn geweest;

dat zij, comparanten, dus kunnen worden beschouwd op de hoogte te zijn van de wordingsgeschiedenis van de Sarekat Islam;

dat zij hierbij uitdrukkelijk als hun stellige meening te kennen geven:

A. dat de wordingsgeschiedenis van de vereeniging Sarekat Islam niets te maken heeft met wat herhaaldelijk in de Indische dagbladpers beweerd wordt, als zou van overheidswege eenige pressie worden uitgeoefend op het overgaan van Mohammedanen tot den Christelijken Godsdienst;

B. dat zij in hunne omgeving ook niet bespeurd hebben, dat de juist bedoelde pogingen (zoo die gedaan zijn) eenige ontstemming onder de Inlanders hebben teweeggebracht;

C. dat de Inlanders niet belemmerd worden in de uitoefening hunner Mohamedaansche godsdienstplichten en uit den aard der zaak daarin ook niet belemmerd willen worden, doch dat als vast en zeker kan worden aangenomen, dat de vereeniging Sarekat Islam niet is opgericht als een

bolwerk tegen den Christelijken Godsdienst of tegen eenigen anderen godsdienst, welke die ook zij;

D. dat de bezieling van de zaak een gansch andere is en wel voornamelijk het verkrijgen door samenwerking, van betere economische verhoudingen, zoodat Javanen, Madureezen, Soendaneezen en Maleiers, ieder naar vermogen medewerkende tot den voorspoed, die in de laatste jaren niet in Indië te miskennen valt, ook daarvan meer voordeel zullen kunnen trekken;

E. dat de volken in het Oosten in de laatste jaren overal zijn vooruitgegaan, waardoor ook een groot gedeelte der Inlanders op Java zijn ontwaakt en begrepen wordt, dat alleen door samenwerking (allen door een band verbonden) resultaten voor den vooruitgang kunnen worden verwacht;

F. dat de vereeniging het woord Islam in haren naam heeft opgenomen, omdat de oprichters begrepen, dat dit het meest pakkend zoude zijn en daardoor „de noodige band" verkregen werd, terwijl ook naast de bevordering van de materieele belangen der Inlanders, de vereeniging beoogt de bevordering van het Godsdienstig leven onder de Mahomedanen-Inlanders, zonder dat een vijandige houding tegenover andere Goddiensten behoeft te worden aangenomen.

Waarvan acte,

Verleden te Soerabaja, ten dage voormeld, in tegenwoordigheid van de heeren Hendrik Willem Hazenberg en Cornelis Douwes, candidatennotaris, beiden wonende te Soerabaja, als getuigen, die deze acte onmiddellijk na voorlezing hebben onderteekend met comparanten en mij, notaris.

Verleden met een renvooi, zonder doorhaling of bijvoeging.

(Get.) O. S. Tjokroaminoto.
(Get.) Tjokrosoedarmo.
(Get.) Hadiwidjojo.
(Get.) H. W. Hazenberg.
(Get.) C. Douwes.
(Get.) B. ter Kuile.

JOKO PRAMONO
TGL : 1-10-15
PARAF : 9

OC MS

PERI
DO